

FEDERAȚIA COMUNITĂȚILOR EVREIEȘTI DIN ROMÂNIA
Centrul pentru Studiul Istoriei Evreilor din România

Nr. 4 - 5

BULETINUL
CENTRULUI, MUZEULUI
SI
ARHIVEI ISTORICE
A
EVREILOR
DIN
ROMÂNIA

CSIE

București, 2000

**Buletinul Centrului, Muzeului și Arhivei istorice
a evreilor din România**

Tehnoredactare computerizată: Marius GELLER
Culegere computerizată: Cristina BONTAȘ

Federația Comunităților Evreiești din România
Centrul pentru Studiul Istoriei Evreilor din România

Nr. 4-5

Buletinul Centrului, Muzeului și Arhivei istorice a evreilor din România

Comitetul de redacție:

Dumitru HÎNCU
Hary KULLER
Eugen PREDA

București, 2000

SUMAR

Dumitru HÎNCU: *Un crâmpei de istorie mai puțin cunoscută* / 7

Hary KULLER: *Un slogan care poluează istoria sau confruntarea cu istoria a unui slogan* / 15

Ioan VAIDA: *Drama seducției* / 46

Prof. I. ȘERBĂNESCU: *„Revista Israelită” - Mărturii despre începutul secolului XX* / 50

Lya BENJAMIN: *Dr. W. Filderman despre antisemitism și xenofobie* / 61

Ada FELAN: *Activitatea „Uniunii Femeilor Israelite” din București* / 76
Evreii secolului / 83

Cella VASILIU: *Asociații și societăți evreiești (II)* / 84

Ioana CONSTANTINESCU: *Fondul de documente „Joseph Kaufmann”* / 88

Hary KULLER: *Jubileu - Școala de meserii „Ciocamul”* / 95

Prof. Albert ZIMBLER: *Evacuați din Bucovina și nordul Moldovei în Oltenia* / 101

Lya BENJAMIN: *90 de ani de la înființarea U.E.P.* / 122

H.D.: *Viața cărților* / 136

C.V.: *Azilul „Elisabetheu”* / 144

F.A.: *Yad Vashem 2001* / 146

Japonia - H.E.C. / 148

Poșta „Buletinului” / 150

TABLE OF CONTENTS

Dumitru HÎNCU: *A less known fragment of history* / 7

Hary KULLER: *A slogan which debases history or the confrontation with history of a slogan* / 15

Ioan VAIDA: *Drama of seduction* / 46

Prof. I. ȘERBĂNESCU: *"Israelite Magazine" (Revista Israelită) - Confessions about the beginning of the XXth Century* / 50

Lya BENJAMIN: *Dr. W. Filderman about anti-Semitism and Xenophobia* / 61

Ada FELAN: *The Activity of "Union of Israelite Woman" (Uniunea Femeilor Israelite) from Bucharest* / 76

The Jews of the Century / 83

Cella VASILIU: *Jewish Associations and Societies (II)* / 84

Ioana CONSTANTINESCU: *"Joseph Kaufmann's" Documents` Stock* / 88

Hary KULLER: *Jubilee - "The Hammer" (Ciocanul) Vocational School* / 95

Prof. Albert ZIMBLER: *The Deportees from Bukowina and Northern Moldavia in Oltenia (South West Romania)* / 101

Lya BENJAMIN: *U.E.P. - 90 Years since the Foundation* / 122

H.D.: *Books` Life* / 136 *

C.V.: *"Elisabetheu" Asylum* / 144

F.A.: *Yad Vashem 2001* / 146

Japan - H.E.C. / 148

Letters to the editor / 150

Un crâmpei de istorie mai puțin cunoscută

Până la ocuparea Bucovinei de către austrieci, în anul 1774, istoria evreilor bucovineni nu poate fi luată în considerare ruptă de aceea a congenerilor lor din restul Moldovei, cu care făcuseră corp comun vreme de secole. Ocupația austriacă a marcat, însă, o bruscă cezură în această lungă istorie și, de aceea, reclamă o tratare diferențiată.

Intenția Austriei de a ocupa Bucovina a început să prindă contur încă din 1772 când, alături de Prusia și de Rusia, Imperiul habsburgic a participat la prima împărțire a Poloniei. În cadrul acestui partaj, Austria și-a rezervat, se știe, Galiția, după care politica externă a Cabinetului de la Viena a început să anvizajeze și ocuparea teritoriului limitrof al Bucovinei, spre a-și asigura astfel o cale de comunicație directă cu Transilvania. Iar când, la 27 iulie 1774, între Turcia și Rusia a fost încheiat - după un război început în 1768 - tratatul de pace de la Kuciuk Kainargi care prevedea evacuarea Moldovei de către armatele ruse, fără a mai invoca măcar un pretext, trupe austriece au pătruns în nordul Moldovei și au început ocuparea întregii regiuni. În felul acesta, la 31 august 1774 și-a făcut intrarea în Cernăuți generalul conte Gabriel von Splény care, la 10 octombrie același an, a terminat cucerirea întregii Bucovine. Înfrântă și slăbită în urma războiului cu Rusia, Turcia nu s-a putut împotrivi agresiunii austriece și, la 7 mai 1775, a semnat la Constantinopol o convenție prin care renunța la suveranitatea ei asupra Bucovinei, ca semn al „prieteniei, recunoștinței și bunăvoinței” pe care o nutrea față de Curtea de la Viena.

Încorporată în aceste circumstanțe în noua provincie a Imperiului habsburgic, în Bucovina a fost instituită o administrație militară subordonată Comandamentului suprem de la Lemberg. Comandantul militar al zonei făcea și oficiul de șef al autorităților civile.

Primul cap al administrației militare și civile a Bucovinei a fost, deci, generalul Splény, conte de Michaldy, care a guvernat provincia până în primăvara anului 1778, când a fost trimis pe câmpurile de luptă ale războiului pentru succesiunea la coroana Bavariei. În 1776, Splény a hotărât organizarea, pe

întreg teritoriul Bucovinei, a unei „conscriptii”, adică a unui recensământ, terminat în decembrie același an. Grație acestuia suntem acum în măsură să cunoaștem numărul exact al populației evreiești din Bucovina la începutul instaurării administrației austriece. Conscriptia a stabilit, într-adevăr, că la Cernăuți trăiau 42 familii evreiești cu 495 suflete; la Sadagura 45 familii cu 186 suflete; la Suceava 55 familii cu 210 suflete; la Vijnița 60 familii cu 208 suflete, iar la Siret 15 familii cu 73 de suflete. În total, pe întreg teritoriul provinciei viețuiau 650 familii evreiești cu 2906 suflete.

Sub raport economic, Bucovina era o provincie precumpănitor agricolă, cu un comerț puțin dezvoltat și fără nici un fel de industrie. Principala îndeletnicire a populației evreiești - care nu avea dreptul să achiziționeze pământ - era negoțul, pe care-l practica și în afara hotarelor provinciei, până la Constantinopol, Veneția, Lemberg, Cracovia și orașele-târguri germane: Breslau, Leipzig și Frankfurt pe Main, unde negustorii evrei exportau animale (cai, vaci, oi), lână, unt și miere, ceară de albine etc. În schimb, aduceau din Ungaria fierărie; din Rusia piei și blănuri; din Galiția sticlărie și pielărie, sare de bucătărie și vase de aramă; din Frankfurt fierăstraie, foarfeci, cuțite și mățasuri; din Breslau și Leipzig manufactură, galanterie și coloniale; din Turcia vase de aramă și arme; din Ucraina sticlărie, rachiu etc. În orașele și satele bucovinene viețuiau apoi mulți meseriași evrei, îndeosebi croitori, cizmari, brutari, măcelari, cușmari, tinichigii, zugravi, bijutieri care, în 1783, însumau 101 capi de familie. În fine, o parte, dintre evreii bucovineni se îndeletniceau și cu arendășia, luând în arendă nu numai suprafețe de pământ, ci și mori, păduri, iazuri sau vie.

Dacă în ceea ce îi privește pe evrei, von Splény lăsase, în genere, lucrurile așa cum le găsisese la instalarea sa la Cernăuți, urmașul său, Karl conte von Enzenberg, s-a făcut, însă, repede remarcat printr-o sistematică campanie de îngădire a libertăților lor recunoscute de secole. Arătându-se îngrijorat de aflulul unor „noi” evrei veniți din Rusia și Galiția și beneficiind de sprijinul unor evrei „vechi” care nu-i vedeau nici ei cu ochi buni pe proaspeții „Betteljuden” („evrei cerșetori”) fugiți din fața pogromurilor, Enzenberg instituie o adevărată rețea de denunțatori ai „căsătoriilor secrete” încheiate fără o licență obligatorie eliberată de autorități și, în genere, a tuturor „acțiunilor” săvârșite de proaspeții așezați pe teritoriul provinciei. Complicii săi erau răsplătiți cu funcții sau alte avantaje. Cum s-a întâmplat, de pildă, cu prilejul alegerii unui nou daon al Cernăuțiului (judecător ales din rândul populației evreiești) după moartea lui Lazăr Israel, care deținuse această funcție vreme de trei decenii. Alegerea urma să fie făcută între doi candidați: Mendel Isac și Iosef Schmul Pultaver, acesta din urmă favorizat de Enzenberg. Cel dintâi a obținut un număr mai mare de voturi, dar guvernatorul i-a întins o

cursă ce i-a îngăduit apoi să-l recuze. I-a solicitat, astfel, după obiceiul vremii, un „dar“ de 30 de ducați, pe care, evident, i-a și primit; dar la proclamarea rezultatului votării l-a trimis la templu pe căpitanul-auditor Johann Franz Sigowski cu un sul sigilat cuprinzând cei 30 de ducați și cu anunțul că guvernatorul nu putea îngădui validarea alegerii unui om care încercase să-l mituiască. A fost, poate, numai un episod, dar cât se poate de revelator pentru atitudinea pe care administrația austriacă înțelegea s-o adopte față de evrei, ca și față de toate naționalitățile ce alcătuiau mozaicul etnic bucovinean. Față de români și ruteni, ea a început astfel o intensă campanie de deznaționalizare - pe de-o parte prin înăbușirea aspirațiilor la o viață spirituală de sine stătătoare, iar pe de alta prin instalarea în toate posturile de oarecare însemnătate a unor funcționari aduși din cele mai diverse colțuri ale imperiului și implantarea masivă de coloniști străini.

În iunie 1782, o deputăție a evreilor bucovineni a încercat să ajungă la Viena spre a depune împăratului o plângere împotriva prostului tratament la care erau supuși și a măsurilor de expulzare luate împotriva lor, dar - din ordinul lui Enzenberg - delegația a fost oprită la Tyamenica (Galiția) și, după maltratări, întoarsă la Cernăuți. Puțin mai târziu, în cel mai mare secret, o altă deputăție a izbutit, totuși, să răzbească până în capitala imperiului cu o plângere în care principalele recriminări se refereau la faptul că:

- în Bucovina nu existau evrei care să se fi stabilit acolo ilegal și să se fi căsătorit fără o licență cezaro-crăiască.

- din timpuri imemorabile le era îngăduit să se ocupe cu negoțul și agricultura și să arendeze pământ, îngăduințe pentru care, an de an, plătiseră dările la care fuseseră supuși.

- din ordinul generalului von Enzenberg au fost trecute abuziv peste graniță 365 familii, fără ca împotriva lor să fi existat vreun cap de acuzare ori măcar să fi fost ascultate. Printre cei alungați se aflau hahami, cantori sinagogali, învățători, adică persoane fără de care nu putea fi concepută practicarea liberă a religiei.

- în fine, deputațiunea solicita ca și în Bucovina să se facă cunoscut că oricine avea o plângere îndreptățită se putea adresa monarhului.

Cum se întâmpla, de obicei, în astfel de cazuri, plângerea evreilor bucovineni a fost retrimisă spre avizare chiar lui von Enzenberg, iar delegația expedită la urmă, fără să fi fost autorizată să-și exprime prin viu grai doleanțele. Mai mult, de la Viena a venit dispoziția ca de atunci încolo „adunările suspecte“ ale unor indivizi sau comunități să fie interzise cu strășnicie, iar orice recriminări să fie adresate administrației locale, care urma să le expedieze prin poștă la Lemberg și, în ultimă instanță, tot prin poștă, Consiliului de război al Curții (Hofkriegsrat) vieneze.

La începutul lui iunie 1783, înșelând vigilența spionilor lui Enzenberg, evreii bucovineni au izbutit să adune din nou suma necesară trimeriei la Viena a unei delegații, alcătuite din trei fruntași ai lor: Berl Herșl, Zelig Iankl și Haim Șindel. La 10 iunie, cei trei „soli ai evreimii bucovinene” au fost primiți la Cancelaria imperială și au apucat să înmâneze un memoriu către împărat, care se afla, însă, tocmai într-o călătorie prin nordul Transilvaniei. După ce enumera toate vexațiunile la care erau supuși evreii din Bucovina, memoriul solicita oprirea expulzării unui număr de 255 familii sau măcar amânarea ei, pentru ca cei în cauză să-și poată pune ordine în afaceri, să-și vândă casele, animalele sau grânele pe care le posedau și să-și achite datoriile.

Până să capete delegația un răspuns, la 14 iunie ea a aflat că împăratul sosise în Bucovina. La 15 și 16 iunie, monarhul a vizitat Suceava, iar la 17 iunie și-a făcut intrarea în Cernăuți, unde i s-au înaintat peste 40 de petiții, toate soldate cu respingerea lor. Mai mult, pe temeiul unei rezoluții autografe a împăratului, la 4 iulie 1783 Consiliul militar al Curții a decis că „față de evrei se va urma cursul anterior stabilit, iar cei ce nu vor voi să devină buni neguțatori și meseriași să fie scoși din țară”. În plus, cei care voiau să se îndeletnicească cu agricultura, n-o puteau face „amestecându-se cu creștinii”, ci numai dacă – după ce vor lua în arendă o bucată de pământ vreme de 20 de ani – la cumpărarea ei vor trece la creștinism.

Doi ani mai târziu s-a putut constata că această lungă suită de avanii și năpăstuiuri dăduse rezultatele dorite. Catagrafia populației bucovinene din 1785 revela, într-adevăr, că din 29 116 familii însumând 146 524 suflete, evreii nu mai reprezentau decât 175 familii sau 0,6 la sută din populație.

Și totuși, în deceniul care a urmat voința de a supraviețui a evreilor bucovineni s-a vădit a fi mai puternică decât intenția lui von Enzenberg de a-i împruțina. Așa încât, în 1797, față de un număr total de 33 536 familii cu 176987 suflete, au fost recensate 614 familii de evrei cu 3121 suflete, iar în anul 1808, la un total de 45 345 familii cu 215 575 suflete, chiar 804 familii de evrei cu 3 788 suflete. Era o evoluție ce trebuia pusă, evident, în legătură cu situația din Galiția învecinată care, în anumite privințe, era și mai defavorabilă evreilor decât stările de lucruri din Bucovina.

Este și motivul pentru care, la izbucnirea revoluției din 1848, salutând egalitatea în drepturi proclamată prin noua Constituție, evreii din Bucovina au solicitat, în același timp, despărțirea de Galiția. Și, într-adevăr, la 4 martie 1849, Bucovina a fost proclamată ducat de sine stătător. Această independență n-a durat, însă, decât 34 de luni, întrucât un patent imperial cu data de 31 decembrie 1851 a anulat drepturile politice câștigate de părțile componente ale imperiului

în 1849. Cu toate acestea, Bucovina a rămas, în fapt, și mai departe despărțită de Galiția; o încercare a contelui Agenor Goluchowski, ministru de interne în cabinetul de la Viena, de a o reanexa pe plan administrativ la Galiția, s-a lovit de împotrivirea tuturor naționalităților, stărilor și confesiunilor din Bucovina. Încât, la 26 februarie 1861 împăratul Franz Iosif a reintrodus vechile dispoziții, a recunoscut ducatul și stema sa și a prevăzut alegerea unui Consiliu districtual alcătuit din episcopul provinciei și din 29 de membri aleși (10 de către marii proprietari de pământ, 7 de către orașe și camerele de comerț și meserii, iar 12 de celelalte stări).

Pentru populația evreiască, evenimentele consecutive anului 1849 și, mai cu seamă, adoptării Constituției imperiale din 1867, care îi garanta drepturi cetățenești depline, exercitarea oricăror meserii și posibilitatea de a dobândi proprietăți agricole, au avut o influență benefică atât asupra stării economice, cât și asupra dezvoltării ei culturale.

Fapt semnificativ, în Bucovina a putut lua naștere chiar o pătură de mari proprietari de pământ evrei. Încât în 1875, în colegiul electoral al marilor proprietari din totalul de 182 alegători 14 erau evrei, iar în 1888 la un total de 141 de electori erau 38 de evrei, proprietari a 37 moșii. Bine administrate, aceste moșii beneficiau de economiști, agronomi și de un personal calificat evreiesc, provenit în cele mai multe cazuri dintre absolvenții școlii medii de agricultură din Cernăuți. Și, de aceea, pe lângă o seamă de moșii evreiești au fost înființate întreprinderi industriale ca: distilerii, fabrici de bere, de drojdie, mori, cărămidării, fabrici de zahăr, de prelucrare a lemnului etc. Iar când, la începutul secolului XX, a început și în Bucovina un rapid proces de socializare a capitalurilor întreprinderilor private prin absorbirea lor de către marile bănci și, consecință directă, apariția unei pături de mari acționari, printre ei s-au aflat și destui evrei.

O altă sferă de activitate economică a lor a fost în continuare comerțul, de la cel cu amănuntul la cel cu ridicata și de export-import. Iar în strictă interdependență cu marile exploatări agricole, cu industria și comerțul, mai ales către sfârșitul veacului evreii bucovineni s-au lansat și în dezvoltarea rețelei de drumuri forestiere și locale și în construcția de locuințe. O parte a populației urbane evreiești era alcătuită din meseriași de tot felul: croitori, cizmari, tinichigii, caretași, tâmplari, ceasornicari, tipografi, giuvaergii etc. Așa se face că în 1886, de pildă, printre cei 15 000 evrei care trăiau atunci la Cernăuți (care avea o populație totală de 45 000 de locuitori) erau consemnați 397 meseriași evrei cu patentă, în afară de calfele și ucenicii lor, evident, mai numeroși.

Aceste incontestabile progrese în statutul social și economic al evreimii bucovinene n-au rămas, desigur, fără urmări și asupra vieții lor comunitare. Au

luat ființă noi comunități (ca, bunăoară, cele din Storojineț și Gura-Humorului), care - conform Legii constituționale din 21 decembrie 1867 - se bucurau de administrații autonome și de dreptul de proprietate asupra instituțiilor de cultură, învățământ și asistență socială înființate de ele. Cu toate acestea, nu toate comunitățile evreiești din Bucovina au putut avea, în timpul dominației austriece, sinagogi proprii, ci doar cele din Cernăuți, Suceava, Sadagura, Siret și Vijnița; în afara lor ființau, însă, un număr destul de mare de case de rugăciuni private. Aproape două decenii mai târziu, tot la Cernăuți a fost pusă piatra fundamentală a Templului local, care n-a putut fi terminat, totuși, decât în 1877. În 1855, comunitatea din Cernăuți, în fruntea căreia se aflau Isac Rubinstein, o personalitate binecunoscută în viața evreilor bucovineni ai epocii, și bancherul Moritz Amster, și-a construit propriul ei spital, condus de chirurgul Osias Wagner. Cu 10 ani înainte, fusese inaugurată și prima școală israelito-germană, dar un mare număr de copii și tineri evrei urmau cursurile instituțiilor de învățământ public austriac. Cei care voiau să urmeze cursuri universitare trebuiau să plece mai ales la Viena, unde, în 1872, erau înscriși 57 de tineri și o tânără evreică din Bucovina. După înființarea, în 1875, a Universității cernăuțene, numărul studenților evrei a sporit rapid; în 1905, de exemplu, dintr-un total de 636 studenți, 264 (sau 41%) erau evrei.

În același timp, începând cu deceniul 6 al veacului trecut, evreii bucovineni au început să participe activ și la viața politică a provinciei, ceea ce a încurajat, printre altele, un proces asimilist devenit tot mai puternic către sfârșitul secolului și începutul celui următor. Fenomenul a căpătat chiar o asemenea amploare, încât în 1882 un membru important al comunității cernăuțene a publicat la Zürich broșura *Wir Juden. Betrachtungen und Vorschläge eines Bukowiner Juden* (Noi, evreii. Considerații și propuneri ale unui evreu bucovinean), în care sugera, pur și simplu, renunțarea la iudeitate și asimilarea cu celelalte națiuni ca unic mijloc de a conjura antisemitismul. Firește, aceste poziții de negare a propriei individualități naționale, de dispreț față de trecutul multimilenar, au trezit riposte nu mai puțin categorice. În acest sens s-a făcut, îndeosebi, remarcat dr. Igel, care, folosindu-se de prilejul vizitei la Cernăuți a scriitorului de limbă ebraică Pereț Smolenski, purtător de cuvânt al mișcării de emancipare națională a evreilor, a cerut sprijinul acestuia pentru crearea în Bucovina a unei instituții de învățământ cu misiunea de a pregăti în spirit iudaic profesori și rabini. Smolenski s-a declarat întru totul de acord, dar proiectul n-a putut fi îndeplinit. Aceași linie de conduită a fost urmată, de altfel, și de succesorul dr. Igel, șef rabinul dr. Iosef Rosenfeld (1858-1922).

Pe de altă parte, grație pozițiilor dobândite de populația evreiască în viața economică a provinciei, ea și-a putut asigura o reprezentare adecvată și în instituțiile

politice locale. Astfel, cu ocazia întrunirii primului Landtag (Consiliu provincial) al Bucovinei, viceprimarul evreu al Cernăuțului, dr. Josef Fechner, a fost ales să reprezinte orașul în acel prim organ legislativ pe durata legislaturii 1861-1867. După dr. Fechner, populația evreiască a continuat să fie neîntrerupt reprezentată în Landtag prin Isac Rosenberg, dr. Hermann Porse, Leibuca Berber, Iacob Kohn, David Tittinger, Josef Steiner, Wilhelm Tittinger și dr. Beno Straucher.

Primii vestitori ai mișcării sioniste din sânul populației evreiești bucovinene s-au recrutat dintre tinerii aflați la studiu în capitala Imperiului habsburgic, unde ființa o organizație activă sub conducerea dr. Birnbaum. Sub impulsul lor, ideea creării unui cămin național evreiesc a început să-și facă, treptat, loc și în cercurile burgheziei evreiești bucovinene, încât în 1900, cu prilejul sărbătorilor de toamnă, a putut fi organizată la Cernăuți prima chetă pentru colectarea de fonduri în vederea colonizării Palestinei. Iar la 14 iulie 1891 a fost înființată la Cernăuți cea dintâi asociație academică sionistă - „Hasmoneea” - care și-a deschis campania împotriva asimilării cu germanii prin conferința intitulată chiar „Contra asimilării evreilor”, ținută de pe atunci tânărul Mayer Ebner care va juca, ulterior, un rol de prim ordin în viața evreimii bucovinene, atât în plan local, cât și ca reprezentant al ei în Parlamentul României întregite. În anii imediat următori, la îndemnul „Hasmoneei” au luat ființă cercuri sioniste și la Rădăuți, Suceava, Siret, Frumoasa etc. Ele au înmănuncheat un număr destul de mare de aderenți, încât au putut trimite trei delegați la primul Congres sionist întrunit la Basel, anume: dr. Mayer Ebner, dr. Isac Schmierer și dr. Leo Picker. Alte societăți academice sioniste bucovinene au fost: „Hebrania”, „Emuneh” și „Zephira”.

Cele de mai sus nu trebuie să sugereze, totuși, defel ideea unei născânde și perfecte armonii și unități de vederi în sânul populației evreiești din Bucovina. Dimpotrivă, în toată perioada de până la primul război mondial ea a cunoscut puternice divergențe și conflicte de interese între, pe de o parte, cercurile cu precădere interesate de noua lor prosperitate economică și de participarea la viața politică a provinciei și chiar a imperiului - prin deputații din parlamentul vienez - care respingeau izolarea confesională și - prin ricoșeu - și mesianismul mișcării sioniste, iar pe de alta viziunii unui alt viitor pentru întreaga națiune, dar și păturile înrăurite încă de ortodoxia exclusivistă, de influență galițiană.

Oricum, mai merită, poate, semnalat că la alegerile camerale organizate la Cernăuți în 1913, primar al orașului a fost ales fruntașul evreu liberal dr. Salo von Weisselberger. După care la Saraievo au răsunit pocnete de armă ucigașă și primul război mondial a întrerupt amintita evoluție a evreimii bucovinene. Iar odată cu sfârșitul conflagrației mondiale, în viața evreimii a început o nouă perioadă, cu alte caracteristici și alte probleme.

La finele anului 1917, în cercurile conducătoare evreiești din monarhia habsburgică a început să fie ventilată ideea convocării unui congres - similar cu cel care luase ființă, la începutul aceluiași an, în Statele Unite. Dar curând s-a văzut că între diversele segmente ale populației evreiești din Austro-Ungaria existau nu numai deosebiri de opinie, ci și interese economice divergente, și ideea a fost abandonată. De aceea, când în toamna lui 1918 prăbușirea monarhiei bicefale nu mai lăsa loc nici unui îndoielei, în sânul populației evreiești din Bucovina și-a făcut loc ideea organizării unei reprezentanțe naționale proprii și, la 14 octombrie, delegații diferitelor partide evreiești s-au întrunit într-o consfătuire pregătitoare în vederea convocării unui Consiliu național - similar cu acelea ale celorlalte naționalități din provincie - și care, ulterior, s-a pronunțat în favoarea unirii Bucovinei cu România. Rememorând poziția populației evreiești din Bucovina față de întregirea țării, un articol apărut la 11 noiembrie 1924 în „Ostjüdische Zeitung”, de sub conducerea sa, dr. Mayer Ebner - cu ocazia dezvelirii la Cernăuți a Monumentului Unirii -, sublinia astfel: „Când i-a sunat ceasul, monarhia (austro-ungară - n.n.) s-a dezmembrat în părțile ei componente, iar ceasul i-a sunat atunci când ultimul împărat a dat națiunilor ei dreptul de a alege Consilii naționale și a-și hotărî singure destinul. Tot atunci s-a văzut că provinciile au fost doar alăturate una - celorlalte. Ele n-au constituit, se pare nicidecum o unitate organică. Iar în epoca redeșteptării naționale, nici chiar o dinastie atât de veche nu mai putea alcătui liantul care să mențină națiunile trezite într-un stat unic... Bucovina rămasese fără o legătură teritorială cu țările austriece «ereditare» și era limpede că trebuia să se unească cu una din țările vecine. Imperative istorice, geografice și economice impuneau unirea cu România. Un adevăr și nu o simplă frază este că: Bucovina s-a unit cu patria ei mamă.

Noi evreii, considerăm această unire sub *specie aeternitatis*”.

Veșnicia nu este în firea lucrurilor și cu atât mai puțin a Istoriei. Căreia, pentru a fi în nota lui Mayer Ebner, acestea i se potrivește mai degrabă sintagma *panta rei*. Într-adevăr, cum știm, Bucovina de Nord a fost ruptă de trupul Romaniei Mari, iar evreii de acolo au fost expediați, tot după cum știm, în cea mai mare, pe drumul fără întoarcere al deportărilor și execuțiilor în masă.

Dumitru HÎNCU

Un slogan care poluează istoria sau confruntarea cu istoria a unui slogan - Evreii și comunismul în anii 1944-1950 -

I. Preliminarii

Dimensiunea problematicii sociale, politice etc., cu care se confrunta evreimea română chiar de a doua zi după 23 august '44 era pe măsura uriașului contencios al măsurilor antievreiești ale abolitului regim antonescian. Istoria evreilor în anii 1940-1944 fiind, însă, prea bine cunoscută (vezi și lucrările de referință ale C.S.I.E.R.), nu voi intra aici în detalierea capitolului respectivului contencios. Cert este, însă, că odată cu reintrarea evreilor în relativa normalitate a țării, presupusă de desprinderea de coaliția hitleristă, ei au exprimat revendicarea legitimă ca și celor oropsiți de fostul regim să li se facă, pe cât posibil mai curând, dreptate: ceea ce însemna repunerea în drepturile lor materiale, civico-politice, morale ș.a.m.d. avute mai înainte și firești pentru orice democrație angajată în garantarea proprietății private și în asigurarea drepturilor omului.

Câteva documente elaborate de o primă organizație evreiască postbelică - avem în vedere Consiliul General Evreiesc (C.G.E.), înființat la 17 septembrie 1944 - exprimau aceste revendicări, în lunile septembrie-octombrie ale aceluiași an, sub genericele: Memoriul C.G.E. înaintat Guvernului Română (16 sept.); Memoriul înaintat de C.G.E. către Ministerul Justiției (sept. 19); Memoriul înaintat Ministerului Educației Naționale (sept. 22); Memoriul înaintat domnului Ministru al Apărării Naționale (6 oct.); Memoriul înaintat Ministerului Muncii privind reintegrarea tuturor funcționarilor particulari, patronilor, lucrătorilor, meșterilor și ucenicilor (oct. 22). Aceste *Memorii* specificau principalele solicitări ale populației evreiești doritoare a se reintegra în societatea românească cu aceleași drepturi la proprietate și libertate ca și restul populației: *drepturi* fundamentale ale individului înscrise, de altfel, în orice Cartă a liberalismului și democrației, recte, la noi, în Constituția „burgheză” din 1923, abolită în anii dictaturilor și reintrată în vigoare după 23 august.

O analiză atentă a documentelor amintite, reproduse, într-o formă contrasă, în lucrarea *Legislația antievreiască* (București, 1993, sub alcătuirea lui Lya Benjamin) și existente în forma lor completă în gazeta evreiască „Curierul Israelit” (sept.-oct. 1944) socotim că nu lăsa nici o îndoială asupra legalității și legitimității expectațiilor constituționale, democratico-liberale, ale segmentului evreiesc din populația țării. În același sens, revirimentul civico-politic al populației evreiești, din chiar primele zile de după 23 aug. '44, a constat în folosirea noului context democratic în care intra țara pentru refacerea a nenumărate organizații proprii, de reprezentativitate etnică: unele

reluau firul întrerupt în anii '40-'44, altele legalizau o activitate dusă clandestin chiar în firea teroarei, în sfârșit unele exprimau noi tendințe ale societății civile evreiești.

La 17 septembrie are loc, deci, constituirea Consiliului General Evreiesc, de a cărei activitate pentru sintetizarea principalelor revendicări evreiești ale momentului am amintit deja.

La 18 septembrie 1944, este refăcut Partidul Evreiesc; tot la 18 septembrie Secția din Capitală a Uniunii Evreilor Români își ține o primă ședință dedicată reconstituirii.

La 4 octombrie '44, Organizația Evreilor Democrați din România (O.E.D.) își anunță noul program de „democratizare a vieții evreiești înseși”.

La 13 octombrie, se constituie Comitetul Organizației sioniste a Capitalei.

La 12 noiembrie, marele partid Ichud, sioniștii „de stânga”, cuprinși în F.N.D., adună mulți evrei la un meeting în sala Izbânda;

La 19 noiembrie, are loc ședința de reconstituire a Secțiunii din România a Congresului Mondial Evreiesc (C.M.E.). Un Bloc al evreilor democrați (condus de sionistul Kiva Orenștein) organizează întruniri la finele lui noiembrie dar, simptomatic, P.C.R. zădărnicește, la 24.11, două acțiuni ale B.E.D. ce urmau să aibă loc în sălile Edison și Izbânda;

La finele lui noiembrie și în decembrie, Uniunea Comunităților din Vechiul Regat dă semnalul unei ample reconstrucții a vieții comunitare și a comunităților, atât în Capitală cât și în celelalte localități cu populație evreiască.

După dizolvarea Centralei Evreilor (la 2.11), se reînființează, deocamdată formal, Federația Uniunilor de Comunități (vezi M.O. din 1.11.1944) care va începe, însă, să funcționeze din plin - pentru soluționarea asistenței sociale și cultural-culturale a maselor de evrei sărăciți și oropsiți de anii de restriște - de la finele lui decembrie. Tot în decembrie va începe ampla acțiune de ajutorare întreprinsă de Joint (American Joint Distribution Committee) a cărei secție din România era dintre cele mai importante - dată fiind dimensiunea populației evreiești de aici, cât și marele număr de refugiați, coreligionari din alte țări, aflați atunci la noi.

În cele de mai sus ne-am referit doar la Capitală, dar în lunile sfârșitului de an '44, în zeci de localități din țară s-au petrecut: reorganizări de organizații sioniste (Gordonia, Hașomer-Hațair, Hanoar etc. etc.), de partide sioniste, de secții ale U.E.R., P.E., Hehalutz, U.C.S. ș.a. În Capitală și provincie au loc, la finele lui '44, constituirea: Biroului Central Ortodox Israelit din Transilvania și Banat (26.11); a Executivei Sioniste (27.09); a Asociației evreilor foști expropriați și deportați (20 sept.). Este reînființat Fondul K.K.L. (27 sept.) și Noua Executivă Sionistă (18.11). Ia ființă Blocul Palestinei Muncitoare (11.12) care elaborează o Platformă comună pentru organizațiile și partidele Ichud, Hașomer, Gordonia, Dror Habonim ș.a.; are loc conferința Hehalutz care realizează un teren comun de colaborare între organizațiile și partidele B'nei Akiba, Gordonia, Dror, Hașomer Hațair, Hanoar ș.a. (5.11). La 17 dec. se constituie Uniunea Clal-Sionistă care reunește organizații ca: Renașterea, Centriștii, Național-Democrații, Dor-Hadaș, Hanoar-Hazoni ș.a.

Toate aceste înjghebări național-politice au ținut, imediat după reînființarea sau revigorarea lor: conferințe, congrese ș.a., au organizat manifestări publice, colocvii, simpozioane ș.a., au elaborat programe, moțiuni, luări de poziții, toate consemnate în presa evreiască de limbă română, reapărută chiar în acest răstimp. „Curierul Israelit” reapare la 17 sept., „Mântuirea”, la 2 sept., „Renașterea Noastră”, la 1 sept., „Neamul Evreiesc”, în oct., iar periodice, ca „Hanoar Hazoni”, la 1 sept. Poate că ar fi de menționat și revista „Răspântia” (apărută la 1 dec.) care, deși neevreiască, oglindea un anume trend cultural democrat din lumea iudaică.

Reamintesc de toate aceste gazete și periodice - consemnate mai pe larg în lucrările mele despre *Presa Evreiască din România* - pentru că în ele se oglindeau, diferențiat, curentele de gândire și acțiune promovate de organizațiile sioniste, iudaiste, democrate, comunitare etc. Este de ordinul evidenței, deci, că lumea evreiască postbelică nu era dominată în primul rând de comuniști și nici de orientarea politică în care aceștia se înscriaseră ori pentru care militau. Și aceasta, în răspărul faptului că unii lideri comuniști ai noului regim considerau - la finele lui '45 - că prin abolirea discriminărilor rasiale nu va mai exista o etnie evreiască și deci, nici evrei. Ca atare n-ar mai fi nevoie nici de organizațiile tradiționale sau mai noi ale acestora. În consecință, polemica purtată în epocă pe această temă între reprezentanții evreilor și liderii comuniști (evrei și neevrei), amplu consemnată de presa evreiască, rămâne un document semnificativ pentru atitudinea teoretică a P.C.R. în chestiunea evreiască. Dar dintr-o asemenea atitudine nu putea deriva în plan practic decât nerecunoașterea calității de naționalitate pentru o populație care avusese atâta de suferit tocmai datorită apartenenței ei etnice. Totuși suferințele îndurate modelaseră și mai vârtos acel sentiment de apartenență și destin („Schicksalgemeinschaft”). Or, minoritatea evreiască, în condițiile abolirii rasismului, era direct interesată ca toate sechelele lăsate de discriminările anterioare să fie soluționate *ca atare și concret* la nivelul etniei, nu eludate, pur și simplu, prin nerecunoașterea evreimii ca minoritate națională. Căci, în fapt, printr-o atare atitudine nu se făcea decât trecerea de la rasismul național la nihilismul național, pernicios pentru colectivitate și „asimilant” pentru individ și conștiința sa de grup. Nu întâmplător organele de presă comuniste („Scînteia”, „România Liberă” ș.a.), la care lucrau și comuniști evrei, neglijau toate frământările, înjghebările, curentele și atitudinile predominante în „ulița evreiască”. Cine ar dori să deducă configurația socio-politică a „uliței evreiești” din epocă după articolele scrise de unii gazetari evrei de la cotidienele partidului comunist ar trebui să constate că aceștia neglijau aproape total problematica, interesele ori expectațiile evreiești. Puținele consemnări existente (și scrise de regulă de neevrei) referitoare la abrogări de legi rasiale, la reintegrarea salariaților evrei ș.a. purtau mai curând marca propensiunii respectivelor gazete de a lovi în „reacțiune” decât de a milita pentru revendicările reale ale etniei evreiești.

Or, evreii, majoritatea lor, aveau o seamă de interese reale și specifice atât în planul reintegrării lor socio-economice în viața țării (și în rama unor realități de tipul celor din interbelic, recte capitaliste), cât și în afirmarea trendului, ce-și croia un curs

tot mai larg, către refacerea vieții în Palestina - care urma să devină curând un stat al tuturor evreilor cu năzuințe de Alya.

Comuniștii se opuneau programatic ambelor aceste tendințe, iar o seamă de atitudini ale unor lideri naționali ai evreilor (Zissu, Filderman, Șafran ș.a.) erau deja înfierate de „vârfuri comuniste”, evrei și neevrei.

Afirmarea crezului democratic, antitotalitar al unui A. L. Zissu (vezi: „Alchimie cu tâlc”, „Mântuirea” IV, nr. 6/9 oct. 1944; „Reflecții de Anul Nou”, id. nr. 19/7.01.1945; „Noi și democrația”, id. nr. 32/6.05.1945; „Năpârca a făcut pui”, id. nr. 70/10.03.1946; „Gânduri de Pessah”, eseu, București 1945; sau ale lui W. Filderman („Sunt evreii o minoritate?”, în serial - „Curierul Israelit”, dec. 1944) sunt concludente în acest sens.

Pozițiile naționale afirmate în intervenții ca cele de mai sus erau deseori „blamate” de frunțași comuniști ca Lucrețiu Pătrășcanu, Vasile Luca, Vlădescu-Răcoasa, dar mai ales de evreii zeloși din P.C.R. și în presa de partid”. Liderii democrați ai evreilor devin chiar obiectul unor represiuni. Cazul Filderman este, poate, cel mai relevant în acest sens. De aceea reproducem în **Anexa 1** un document cu valoare de serendipitate pentru atmosfera confruntărilor dintre comuniști și democrați în chiar una dintre principalele organizații evreiești. Documentul se intitulează: *Proces Verbal al ședinței comune a Comitetelor Federației și Uniunii, din 24.10.1945* și este grăitor în sine, făcând superfluu comentariul în privința așa-zisei identități dintre evrei și comunism.

II. Izvoare

Etașa deschisă la 23 august 1944 în istoria evreilor din România poate fi subîmpărțită în perioadele 1944-1950; 1951-1958; 1959-1964; 1965-1975; 1976-1989; după 1990. Fiind de strictă contemporaneitate, sunt și dintre cele mai puțin studiate. Existența, mai ales pentru prima perioadă, 1944-1950, a unor întregi arhive de documente - Arhiva Filderman de la Yad Vashem (Israel), Arhiva Centrală Sionistă (Ierusalim), Arhiva Muzeului memorial al Holocaustului de la Washington sau documentele, în materie, de la Național Archives din S.U.A. - ca și a unor mărturii, memorii etc., ale unor originari evreo-români sau a unor neevrei coparticipanți la evenimentele timpului îngăduie alcătuirea unei bibliografii cuprinzând, mai cu seamă, scrieri apărute în Israel, S.U.A., Franța ș.a. dar și în țară. Istoriografia din România

* De aceea, în epocă, efectul de „trompe l’oeil” în imagologia asupra evreilor îl producea nu acțiunea, relativ discretă, a unor lideri democrați ai etniei, ci existența aceluși grup de evrei aflați la vederea întregii țări, respectiv evreii comuniști, antipatizați și pentru ce făceau, dar mai ales pentru ceea ce se credea că fac, ori că aveau „puterea ocultă” să facă: în acest din urmă sens erau destui interesați să răspândească cele mai abracadabrante zvonuri, în materie, atât de la unele posturi străine - Deutsche Welle ș.a. - cât și prin zvonuri colportate „din gură în gură”. Situația deosebit de grea din țară, prezența trupelor sovietice, haosul administrativ ș.a. constituiau un climat deosebit de prielnic pentru indicarea „jidovului” ca țap ispășitor pentru toate relele posibile. De unde și sloganul „evreii au adus comunismul”. Dar, dacă la vremea aceea încă se mai puteau explica unele divursiuni de acest fel, reluarea acestora la 50 de ani după consumarea evenimentelor este cel puțin hilară - dacă n-ar fi amară !

anilor '50-'90 nu a acordat, însă, o atenție anume problemei, iar cea de după '89, deși bogată, a excelat în scrieri, zeci chiar, sleite - cele mai multe - într-un demers cvasidocumentar sau memorialistic de dovedire a relației „intime” dintre comunismul local, pe toată întinderea sa, și evrei. Nu au lipsit, însă, nici încercările unor cercetători - cu acces imediat după '89 la Arhivele Naționale sau la anumite documente cu regim special ale Securității etc. și care au încercat să amendeze, oarecum, susținerile de acest fel - apărute încă în 1993 și care promiteau să aibă continuitate, dar n-a mai avut-o, s-a intitulat *Sioniștii sub anchetă, cazul A. L. Zissu. Declarații, confruntări, interogatorii, 10 mai 1951 - 1 martie 1952*, precedate de o *Introducere*, semnată de M. Pelin și în care se încerca un fel de succint aperçu asupra problematicii politice evreiești de după actul de la 23 august, respectiv lunile de până la finele anului 1944. Pe o poziție asemănătoare, *sine ira et studio*, se vor mai situa peste ani, cercetători singulari ca istoricul Gh. Onișoru, de pildă, care într-o suită de trei lucrări despre *România în anii 1944-1948*, bazate pe documente locale, va combate și el tendința unor colegi români de a invoca, supralicita și absolutiza influența evreilor în complexul proces al comunizării țării.

O atare atitudine - poziție - este, desigur, în deplin acord cu documentele vremii, existente în cea mai mare parte în arhivele țării, devenite tot mai accesibile unei relativ lesnicioase despuieri. O dovadă a importanței majore și a izvoarelor interne pentru studierea cu obiectivitate a etapei și subiectului la care mă refer este însuși faptul că tot mai numeroși sunt cercetătorii străini (israelieni, germani, americani etc.) care recurg la ele.

Sensibilizat, poate, și de această împrejurare, ca și de necesitatea combaterii denaturărilor privind evreii în perioada de care ne ocupăm, Centrul pentru Studiul Istoriei Evreilor din România a inclus și el, în planul său de cercetări, etapa postbelică, începând mai întâi cu perioada 1944-1950, pentru care o seamă de izvoare documentare se află în însăși Arhiva acestui Centru dar, mai ales, la Arhivele Naționale, deținătoare atât ale fondurilor C.C. al P.C.R., Președinției Consiliului de Miniștri, cât și ale unor organizații obștești, printre care se numărau și cele evreiești - în primul rând Comitetul Democrat Evreiesc, cu rol politic bine definit în „ulița evreiască”. Din păcate, în Arhiva C.S.I.E.R. nu se află fondurile complete ale organizațiilor sioniste sau ale altor așezăminte cu specific evreiesc din perioada 1944- 1950. Nici chiar fondurile privind comunitățile, Uniunile și Federația nu sunt întotdeauna integrale și pe deplin edificatoare. De unde, necesitatea coroborării lor cu fondurile documentare existente în Israel într-o formă, poate, mai completă. Căci doar prin despuierea tuturor acestora se va putea ambiționa o cuprindere exhaustivă a istoriei postbelice a evreilor din România, istorie „expediată” până acum atât de nedrept și sumar de unii propagandiști actuali interesați în acreditarea sloganului: „evreii au adus comunismul în țară și după ce nu le-a mai convenit au plecat”. Adepții național-comunismului, de tip ceaușist, printre care și istorici oficioși, recurgeau și ei uneori la acest slogan, dar bineînțeles nu spre uzul unei argumentări general - anticomuniste ci doar pentru a explica, astfel, greșelile comunismului moscovit din ilegalitatea partidului sau din primii săi ani postbelici. Să

fie, oare, doar un paradox faptul, de „coincidentia oppositorum”, că extremismul actual, anticomunist și extremismul stângist, național-comunist, s-au reîntâlnit în fundamentarea unui atare slogan ?!

În cele ce urmează nu urmărim decât un început de confruntare a respectivului slogan simplist - dar persistent și poluant - cu complexa problematică vizând populația evreiască din România în perioada imediat postbelică, perioada '44-'50, deocamdată.

III Abordări

Înainte oricărui demers trebuie să recunoaștem că abordarea problematicii postbelice (în speță anii 1944-1950) privind populația evreiască din România este, cum arătam, adeseori grevată fie de cheștiunea acreditării sloganului că „evreii au adus comunismul în țară” fie, drept consecință, de contracararea - necesară, dar care ar fi trebuit să fie de acum inutilă - a acestei prejudecăți (sau chiar mentalități). Căci, atât în anii respectivi, cât mai ales în ultimul deceniu au apărut numeroase scrieri în ambele sensuri: bibliografia este chiar impresionantă cuprinzând, în primul caz, o literatură pe cât de inflamantă, pe atât de pătimasă, iar în al doilea caz scrieri, de regulă, cumpănite, documentate, dar nu pe de-a întregul lipsite de accente polemice. Demersurile strict istorice care să prezinte, cu deplină obiectivitate și în *integralitatea ei*, istoria evreilor din România în anii imediat postbelici își așteaptă încă, de aceea, cercetătorii și scriitorii. Și va mai trece un timp până să se poată face totală abstracție de existența și circulația, obsesivă, a sloganului cu pricina!

Pentru cei care susțineau în epocă ori susțin și astăzi că evreii au adus comunismul în țară setul de „argumente” (uneori și de „documente”) ad hoc folosit se referă la: numărul mare de „străini”, în principal evrei, existenți în ilegalitatea comunistă din România și mișcarea kominternistă ce o stimula; numărul relativ mare de evrei printre cei 16 000 de membri ai Partidului Comunist din țară existenți în februarie 1945, printre cei 256 663 de la sfârșitul lui octombrie 1945 sau printre cei 800 000 de la finele lui 1947; alegația potrivit căreia vechii „ilegaliști” evrei - și cercul lor de „coreligionari”, propagatori ai unei ideologii comuniste - bolșevice și ai unei supuneri depline față de ocupantul sovietic - devine, în anii imediat postbelici principalul segment al noii clase politice, cu exponenți de vârf ca Ana Pauker, I. Chișinevschi ș.a. care se dovedeau chipurile, *eo ipso*, exponenții politici ai „etniei” lor ale cărei interese le ocrotesc; „evidența” intereselor și simpatiilor evreilor pentru comunism și pentru avantajele create lor de „democrația populară” și guvernul Groza (impus de sovietici în răspărul rezultatelor alegerilor din 1946 și a voinței politice a poporului român) și care se explică prin implicarea etniei, în totalitate, în întreaga devenire postbelică a țării și care a dus la supremația, în 1949, a Partidului Muncitoresc Român ca unică forță politică dinlăuntru. De unde concluzia, că avaturile social-politice ale României din anii 1945-1949 și - în consecință, de mai încolo - se datorează cu precădere rolului asumat de evrei (și de alți „străini”) în condiționarea unui atare curs de involuție a țării.

„Argumentele” reproduse - la care s-ar mai putea adăuga și altele din aceeași făină („eiusdem farinae”) - au fost confecționate în epocă de adepții extremismului naționalist, dar folosite, pentru diversiune, și de alți interesați în producerea unei adevărate stări de spirit care să ranforseze, pe cât posibil, chiar și o anume mentalitate în straturi cât mai largi din rural și urban. Efectul imediat sau de „serie scurtă” a fost, desigur, revigorarea unui antisemitism latent, deși ținta scontată sau pretextată era anticomunismul, în general, și antibolșevismul, mai ales în condițiile în care ocupantul nu putea fi numit cu adevăratul său nume.

Reluarea astăzi a sloganului „evreii sunt răspunzători de aducerea comunismului în țară”, bizară în multe privințe, în condițiile de după '89 - datorită absenței, de astă dată, a „triadei” ocupant, comunism, evrei - trimite de aceea la o motivație inedită, menită, printre altele, să acrediteze „imunitatea românească” la ideea și practica totalitar-colectivistă. În acest demers oarecum „psihanalitic” argumentarea „cu evreii” rămâne o constantă, chiar dacă încă din anii imediat postbelici masa evreiască dovedea și alte opțiuni social-politice și de viață decât cele comuniste.

Dar dacă faptele în sine nu pot fi considerate suficiente pentru contracararea sloganului „evreii au adus comunismul în România” - motiv pentru care el este reluat mereu - nici contraargumentele din literatura de combatere a respectivei sintagme, de nedreaptă circulație dar de o notorietate evidentă, nu-i pot convinge pe cei obstinați. Notorietatea laitmotivului lor se datorează, poate, și într-amestecării în acest slogan a unor semi-adevăruri și „sugestii cu anume virtuți emoționale” într-o masă de neadevăruri de forma fie a „lucrurilor nespuse”, fie a celor exagerate, exacerbate, mistificate.

* O lucrare de „ultimă oră” (vezi: Florin Matrescu: *Holocaustul roșu sau crimele în cifre ale comunismului internațional*, Buc., 1998) și de dimensiuni deosebite (circa 1 000 de pagini) se dorește a fi o enciclopedie, colportând, în adevăr, pe lângă „argumente” și „date”, de felul celor amintite și o seamă de elucubrații, contextualizate la scară internațională, despre rolul evreilor în: experimentarea ideilor comuniste; crearea „imperiului sovietic”; acțiunea „iudeo-masonică”; colaboraționismul marxist-comunist, ș.a.

Evreii sunt indicați, astfel, ca fiind cei care - atât în lume cât și în România - au fost executații, colaboratorii și profitorii comunismului, chiar și în ipostaza „neo-comunistă” a acestuia de după revoluția din 1989.

Cazurile de colaboraționism ale evreilor în România postbelică sunt ilustrate prin personalități, ca: A. Bîrlădeanu, V. Roman, A. Pauker, Gh. Apostol, L. Rădăceanu, E. Bodnăraș, M. Constantinescu, M. Dalea, M. Levin, Al. Moghioroș, I. Rangheț, L. Răutu, E. Rădăceanu, N. Radovanovici, W. Sader, D. Solomon, A. Șerban, ș.a. - chiar dacă cei mai mulți dintre ei... n-au fost evrei.

Criteriile sunt similare, ca valoare de adevăr, și în inventarele dresate nomenclaturilor de rang 2 și 3 - de la Externe, din economie, din presă și cultură, de la Interne, ș.a.m.d.

Dar ce contează la un autor dornic să dea statistici cât mai persuasive pentru a marca „vinovăția” cvreilor, pentru... Holocaustul roșu ! Și ce mai contează „Holocaustul brun” împotriva evreilor europeni în raport cu Holocaustul roșu comis tocmai de... evreimea europeană !

S-ar putea spune că atare enormități n-ar trebui să rețină atenția cercetării istorice. De vreme, însă, ce o asemenea carte - înjghebată, ce-i drept, de un medic oarecare, autoexilat în anii '80, în R.F.G., după ce-și făcuse studiile și cariera în România lui Ceaușescu - este tradusă în limba română și devine lucrare de referință pentru o puzderie de gazetari autohtoni dornici să demaște „vinovățiile și vinovații comunismului”, ea nu poate rămâne nemenționată în istoria sloganului „evreii și comunismul” de care ne ocupăm.

Este, desigur, un adevăr că în mișcarea comunistă din România, în starea ei de ilegalitate, au activat nu puțini evrei*, de ordinul a câteva sute (în 1930, de pildă, la un procent al românilor, de 71,9%, în mișcare, cel al evreilor era de 22,65%; iar la 23 aug. 1944, din cei circa 1 000 de membri de partid, evrei erau circa 300 („mulți”, ca cifră absolută, dar cât de infimă în raport cu populația de câteva sute de mii de evrei din țară (în 1930, circa 800 000, iar la 23 aug. '44 circa 400 000)! Așadar: „mulți” comuniști erau, în ilegalitate, evrei, dar nu mulți evrei erau comuniști, chiar și atunci. Constatarea se impune și pentru anii 44-50 când ponderea comuniștilor de origine evreiască era - raportată la întreaga etnie - în creștere (circa 1 000 până la finele lui '44, circa 5 000, în anii 45-46 și până la 10 000 de membri de partid, simpatizanți și funcționari în aparat la data verificărilor din '49, când partidul număra circa 1 milion de membri”). În anii 44-50, în vârful ierarhiei de partid și în Consiliul de Miniștri se aflau, însă, doar câteva persoane de origine evreiască; în eșalonul doi câteva zeci; în aparatul de propagandă câteva sute; iar, în aparatul economic și administrativ, pe funcții nu întotdeauna de prim plan, câteva mii.

O atenție deosebită, până la nominalizări individuale, pe regiuni, sex, vârstă etc., este acordată, în ultimii ani - în cadrul literaturii anticomuniste - evreilor din cadrul aparatului represiv al vremii. Dar, în ciuda căutărilor febrile sau chiar a substituirilor de nume, evreii depistați ca „lucrători” ai acestor organe nu depășesc 5-6% din cele câteva mii de angajați ai Ministerului de Interne, S.S.I. - apoi Securitate etc.

Desigur, în toate cazurile menționate s-ar putea spune că nu atât numărul celor împlicinați contează, ci funcțiile, rolul și locul deținut în efortul de comunizare a țării, în consolidarea unei noi clase politice aservite Moscovei și ridicată pe distrugerea celei din interbelic și, mai ales, de mai apoi, de după preluarea puterii de către dr. P. Groza și „izbânda” reputată în alegerile din 1946 și, evident, din 1948.

De altfel chiar scrierile consacrate combaterii sloganului că „evreii au adus comunismul în țară” sau că au avut „un rol major în comunizarea țării” aduc suficiente mărturii despre importanța relativ redusă (cu unele excepții) a evreilor în conducerea partidului, în Consiliul de miniștrii (analiza stenogramelor pe anii 44-45 și 45-58 relevă irefutabil acest fapt***), în Guvern și administrația locală de stat (cu excepția unor localități din nordul Moldovei, ocupate de sovietici înainte de 23 august) etc. etc. Este fapt, însă, că nu puțini evrei au avut, totuși, acces în noile condiții la un anumit rol decizional care, firește, era bătător la ochi pentru cei obișnuiți cu ei doar în poziția de ostracizați și oameni lipsiți de orice drepturi civico-politice în regimul totalitar antonescian anterior. Ecolul de mentalitate era astfel dirijat de cei interesați, încât dacă un evreu ajungea, să

* Vezi: Gh. Onișoru, *România în anii 1944-1948, transformări economice și realități sociale*, Buc., 1998, p. 157.

** Estimație operată prin extrapolarea unor date referitoare la unele localități și județe. Vezi și Arhivele Naționale, Fond C.C. al P.C.R. Cancelarie, 1921-1953. Inventar 2348.

*** Vezi și comunicarea mea cu acest titlu, inclusă în „Analele Sighet 1948”, editată de Academia Civică, Buc., 1998.

zicem, viceprimar sau subprefect se pretindea că întreaga această etnie conducea respectiva localitate sau județ etc. și ca atare era răspunzătoare de toate necazurile abătute asupra lor.

Astfel, într-un document antisemit de epocă, o chemare la luptă din 14 iunie 1945, intitulată „Frați români”, vina pentru dificultățile din țară era aruncată de la început pe „jidovi-comuniști și streini” care doreau să „distrugă tot ce era românesc” și să „acapareze toate bogățiile țării”.

Nu voi continua exemplificările à contrario aduse în literatura de contracarare a sloganului că evreii au adus, instalat sau consolidat comunismul în diverse localități sau în întreaga țară, deoarece consider că un răspuns pertinent în materie trebuie să pornească nu de la multiplicarea exemplelor à contrario ci de la o întrebare sociologică de principiu: erau, oare, evreii - ca etnie și ca grupuri socio-economice, cu precădere mic-burgheze (meseriași, comercianți, liber-profesioniști ș.a.m.d.) interesați în „aducerea” și instalarea comunismului în România?! Și dacă da, puteau ei s-o facă și prin ce „forțe”?! În eventualitate că aveau asemenea propensiuni și puteri (!!) evoluția regimului „democrat-popular” în anii '44-'48 și apoi a celui colectivizat din anii ce au urmat a răspuns unor atari expectații?! Emigrarea, începând ca 1946, a fost 95% din evreii locali este un timpuriu dat de realitatea a ceea ce nu de incluzivitate

Tergiversarea în toți acești ani a soluționării revendicărilor evreilor în materie de proprietate, amintite la începutul studiului de față, ca și naționalizările ulterioare (1948) constituie un răspuns peremptoriu „în sine”, la întrebările puse și care ni se pare a fi concludiv.

Desigur, au existat evrei comuniști de bună credință și idealiști care credeau în valorile egalității, nediscriminării și colectivismului, promise de ideologia marxistă și considerate de ei realizate în realitatea bolșevică instaurată de Lenin-Stalin. Au existat și comuniști de origine evreiască fanatizați, care depuneau un zel deosebit în elogierea realităților sovietice, ca și în aplicarea „luptei de clasă”, asimilată adesea de ei, în plan intern, cu exigențele ocupantului sovietic. Căci au fost destule cazurile în care evrei, de diverse categorii, au simțit și ei, pe pielea lor, arbitrariul dominației sovieticilor în țară. Dar zelul neofitului este întotdeauna stânjenitor prin supralicitare!

Este drept, de asemeni, că au fost și evrei care vedeau în comunism un antidot sigur împotriva fascismului și discriminărilor rasiale. Dar și oportuniști care, intuind anumite oportunități ivite la „venirea rușilor” ca și a regimului „democrat popular”, au căutat să nu rateze anumite slujbe la stat, la partid, sau în aparatul economic etc., slujbe pe care nu le practicau, însă, nici mai bine nici mai rău decât colegii lor oportuniști români (care, oricum, constituiau... majoritatea). Deci, dacă toți aceștia au ajutat comunismul să se „așeze” l-au ajutat împreună.

A spune, însă, despre toți aceștia că au adus comunismul în România este a dovedi o ignoranță crasă în ce privește cunoașterea sociologică a mecanismelor funcționării destructurărilor social-birocratice în orice tranziții dintre regimuri. De asemenea, a susține fie și numai că... „marii comuniști evrei” (chiar și de nivelul Anei Pauker etc.) au adus comunismul în țară înseamnă a refuza orice abordare obiectivă a mecanismelor externe de creare a „zonei de influență sovietică” în toate țările estului și centrului

europăen*. Ceea ce nu duce, evident, la absolvirea de răspundere a unor personalități politice implicate nemijlocit în devenirea istorică. Și nici la escamotarea originii lor etnice, fie și numai din motivul că renegarea, practică de ei înșiși față de etnie, prin desconsiderarea în fapt a originii lor nu a diminuat, ci a sporit anti-evreismul din jur... până în zilele noastre.

III Realități

Revenind la întrebarea: fost-a evoluția spre comunism a României pe interesul și placul evreimii române, nu au tras evreii oarece profit din această evoluție? Trebuie arătat că răspunsul se cuvine a fi diferențiat grav, după categoria de evrei avută în vedere; a nu neglija de astă dată partea din pricina... întregului.

Cercetarea de arhivă a unor documente oficiale sau comunitare relevă acuta diferențiere a etniei în acei ani și... în acest sens.

Realitățile generale ale evreimii abia ieșite din Holocaust aduc în planul evidenței o seamă de interese specifice care, cum arătam, cereau soluționări democratice, de primă urgență - salvarea și repatrierea unor evrei - români (și nu numai) din întreaga Europă, din vest dar și din est (printre altele și schimbarea evreilor - români care mai supraviețuiseră în Germania cu germani din România); dorința păturilor mai avute evreiești de a emigra cât mai repede în Occident, intuind primejdia colectivismului și totalitarismului roșu; emigrarea în masă a tineretului muncitor (haluțian) pregătit de organizațiile sioniste (de la cele de dreapta până la cele de stânga); nemulțumirea cvasi-totalității evreilor pentru întârzierea legiferării repunerii în toate drepturile știrbite de regimul trecut; urgențele specifice evreimii din Ardealul de Nord (cvasi-extermine și cu bunurile rămase fără stăpân); repatrierea evreilor români din U.R.S.S. (în paranteză fie spus că nu puțini dintre aceștia au adus cu sine, la repatriere, o mare îngrijorare derivată din cunoașterea realităților sovietice penibile trăite de ei și în curs de extindere și în țară); destabilizarea situației materiale a unor întregi categorii de evrei prin șomaj, îngrădirea comerțului liber, apoi prin stabilizarea monetară, impozitele crescute ș. a.m.d., mai ales în anii de după 1947.

Ca rezultat al unor condiții ca cele de mai sus, atitudinea de rezervă față de comunism și expectația de emigrare, în chiar acești ani, a populației evreiești locale este prezentă la largi categorii de evrei.

După unele date provenite din surse sioniste, în anii 1944-1948 aproape 30% din populația evreiască a țării a formulat expectații de emigrare chiar dacă, în fapt, nu au putut emigra în acești ani - pe căi ilegale sau prin „Alia-bet” etc. - decât 35-40 000.

Emigrarea - simptom de neaderare la „democrația populară”.

Iată mai întâi cifrele furnizate de însăși organizația de masă evreiască aflată sub înrăurirea P.C.R.”.

* Vezi, în acest sens, arhivele de documente, în materie, existente, ca și uriașa literatură despre bolșevizarea estului Europei, sau mărturiile unor factori de răspundere ai puterilor aliate. Memoriile lui Burton Bery, de pildă, în acest sens, sunt dintre cele mai recent apărute în limba română.

** C.D.E.-C.C. - Raport asupra problemei emigrării din rândurile populației evreiești, Buc., 28 decembrie 1950, Arhivele Naționale, Fond C.C. al P.C.R. Cancelarie, 1950.

„În anul 1946, au plecat circa 4 400 evrei în două transporturi, unul de 1 400 în vară și altul de 3 000 în toamnă.

În anul 1947, s-a apreciat numărul total al celor plecați la circa 30 000, în felul următor: 3 500 în septembrie și 14 000 în decembrie, ambele transporturi pe cale maritimă; 500 copii în Olanda, 2 000 plecări individuale, 10 000 plecări ilegale.

În anul 1948, până în luna mai, până la proclamarea Statului Israel, n-au avut loc plecări.

În toamna anului, Comitetul Democratic Evreiesc a primit sarcina ca, prin Federația de Comunități Evreiești, să organizeze plecarea unui număr de 3 600 oameni, care în prealabil să capete o instruire politică, pentru ca aceștia să sprijine lupta împotriva înfeudării Israelului de către imperialismul american.

Ca urmare, în decembrie 1948 a plecat un prim transport de 2 400 oameni. În 1949 a plecat în ianuarie restul de 1 200 oameni.

După această dată, pe baza aprobărilor Ministerului de Interne au plecat circa 100 persoane pe lună. Spre sfârșitul anului 1949, ritmul a crescut până la 500-600 persoane pe lună”.

Evreii au optat, deci, într-un procent impresionant pentru emigrare. Dar iată cum privea C.D.E.-ul în documentul amintit această masivă orientare a coreligionarilor, în răspărul muncii „de lămurire”, depuse de el ani în șir. Cităm: „Cu toate realizările pozitive ale regimului pentru populația evreiască și cu toată munca de îndrumare a C.D.E., o parte (sic!) a populației evreiești a căzut pradă propagandei dușmănoase a organizațiilor naționale sioniste.

Obiectivele acestei mârșave propagande erau de a semăna neîncrederea în forțele democratice și în partidul nostru, de a izola populația muncitoare evreiască de poporul român și celelalte naționalități conlocuitoare și de a o împiedica de la construirea socialismului în R.P.R.

Naționaliștii sioniști duceau o susținută campanie împotriva încadrării în producție a populației evreiești, încercând s-o determine să fugă pe orice cale din țara noastră în Israel, unde să poată fi exploatată în voie de burghezia evreiască”.

Dacă în interpretarea fenomenului „Alia”, C.D.E.-ul putea fi „subiectiv”, în privința cifrelor acestui exod s-a dovedit cât se poate de obiectiv, deoarece datele coincid cu cele recoltate de noi din surse israeliene”.

Structura socio-demografică.

Relevând profundele cauze ale emigrării sub aspectul neaderării acestei populații la „democrația populară”, vom releva mai întâi *dimensiunile demografice și socio-ocupationale ale acestei populații.*

Potrivit unor date, privind repartitia populației evreiești în toate localitățile țării, la începutul anului 1947 existau pe întregul teritoriu al țării 428 312 evrei după cum urmează: Oltenia - 3 406, în totalitate în orașe; Muntenia - 163 144, în totalitate în urban; Dobrogea - 3 279, în totalitate în urban; Moldova - 150 631, din care în urban 147 942; Transilvania - 15 847, în orașe 14 397; în Ardealul de Nord 44 706, din care

* Vezi și H. Kuller: *Opt studii despre istoria evreilor din România*, Ed. Hasefer, Buc., 1997.

33 475 în orașe; Banat - 15 963, din care în orașe 15 920; Crișana - 11 908, din care în urban 10 430; Bucovina - 17 388, din care în urban 16 385. În mediul rural se aflau, deci, în întreaga țară doar 16 934 de evrei. Structura profesională a acestei populații, refăcută în intervalul 1945-1947 era, după anumite evaluări, de circa 50 000 meseriași, 35 000 angajați; 35 000 comercianți și industriași; 10 000 profesii libere. Populația activă, preponderent masculină și de vârstă mijlocie, era deci de 120 000.

Potrivit anchetei statistice realizată de secția România a Congresului Mondial Evreiesc, 35% dintre activi erau meșteșugari, 20% angajați, 25% lucrau în comerț și industrie, 8% erau liber profesioniști, iar 12% reprezentau alte categorii - printre care cei care trăiau din expediente, așa numiții *luftmenschen*, constituiau partea cea mai mare. Populația inactivă, alcătuită în principal din femei, copiii, sărăcime de tot felul și neîncadrată - printre care mulți reînțorși din lagăre sau dezrădăcinați de evacuări ș.a. - diversifica grav interesele evreilor și așa destul de diversificate de statutul și rolul variatelor categorii de activi. Prin urmare, a vorbi de o omogenitate de expectații în materie de comunism, de faptul că evreii ar fi fost satisfăcuți de, sau profitori ai noului regim „în bloc”, în acei ani, înseamnă a întoarce spatele unor realități plurale pe care numai o cercetare minuțioasă o poate scoate la lumină.

Un extras semnificativ din stenograma unei ședințe a resortului central al organizațiilor de masă din F.N.D. relevă cum însuși un vârf de partid ca Vasile Luca remarca faptul că în masa evreiască se cuprind mica burghezie, ca și oameni care trăiesc din expediente, „cu toții stau la remorca unor burghezi, sioniști și fasciști evrei și fel de fel de alte grupuri”. Ca atare, partidul nu-și poate face iluzia că va fi sprijinit de evrei numai pentru că sunt evrei. De unde concluzia: există tovarăși evrei care sprijină comunismul, dar ei nu se cuprind în masa evreiască.

La antipod, adepții sloganului „evreii și comunismul” vor produce un sofism exact invers, numit „*pars pro toto*” - din existența unor evrei comuniști vor deduce că „toți evreii sunt comuniști”.

Dar nicidecum creatorii de slogane și manipulări de opinie nu au fost entuziasmați de cunoașterea realității, mai ales statistice, așa cum au fost ele aievea (*wie es eigentlich gevesen war*, cum a spus un celebru istoric german) și în diferențierea lor, căci o asemenea cunoaștere este funciar refractară avântului generalizator și „îndemnului emoțional”, cuprinse într-un slogan!

Spun de la început că nu exclud posibilitatea ca cercetarea istoriei evreilor din România în etapa de care ne ocupăm să scoată la lumină o seamă de oportunități, create de regimul „democrat popular” - sau derivate din evoluția stihinică a stării socio-economice din acei ani - pentru integrarea unor categorii restrânse ale evreimii române, ca și pentru emergența unor persoane sau categorii spre statusuri și roluri ascensionale, relativ inedite pentru alura socio-profesională „clasică” a etniei.

* Ședința resortului central al organizațiilor de masă din 21 februarie 1946 (C.D.E.). Arhiva C.S.I.E.R.

Se știe, de asemenea, în alt plan, cel spiritual, cu promisiunile egalitariste și umaniste făcute în numele unei ideologii care nu discrimina evreii de neevrei, creștinii de necreștini ș.a.m.d. sau cele făcute, în plan justițiar, pentru „reparații” în privința pedepsirii celor răspunzători de prigoana pe criterii rasiale sau pentru retrocedarea unor bunuri era firesc să nu fi fost văzute cu ochi neprietenoși de masa celor ostracițați în trecut.

De altă parte, cei cărora li se deschidea perspectiva unor anume cariere administrative și intelectuale erau plini de așteptări. De remarcat, însă, că aceștia din urmă - folosind oportunitatea echivalării unor studii sau înscrieri masive, fără restricții, în învățământul superior, nu au urmat - în majoritatea lor - cariere implicând tangențe cu ideologia și politica, ci pe acelea asociate construcției industriale (ingineri etc.), rețelei medicale (medici etc.), cercetării teoretice și aplicate ș.a.m.d. Deși nu există statistici precise* privind populația evreiască activă profesând îndeletniciri conferite de licențe universitare, doctorate etc., se poate estima că în 1948 numărul persoanelor din această categorie a fost de ordinul a circa 3 000 (1,2% din întreaga etnie) iar ulterior, pe parcursul celor „40 de ani”, a depășit cifra de 8 000 - cifră, care raportată la numărul descrescând de evrei rămași în țară, ridică ponderea respectivei categorii, prin anii '89-'90, la aproape 1/5 din întreaga evreime română. De observat că tocmai această categorie a dat un procent mai mic la emigrare (în parte și pentru că nu primeau cu ușurință aprobări de plecare, fiind considerați „utili economiei naționale”). De aceea,

* Operăm, în acest sens unele transducții din următoarele date care trimit la evidențierea nivelului de școlarizare al emigranților și diferă după etapa plecării. Dacă în emigrările ilegale din anii '45-'47, masa celor care au plecat avea doar studii elementare, iar un număr restrâns studii medii și superioare, în etapa următoare predomină absolvenții de școli medii. Evoluția nivelului educațional, pe naționalități, relevat de recensăminte, indică pentru perioada anilor de după '60, o școlarizare înaltă a tineretului evreu. În cadrul persoanelor care au absolvit instituții de învățământ superior, evreii, potrivit ultimelor trei recensăminte (1966; 1977; 1992), au avut o rată înaltă de absolvenți la acest nivel de instrucție; în creștere, de la 17,6%, în 1966, 25,3% în 1977, la 34,5 în 1992.

Structura populației de 12 ani și peste pe naționalități, după nivelul școlilor absolvite, potrivit recensământului ultim arată pentru evrei: învățământ superior - circa 40%; postliceal și liceal - 20%; profesional - 3%; gimnazial, treapta I-a de liceu - 10%; primară - 10%.

Deși cotele de mai sus sunt cele mai înalte la evreii din România postbelică - ceea ce arată o pondere înaltă a specialiștilor și în toate valurile de emigrație, cotele cele mai ridicate le întrunesc, totuși, cele trei valuri din urmă, când și emigrarea specialiștilor și intelectualilor se liberalizase. Tinerii evrei preferau să-și termine școlile aici, după care rămâneau un număr de ani ca specialiști în diverse ramuri de producție și se decideau să emigreze pe măsură ce procesul marginalizării lor profesionale era perceput ca apăsător. Categoriile înalt specializate au emigrat, pe de o parte, în anii liberalizării (1966-1970), dar mai ales în anii '77, când efectele „minirevoluției culturale” ceaușiste le-au resimțit cei din segmentul creator al populației. Potrivit revistei americane „Acta mathematica” din 1980, peste o treime din cei 300 de matematicieni de frunte ai României, emigrați în S.U.A., au fost evrei.

Începând din anii '60, proporția evreilor cu studii superioare la mia de locuitori este cu mult peste media pe țară (15,1 persoane), respectiv 34,5 persoane; în timp ce la armeni era de 26,8, la greci 18,0, iar la romi de 1.

Deci populația evreiască s-a dovedit a avea un indice de școlaritate la cel mai înalt nivel. Dintre evreii aflați astăzi în România, în jur de 55% au studii medii sau superioare, iar în cadrul populației active peste 65%.

și azi, în ansamblul celor circa 12 000 evrei (majoritatea de vârstă a treia) existenți în România, categoria „intelectualilor” este cea mai bine reprezentată. Dar adus-au ei, *eo ipso*, comunismul în țară ?!

Situația de mai sus ilustrează doar un mod în care evreii - cunoscuți pentru dinamismul lor - au găsit în relațiile comuniste anumite „nișe ecologice” - necontaminate politic - de dezvoltare a carierelor lor intelectuale. A fost modul lor specific de a se „integra” în comunism, dar nu de a beneficia de „virtuțile” acestuia. Pentru că aceste cariere nu ar fi fost cu nimic mai reduse în oricare ipostază democratică a țării care să nu se fi bazat pe „*numerus proportionalis*” sau „*clausus*”, „*valahicus*” „*nullus*”, în materie de profesii libere: întrucât evreii ingineri, doctori, arhitecți, profesori universitari ș.a.m.d. nu au făcut, în cei 40 de ani ideologie comunistă, ci hidrocentrale, edificii, știință teoretică și aplicată, medicină ș.a. Dacă în acest sens evreii au fost beneficiari ai comunismului, iar acesta a putut fi astfel „consolidat” de către evreii - ca și de colegii lor majoritari etc. - atunci este un merit al comunismului că el s-a lăsat și astfel „consolidat”. Căci, în mod evident, elementele pozitive rezultate din aportul operei constructive se vor lăsa cu greu negate în timp, deși, ele pot fi lesne spulberate!

În ce privește, însă, lotul de „intelectuali” evreii - cu totul dezetnicizați - care au „lucrat” în propagandă (cabinete de partid, catedre de „socialism științific”, marxism-leninism ș.a.) trebuie spus că, deși înainte de reforma învățământului el se limita doar la puținele „cadre” din școli de partid, tineret și sindicale existente, ulterior - între 1949-1953 - s-a lărgit, atingând câteva sute de evreii, uneori cu calificări în alte domenii și care, aflați, de regulă, în umbra unor șefi de catedră români, depuneau un zel nedisimulat (și pentru unii nu lipsit de sinceritate) în întronarea unei dogmatici marxist-leniniste internaționaliste, în totală contradicție cu realitățile opresive ale țării. Efectul propagandei la care au contribuit (și în care s-au implicat și evreii din presă, radio etc.) era, deci, ca atare, întru totul blamabil. Motiv pentru care ei înșiși au realizat că trebuie să „migrez” spre îndeletniciri umaniste mai consistente (filosofie, estetică, științe economice și juridice, arte ș.a.m.d.).

Și au fost printre cei dintâi s-o facă imediat după 1953, deși până atunci practicaseră scrieri reprobabile tematic și ideatic. Unii dintre ei au fost, însă, printre cei dintâi dintre „cultumicii regimului” capabili să abordeze teme de respirație culturală și să le trateze într-o manieră intelectuală.

Or, tocmai acest lot de evreii - cel mai autodepărtat de „ulița evreiască”, ca și puținii demnitari de la vârf sau cei din administrația superioară (ministere, armată, interne, etc.) erau priviți de opinia publică neevree în mod paradoxal a fi cel mai reprezentativ pentru etnia evreiască - considerată a fi în totalitatea ei de partea regimului.

Ar fi nedrept, însă, să nu recunoaștem că au fost asigurate, în răstimpul regimului comunist, nu pentru puțini o seamă de condiții de egalitate interetnică, de nediscriminare etnică, care s-au dovedit favorabile mobilității socio-profesionale și culturale pentru unele categorii de evreii (cu excepția celor căzuți sub incidența „luptei de clasă” sau/și a „luptei politice”). Pentru cei dintâi s-a deschis deci o cale onestă, ca, fără să trebuiască a face

concesii grave regimului, să se poată pregăti și activa în domenii profesionale utile economiei și culturii țării, să devină, în timp, oameni reuți în managementul economic, în cercetarea tehnică și medicină, în învățământul universitar și cercetare, în variate domenii de creație științifică, literar-artistică etc. Căci, trebuie recunoscut fără complexe, mai mult de 3/5 dintre toți intelectualii pe care i-a ivit colectivitatea evreo-română pe pământ românesc au activat în anii de după ultimul război mondial. Această stare de fapt produce, uneori, un efect de „trompe l'oeil” generând, la unii neprieteni ai evreilor, raționamentul ca proliferarea intelectualității evreiești în anii comunismului ar fi o dovadă a beneficiilor trase de etnie de pe urma regimului. Acest fel de a gândi îl amintește, însă, pe cel afirmat de unii antisemiți de la finele veacului trecut care socoteau că inserția evreilor în ramurile lucrative ale economiei românești exprimă felul lor de a profita de economia de piață. Atunci, li se reproșa evreilor că beneficiau de capitalism; acum că trăgeau foloase de pe urma comunismului.

Avem de-a face, desigur, în ambele cazuri - de altfel nesubsumabile - cu o prejudecată persistentă și anume aceea a „discriminării pozitive a evreilor”. Realitățile, care, însă, sunt încăpățânate probează contrariul. În acest trecut depărtat, ca și în trecutul „celor 40 de ani” evreii au trebuit să se confrunte, în primul caz cu o politică și legislație discriminatorie de esență etnocratică, în cel de al doilea caz cu o politică dirijată de principiul luptei împotriva micii și marii burghezii.

Dar, în ambele cazuri, capacitatea de integrare a evreilor în societatea globală s-a dovedit mai puternică, conducând, la finele veacului trecut, la consolidarea unei categorii burgheze evreiești, rezistentă economic, iar în anii comunismului la ivirea unei pături de specialiști și intelectuali evrei utili în domeniul lor de activitate. Cum arătam, însă, aceștia din urmă reprezentau un procent mic, în raport cu cei peste 90% care au emigrat.

IV O organizație evreiască neintegraționistă: Comitetul Democrat Evreiesc.

Curentul integraționist în lumea evreo-română și-a avut încă de la finele veacului trecut, dar mai ales în perioada interbelică, liderii săi, organizațiile sale (U.E.R., în primul rând), impactul său notabil în racordarea etniei la realitățile capitaliste locale. După traumatismele suferite de evrei în anii 40-44 și după deslușirea noului curs politic și social al țării în anii 1947-1948, acest tip de curent integraționist intră în declin, mai ales din pricina impetuozității și chiar agresivității cu care-și croia drum un nou curent, tot de integrare (și a evreilor) într-o lume anti-capitalistă proiectată de P.C.R. după modelul politic, economic etc. al sovieticilor. C.D.E. a fost una din organizațiile de masă chemată să activeze în acest sens în „ulița evreiască”^{*}.

* Într-un document de bază, emanat de C.C. al C.D.E. și care cuprinde o retrospectivă pe mai mulți ani asupra activității acestei organizații (vezi: *Scurt istoric al activității Comitetului Democrat Evreiesc de la înființarea lui - iunie 1945 până la finele lui 1950*, Arhiva C.S.I.E.R.) putem citi: „... Din inițiativa P.C.R. a fost creat (la 22 iunie 1945) Comitetul Democrat Evreiesc, ca o necesitate pentru reorientarea politică a populației evreiești în scopul democratizării ei și a instituțiilor sale și pentru a ajuta regimul la rezolvarea problemelor ce se puneau democratizării și reconstrucției țării ca și, deci, la rezolvarea justelor revendicări

ale acestei populații”. Se recunoaște, astfel, că populația evreiască era o entitate și că trebuia... reorientată politic, deoarece în mod funciar nu era orientată spre integrarea în noile realități ce se profilau.

Din Comitetul Democratic Evreiesc, care se auto-prezenta organizație de masă cu un caracter larg democratic, au făcut parte la început: evrei din Partidul Comunist și oameni de stânga din organizația U.E.R. (de sub conducerea dizidentului M. Sărățeanu care a creat o organizație desprinsă din aceea condusă de dr. Filderman), Blocul Palestinei Muncitoare (format din așa zisele organizații sioniste de stânga „Ichud”, „Mișmar”) și, mai târziu „Poale Sion”. După 1948 nu au mai rămas în C.D.E. decât cei dintâi, iar după 1949 întreaga conducere a fost încredințată, în principal elementelor „sănătoase”, „muncitorești”.

Partidul Social-Democrat a refuzat reprezentarea în C.D.E. Abia în aprilie 1946, P.S.D. a trimis reprezentanți în Comitet. Celelalte organizații (sioniste, Partidul Evreiesc și U.E.R., de sub președenția dr. Filderman) au refuzat aderarea la C.D.E. Preponderența comunistă în C.D.E. a rezultat din forma sa organizatorică, „îmbunătățită” continuu prin excluderea „tovarășilor de drum”

Dar, la început (1945-47), „algoritmul” se prezenta astfel:

1. Un comitet activ compus la început din 40 de membri (9 comuniști, 6 social-democrați, 9 sioniști, 9 membri ai Uniunii Evreilor Români (dizidența Sărățeanu, dintre care 2 comuniști), 7 independenți (dintre care 4 comuniști), iar din 1948 numai din comuniști.

2. Un prezidiu compus din câte un delegat al fiecărei grupări politice componente, doar până în 1947.

3. Un secretariat general, care avea un secretar general permanent (comunist) și trei secretari generali (1 social democrat, 1 U.E.R.-ist, 1 sionist) care nici chiar la început nu lucrau efectiv în Comitet.

În 1949 Conducerea C.D.E. era alcătuită exclusiv din activiști P.M.R., dar nu dintre cei complet deziudaizați de „linia întâia”, adică aflați în primele eșaloane ale partidului și care considerau o „înjosire”, să lucreze direct în „ulița evreiască”.

Înjghebarea C.D.E. era necesară deoarece adevărații lideri ai vieții evreiești și organizațiile etnice - reprezentative și conforme cu interesele specifice ale majorității coreligionarilor - respingeau, funciar, noul tip de integraționism promovat de P.C.R. De aceea cu toată strădania C.D.E., depusă aproape un deceniu cât a ființat, el n-a izbutit să stăvilească nici valul emigrării, nici să-i integreze, chiar și pe evreii proletarizați, în efortul de comunizare a țării.

În cele ce urmează trimitem la înseși documente ale C.D.E. din care rezultă, explicit sau implicit, recunoașterea acestui eșec.

Iată cu înseși cuvintele documentului C.D.E.-ist amintit exprimată atitudinea față de emigrările din anii 1946-1948:

• „Începând din luna februarie 1947, în rândurile unei părți a populației evreiești s-a creat un curent de emigrare în masă.

Speculând greutățile economice, foametea care bântuie regiunile secetoase și unele manifestări antisemite, sioniștii au pornit o acțiune criminală de îndemna la emigrare a evreilor, în orice chip și în orice condițiuni, îndemnându-i și organizând trecerea frauduloasă a frontierei de apus.

Acest curent a căpătat amploare”. Consolarea venea, însă, de acolo că:

„C.D.E., a întreprins o vastă acțiune de lămurire în rândurile celor induși în eroare și de demascare a organizațiilor și instigatorilor sioniști.

Datorită acestor măsuri, precum și cele luate de Ministerul de Interne, s-a atenuat simțitor acest curent de emigrare”. Vom urmări dacă, într-adevăr, mai încolo, s-a diminuat. Deocamdată, voi remarca, totuși, că diligențele la guvern pentru facilitarea propagandei C.D.E.-iste contra „emigrării” au determinat, poate, soluționarea la finele lui 1947 a unora din revendicările masei evreiești: a apărut o Lege a cetățeniei care legaliza situația juridică a unor întregi categorii de evrei cărora le fuseseră răpite drepturile cetățenești, a fost soluționată situația militară a tinerilor evrei deportați sau încadrați ș.a.

De altfel, asemenea demersuri menite să atragă „ulița evreiască” de partea noilor „forțe democratice” erau înscrise în însăși Platforma de activitate.

Platforma de activitate a C.D.E.* conținea, la start (iulie 1945), următoarele patru puncte:

1. Stabilirea unității democratice evreiești.
2. Sprijinirea prin forța unită a populației evreiești, împreună cu întreg poporul român, a acțiunii de democratizare și reconstrucție a țării.
3. Activitatea pentru desăvârșirea *integrării* populației evreiești în viața politică, economică, socială și culturală a țării.
4. Ferirea populației evreiești de încercările diversioniste ale „reacțiunii” care, de ori unde ar veni „tind să slăbească forța de luptă împotriva fascismului, făcând astfel jocul reacționarismului antisemit”.

Apelul lansat cu prilejul constituirii C.D.E. de către Comitetul de inițiativă cuprindea în partea lui finală următoarele:

„Comitetul Democratic Evreiesc, înțelegând condițiunile istorice de azi, cheamă populația evreiască să adere la programul de luptă pentru rezolvarea intereselor generale și speciale, pe drumul cel just, împreună cu poporul român, adică prin:

Curățirea vieții publice de elementele dușmănoase fasciste, profasciste, reacționare, antisemite.

Refacerea și reconstrucția țării, ridicarea producției și combaterea speculei. Această luptă comună va duce și la îmbunătățirea situației materiale și morale a populației evreiești” (sic!).

Desăvârșirea *integrării* firești a populației evreiești în viața socială, economică, politică și culturală a țării prevăzută a fi prin:

- a) Desăvârșirea tuturor măsurilor legislative necesare repunerii populației evreiești în drepturi egale cu ale întregului popor român.
- b) Încadrarea în toate ramurile de activitate, în viața publică și privată a evreilor ce au fost scoși din producție de legiurile și măsurile de fapt ale regimurilor fasciste și reacționare antisemite.
- c) Sprijinirea de către Stat a celor greu loviți de barbaria hitleristă și legionaro-antonesciană, pentru refacerea existenței lor.
- d) Punerea în drepturi egale a celor ce au prestat munca obligatorie în timpul dictaturii legionaro-antonesciene. Orfanii și văduvele celor care au prestat munci obligatorii să beneficieze de toate drepturile lor în cadrul I.O.V.R.-ului. Plata salariului minim pentru cei ce au prestat munca în întreprinderi particulare.

Sprijinirea dezvoltării culturale a populației evreiești prin:

- e) Democratizarea tuturor instituțiilor evreiești de cult, asistență, cultură etc.
- f) Sprijinirea de către Stat a școalelor, spitalelor, orfelinatelor, azilelor de bătrâni și a tuturor instituțiilor de asistență, ale obștei evreiești.

* *Platforma de activitate a C.D.E.*, Buc., 1945.

O analiză de text a Platformei de activitate și Apelului C.D.E. dezvăluie deopotrivă elemente generale, congruente cu Platforma F.N.D. de „reconstrucție” a țării, ca și o seamă de deziderate specifice ale „etniei” în a căror rezolvare erau interesate diverse categorii de evrei năpăstuiți de vechiul regim totalitar (antonescian).

Fiind o organizație de masă cu acțiune nemijlocită în mediul evreiesc, C.D.E., îndrumat de P.C.R., își propunea astfel o manipulare a maselor evreiești pomind oarecum de la înseși revendicările reale și de bază ale acesteia. Numai că de îndată ce se impunea găsirea căilor aieva de soluționare a respectivelor revendicări, C.D.E.-ul bătea în retragere, pentru a nu contraveni tărăgănărilor, în materie, operate de noul regim.

Nu pot fi totuși negate unele diligențe ale C.D.E. (în formula sa inițială de „largă concentrare etnică”) în toate aceste direcții: doar că, nici după câțiva ani de activitate, roadele nu se prea arătau, guvernul tergiversând soluționarea unora sau propunând paliative pentru altele, ceea ce decepționa crescând diferitele categorii de evrei. C.D.E. devenea, pe de altă parte, tot mai orientat de către partid să-și concentreze eforturile întru mobilizarea evreilor doar pentru o reușită a Blocului Partidelor Democratice (B.P.D.) în campania electorală, pentru obținerea sprijinului unor lideri evrei la Conferința de Pace de la Paris, pentru mobilizarea „etniei” în lupta contra așa zisei reacțiuni, și așa mai departe. Au existat, desigur, evrei care au marșat în toate aceste sensuri, dar cât de facil ar fi să se susțină că aportul lor a fost *decisiv* în trucarea alegerilor, în victoria B.P.D., în anihilarea treptată a „partidelor istorice” sprijinite în alegeri - după unele estimări - de mii de alegători evrei, unii fiind chiar înscriși în P.N.Ț, P.N.L., P.S.D. ș.a. Este, de asemenea, știut că, în epocă, s-a remarcat absenteismul unor largi categorii de evrei de la urne ca indiciu al relativului dezinteres pentru cursul politic, în tensionare crescândă, spre stânga. Apoi nu trebuie uitat că anul 1946 și apoi 1947 au fost anii boom-ului sionist și ai „emigrărilor clandestine” pe care C.D.E.-ul căuta să le curme radical - printre altele și pentru blamul care se aducea astfel muncii C.D.E. în favoarea „noii orânduiri” și, implicit, pentru imaginea despre comunism care se creă în afară. Realitățile crude din țară, inclusiv pentru evrei, nu favorizau, însă, demagogia C.D.E.-istă.

Întregi categorii de evrei se zbăteau în mari greutate materiale, unele condiționate tocmai de legile care îngustau, crescând, terenul pentru ocupațiile tradiționale practicate de evrei - comerțul, manageriatul industrial și bancar, afacerile „pe picior” ș.a.

În alt plan, pentru masa săracă a populației, Comunitatea - ca tradițională instituție a societății civile evreiești - rămânea principalul sprijin material, de asistență ș.a. Or, Comunitatea, Federația de Comunități și toate instituțiile aferente, pe de o parte, în ciuda tentativelor C.D.E. erau conduse până în august 1948 de persoane nesubordonate comandamentelor acestuia. Pe de altă parte, liderii comunitari se aflau în relații foarte strânse cu organizații mondiale (americane etc.) ca Joint-ul ș.a. de unde proveneau ajutoarele cele mai consistente.

În consecință, pentru curmarea impactului liderilor comunitari asupra populației evreiești și racordarea acesteia la interesele de partid și de stat, C.D.E.-ul acționează

„în forță” - de la finele lui '47 - pentru discreditarea conducerii Comunităților și Federației de Comunități. În documentul amintit se scrie textual: „la 3 ani după 23 august 1944, Comunitățile Evreiești din întreaga țară erau încă constituite după chipul și asemănarea guvernului Sănătescu, adică din Comisiile Interimare ale acestora mai făceau parte și delegați ai partidelor „istorice” Maniu și Brătianu.

Prezența în conducerea Comunităților a acestor elemente reacționare și în fruntea Federației de Comunități Evreiești a dr-ului Filderman a constituit o piedică serioasă pentru democratizarea (citește, comunizarea - n.n.) obștii evreiești”.

În ciuda simpatiei de care vechii lideri comunitari se bucurau în sânul populației evreiești, lovitura C.D.E. împotriva conducerii Comunităților și Federației a izbutit, totuși, în februarie '48, când la prima conferință de lucru pe țară a Președinților și secretarilor Comunităților evreiești (17-18.02 curent) a fost confirmată noua comisie interimară a Federației în frunte cu un președinte (o personalitate „de decor”, prof. univ. dr. M. Popper) și un secretar general executiv, vajnicul comunist C.D.E.-ist av. Leibovici - Șerban.

Din acest moment nimic nu mai oprea C.D.E.-ul să devină un instrument fidel parti-dului în îndeplinirea politicii acestuia față de evrei și de instituțiile lor etnice. Și chiar dacă alegerile din 1948 au adus în arena politică câțiva deputați comuniști evrei (Bercu Feldman, Leibovici - Șerban, M. Popper, M. Fischler, av. Manolescu ș.a., activitatea lor parlamentară în favoarea evreilor va fi cvasinulă, având în vedere că nu după multă vreme situația social-economică a evreimii locale s-a înrăutățit (ca și a tuturor celorlalți cetățeni, de altfel), tăișul luptei de clasă nu i-a cruțat nici pe evrei, iar sprijinul de altădată căutat în comunități și F.C.E.R. a fost mult diminuat prin restrângerea atribuțiilor acestora strict la chestiuni privind cultul.

Or, sub raport instituțional, regimul comunist, consolidat în 1948, nu a ezitat: să desființeze (decembrie 1948) întreaga mișcare sionistă din România; să exercite un control strict asupra unicei organizații evreiești rămase în funcțiune (Federația Comunităților Evreiești din România - F.C.E.R.); să desfășoare prin C.D.E. o muncă asiduă de îndoctrinare și propagandă comunistă, adaptată „uliței evreiești”; să desființeze - cu mici excepții - toate formele laice de exprimare a intereselor specifice culturii etniei (gazete, publicații etc.), precum și instituțiile de învățământ, cultură și chiar de asistență.

Drept pentru care s-a purces la o reorganizare a însuși C.D.E.-ului considerat nu pe deplin performant în raport cu exigențele înăsprite ale Partidului unic. Și C.D.E.-ul a fost reorganizat în lumina sinistrului document numit Rezoluția P.C.R. în problema națională (dec. 1948); au fost aduse „cadre noi sănătoase”, de origine muncitorească și cât mai apte să promoveze „lupta de clasă”, aplicată de partid fără... discriminare de rasă, etnie sau notorietate publică. *Mutatis mutandis*, aceeași operațiune s-a consumat și în cadrul comunităților și Federației. Căci noile cadre de conducere comunitară nu trebuiau să nu crâcnească împotriva nici unei măsuri samavolnice privind bunurile și valorile comunitare naționalizate.

Iată doar o listă incompletă a instituțiilor comunitare (sprijinite de Joint) existente încă în 1947 și în iunie 1948 și desființate fără opoziția - ba chiar cu sprijinul - noii conduceri comunitare și C.D.E., în 1949.

Felul instituției	Unități iunie 1948	Persoane iunie 1948	Unități 1947	Persoane 1947
Internate	39	2 190	48	3 967
Cămine de zi	18	1 480	19	2 064
Cămine școlare	1	77	1	182
Căminele școlilor profesionale	2	492	2	285
Cămine de ucenici	17	355	22	1 814
Cămine de tineri muncitori	103	3 806	99	5 410
Cămine de tineri agricultori	12	575	18	1 006
Cămine de deportați, repatriați	-	-	2	182
Cămine studențești	3	1 079	3	1 053
Cămine Ieșivot	2	94	2	170
Stații de restratificare	10	409	-	-
Azile	23	1 050	19	1 218
Cantine ale comunităților	72	17 924	88	46 700
Cantine mixte	-	-	11	7 505
Cantine de ucenici	1	74	4	946
Cantine de copii și școlare	17	2 687	25	4 572
Spitale	21	1 448	22	1 634
Dispensare	22	1	45	-
Centre dentare	11	-	1	-
Centre medico-sociale	76	13 212	54	14 638
Școli Talmud - Tora	51	527	45	2 646
Școli Ieșivot	4	151	6	345
Grădinițe de copii	2	104	6	222
Școli primare	2	88	23	1 257
Școli secundare	1	60	14	1 637
Licee industriale	1	320	3	290
Școli agricole	1	396	1	175
Teatrul idiș	1	-	-	-
Total	513	49 098	583	99 858

La ședința plenară lărgită a F.C.E.R. din 11 iulie 1949, secretarul general al F.C.E.R., Leibovici Șerban, va susține un lung raport în care, cu un cinism deosebit, va da drept „mari realizări comunitare” tocmai înfrângeri de acest fel compensate, ce-i drept, prin realizări în domeniul propagandei.

În noile realități colectiviste ale României, evreimii i se ofereau, de asemenea, ample prilejuri de... proletarizare, pe care, în grosul ei, le-a refuzat, firește, preferând... emigrarea - ale cărei dimensiuni sunt astfel arătate de documentul C.D.E. amintit*.

* Vezi C.D.E.-C.C. - Raport asupra problemei emigrărilor..., Buc., decembrie 1950, în *loc. cit.*

Ritmul plecărilor în anul 1950

„În anul 1950, emigrările s-au desfășurat aproximativ după cum urmează:

Ianuarie circa 1 500, februarie circa 2 000, martie circa 3 000, aprilie circa 3 000, mai circa 4 000, iunie circa 5 000, iulie circa 7 000, august circa 7 000, septembrie circa 7 000, octombrie circa 4 000, noiembrie circa 3 000, decembrie circa 3 000.

În total, în anul 1950, a emigrat din R.P.R. în Israel un număr de circa 45 000-50 000 persoane.

Schimbările intervenite în numărul celor emigrați în decursul anului se datoresc faptului că, în lunile de iarnă, vaporul Transilvania nu are aceeași capacitate de cazare și transport ca în lunile de vară.

În ceea ce privește schimbările survenite de la 1945 până azi în numărul anual de emigranți, ele se datoresc măsurilor administrative, care în unele perioade au dat posibilități mai restrânse sau mai largi de plecare celor cari doreau să emigreze.

În ce privește compoziția socială a celor cari au emigrat putem arăta următoarele date:

30 000 neîncadrați (copii, femei, bătrâni), 3 500 comercianți, 1 500 necalificați, 150 tehnicieni (medici, ingineri, contabili), 1 500 croitori, 2 500 alte meserii, 2 000 lucrători în alte profesii, 4 000 funcționari particulari.

Pe vârste au fost: 35 000 între 18-65 ani, 10 000 copii sub 18 ani, restul bătrâni peste 65 ani”.

Și iată cum erau văzute *cauzele fenomenului emigraționist*, în documentul respectiv. Cităm:

„Printre cauzele mai importante care stau la baza plecărilor și tendințelor de emigrare, considerăm următoarele:

Populația evreiască în marea ei majoritate este de proveniență mic-burgheză. Aceasta se datorește condițiilor economice și politice create populației evreiești de către regimurile burghezo-moșierești.

Astfel, evreii nu aveau voie să se stabilească la sate și nu erau primiți, înainte și după primul război mondial, nici în unele întreprinderi industriale, iar în perioada prigoanei fasciste și cei cari se găseau în unele întreprinderi industriale au fost îndepărtați din muncă. Elementele mic-burghize sunt, în general, elemente șovăielnice.

Problema reeducării elementelor mic burgheze este o problemă de durată, așa că deși în cursul anilor 1948, 1949, 1950, au fost încadrați în producție peste 45 000 evrei, nu putem afirma că acest timp, în care s-au obținut unele rezultate în munca de educare politică a maselor evreiești, a fost suficient și pentru schimbarea mentalității mic-burghize a acestor oameni, într-una muncitorească.

Desigur că în rândurile lor sunt numeroși acei cari s-au alăturat cu convingere muncii și luptei pentru socialism în R.P.R., însă o mare parte din ei nu au făcut încă acest pas. În perioada transformărilor revoluționare prin care trece țara noastră, de la capitalism la socialism, aceste elemente șovăielnice își îndreaptă privirile spre meleagurile care le mai pot oferi posibilitatea unei vieți neproductive sau aproape neproductive în regim capitalist.

- Trecutul de discriminare rasială, asupra națională și mai ales suferințele din perioada teroarei hitleriste-legionare-antonesciene, constituie, de asemenea, un factor care intervine în formarea acestui curent de masă.

Lipsa unui nivel politic mai ridicat împiedică pe mulți din cei frământați de ideea plecării să vadă că toate aceste suferințe au fost consecința politicii reacționare burghezo-moșierești și că odată cu dispariția capitalismului dispar și orice forme de oprimare națională.

- Activitatea de zeci de ani a organizațiilor sioniste a contribuit, de asemenea, la cultivarea tendințelor emigraționiste în rândurile populației evreiești.

Aceste organizații au făcut ani și ani de-a rândul maselor evreiești o educație mistico-naționalistă, antrenând în special tineretul pe această pantă șovinistă.

În propaganda lor, cele 47 organizații sioniste, dintre cari 8 de tineret, organizații sioniste crescute ca ciupercile otrăvitoare în mijlocul populației evreiești și subvenționate de reacțiunea internă și internațională, au folosit în special trecutul de prigoană antisemită și teroare fascistă la care populația evreiască a fost supusă.

Astfel «Jointul» acorda câte lei 12 000 000 - lunar, în afară de alimente și îmbrăcăminte, organizațiilor sioniste de tineret, la fel și celorlalte organizații.

Chiar după 23 august 1944 și până în decembrie 1948, când a apărut Rezoluția Biroului Politic al C.C. al P.M.R. în problema națională, organizațiile sioniste au avut o largă libertate în rândurile populației evreiești.

Datorită acestei cauze, ca și datorită faptului că până la apariția Rezoluției, sionismul nu a fost combătut cu suficientă tărie de activiștii de Partid trimiși cu munca la C.D.E., organizațiile sioniste au reușit să câștige influență asupra unei părți importante a populației evreiești, influență care s-a manifestat sub forma unor pronunțate tendințe emigraționiste.

- Trebuie să considerăm, de asemenea că și proclamarea Statului Israel a constituit un factor care a alimentat tendințele emigraționiste.

- Agenții sioniști au agitat la noi în țară lozinci ca acestea: «Evreii din toată lumea au în sfârșit și ei o patrie» și că «Uniunea Sovietică a dat această patrietuturor evreilor din lumea întreagă».

Folosind aceste lozinci naționaliste, ei au creat confuzie și dezorientare în rândurile unei părți a populației evreiești pe care au reușit astfel s-o manevreze mai ușor.

- Pe lângă aceste cele mai importante cauze, au mai alimentat unele tendințe de plecare și faptul că mulți au în Israel rude apropiate care au emigrat mai înainte, ca și faptul că ei s-au lovit uneori de unele atitudini antisemite.

Dat fiind nivelul lor politic scăzut, aceste situații au contribuit la întărirea tendințelor de plecare.

Din această analiză a reieșit că tovarășii din conducerea C.D.E. au pus bază în combaterea emigrării pe măsuri administrative și nu pe munca politică, că C.D.E. și inclusiv conducerea s-au îndepărtat de masă, nereușind să-și apropie oamenii muncii evrei, că activiștii prin care C.D.E. stabilea legătura cu masa nu au fost bine aleși și

* Solicitanții unor pașapoarte de emigrare - de la depunerea actelor și până la plecare - răstimp îndelungat pentru unii - erau supuși unor șicanări deosebite. Există deja o literatură memorialistică, pregnantă în multe privințe, pentru dimensiunile de prigoană atinse de asemenea șicanări împotriva unor grupuri tot mai extinse și marginalizate astfel.

Despre prigoana antisionistă din anii 1949-1954, bibliografia scrierilor de referință evidențiază lucrări apărute mai cu seamă în Israel, dar și cartea lui M. Pelin, amintită.

verificați, găsindu-se printre aceștia elemente dubioase care împiedicau pătrunderea liniei Partidului în mase și informau greșit conducerea C.D.E. asupra situației reale din sânul populației evreiești, că a existat șovăială față de dușmanul de-clasă sionist, că, deși a fost combătut sionismul în general, a lipsit atitudinea fermă de combatere a agenților sioniști în mod concret”.

Deci ce altă concluzie să tragem, din însuși acest document relevant decât că evreii, în cvasitotalitatea lor, nu voiau să urmeze calea „integraționist-proletară” indicată de C.D.E. În mânia sa C.D.E.-ul nu mai știa ce fel de Planuri de măsuri pentru combaterea emigraționismului să mai pună în aplicare. Dăm în Anexă o singură mostră rizibilă de acest fel. (Anexa 2)

În poziția existenței unui asemenea Plan ambițios de curmare a soluției emigraționiste adoptate de evrei ca răspuns la starea lor reală în Republica Populară Română, o amplă emigrație legală s-a produs - cum recunoștea însuși C.D.E. - tocmai în acești ani.

Cercetătorul, aflat în fața situației paradoxale (pe de o parte acțiunea de partid a C.D.E. de combatere a emigrării, de altă parte, o seamă de documente de partid și de stat prin care se îngăduia emigrarea legală - vezi Anexa 3), nu poate decât s-o semnaleze, documentele nefiind încă pe deplin edificatoare dacă liberalizarea emigrării, în fapt, nu „a presupus, în idee”, o propagandă înverșunată împotriva plecărilor - ca „perdea de fum” necesară escamotării faptelor. Oricum C.D.E.-iștii sinceri și „idealiști” nu erau conștienți de un asemenea rol. De aceea l-au jucat în necunoștință de cauză.

Dar despre adevărata politică a partidului unic față de evrei, forjată nu la C.D.E. ci în cabinetele de la C.C. al P.M.R. (inclusiv de către unii evrei dezeticizați de „la vârf”), vom mai avea ocazia să vorbim atunci când ne vom referi la unele documente existente în Fondul C.C. al P.C.R. (anii 1945-1953), devenit astăzi accesibil la Arhivele Naționale”. Căci este absolut necesară dezvoltarea cu obiectivitate a multiplelor aspecte ale presupusei relații „congenitale” dintre evrei și comunism.

Hary KULLER

* Vezi: Arhivele Naționale, Fond C.C. al P.C.R. Cancelarie 1921-1953. Inventar 2348; 1945/27 Stenograma ședinței consiliului F.D.D. în cadrul căreia s-au discutat (...) problemele evreilor (11.4.1945); 1945/28 P.V. al ședinței C.C. al F.U.M.(...) intensificarea activității frontului democrat pe linie evreiască. (14.4.1945); 1945/86. Stenograma ședinței cu responsabilii organizațiilor de masă privind activitatea Uniunii Patrioților, (...) activitatea C.D.E. (5.10.1945); 1945/87 Stenograma ședinței cu organizațiile de masă (... C.D.E.) privind activitatea lor (26.10.1946); 1946/8 Stenograma ședinței (...) activitatea C.D.E. (11.1.1946); 1946/15 Stenograma ședinței în legătură cu problemele muncii printre evrei, (...), cazul Filderman (19.2.1946); 1946/60 P.V. al ședinței B.P. (...) lămurirea problemei dacă evreii sunt naționalitate conlocuitoare (10.21.1946); 1948/12 P.V. al ședinței B.P. (...), proiectul de lege... bunurilor rămase de pe urma evreilor uciși din motive rasiale (29.6.1948); 1948/50 P.V. al ședinței B.P. privind problema evreiască (26.10.1948); 1948/56 P.V. al ședinței B.P. (...) cu privire la proiectul de rezoluție în problema evreiască, problema germană și (...); 1949/16 P.V. al ședinței secretariatului C.C. cu privire la desființarea unor organizații sioniste (...) (18.12.1949); 1949/24 P.V. al ședinței secretariatul C.C., (...) aprobarea plecării unor evrei în Palestina; 1950/92 Politica statului român față de naționalitățile conlocuitoare.

ANEXA 1

Extras
din

Procesul Verbal al ședinței comune a Comitetelor
Federației și Uniunii din 24 octombrie 1945 orele 16.00*

Dl dr. W. Filderman anunță că demisionează de la conducerea Federației Uniunilor de Comunități Evreiești din România și Uniunea Comunităților Evreiești din Vechiul Regat și din calitatea de membru al acestor comisii, după care dă citire demisiei sale:

„Eminență
Domnilor membri,

Cu tot regretul mă văd nevoit a vă ruga să primiți demisiunea mea, atât în calitatea de membru cât și în calitatea de Președinte al Uniunii Comunităților Evreiești din Vechiul Regat și al Federației.

M-am văzut nevoit să iau această hotărâre pentru că de mai mult timp se duce sistematic împotriva mea o acțiune ciudată pentru ca să întrebuițez un eufemism.

Ziarul «Scânteia» a început acum câteva luni o campanie împotriva mea care a încetat după trei zile.

După câteva luni am fost arestat fără nici o formă legală și fără vreun interogatoriu și mi s-a ridicat întreaga arhivă, fără autorizații legale și fără vreun proces verbal care să identifice ce anume s-a ridicat.

După 20 zile am fost eliberat, fără vreo justificare sau scuză.

Fără de amabilitatea termenilor în care dl secretar general Bodnăraș mi-a transmis că mi se va trimite acasă întreaga arhivă ridicată de la mine, am socotit totuși incidentul închis.

N-au trecut decât câteva săptămâni și campania a fost reluată de dl Chișinevschi care m-a atacat într-o înțrunitură publică. Cred că această situație nu poate continua și că este necesară o clarificare.

Cu 8 luni înainte de 23 august 1944, cu riscul vieții am acceptat colaborarea propusă de delegații partidelor comunist și social-democrat; iar după 23 august 1944 am continuat colaborarea în cadrul Consiliului General; curând după constituirea Consiliului s-a constatat însă că unii membri - în frunte cu secretarul general - organizaseră acțiuni asupra cărora nu numai că nu luaseră consimțământul Consiliului, dar nici măcar nu informaseră despre ele, chiar după ce le-a inițiat și realizat.

Unii din membrii au cerut dizolvarea Consiliului la care eu, din dorința de a păstra unitatea de acțiune, m-am opus și am propus legalizarea trecutului, propunere care a fost acceptată.

Cu toate acestea, aceiași secretar general și aceeași membri, care inițiaseră acțiunile autonome și fără știința Consiliului, au convocat o înțrunitură publică în care au declarat Consiliul General inutil și l-au declarat dizolvat.

A urmat o înțrunitură a U.E.R.-ului și a unei organizații evreiești - care n-avea nimic comun cu U.E.R. - care au fost zădărnice sub pretextul că noul regim abolind discriminările rasiale, n-ar mai exista evrei și deci n-ar mai fi nevoie de organizația evreiască.

M-am adresat în scris atât Partidului Comunist cât și celui Social-Democrat, expunându-le situația. Am primit răspuns scris de la Partidul Social-Democrat care a recunoscut lealitatea atitudinii mele; n-am primit nici un răspuns din partea Partidului Comunist, dar am fost informat că s-au luat anumite măsuri, pe cari trebuie să le consider ca o aprobare a atitudinii mele și ca urmare am socotit că unitatea evreiască se menține în cadrul Federației în care erau prezenți delegații ai tuturor curentelor și partidelor.

M-am înșelat! În scurtă vreme s-a suprimat «Curierul Israelit». Dl prim ministru Groza și-a exprimat surprinderea și mi-a făgăduit a face să se revină asupra măsurii.

* Fond C.S.I.E.R.

Dl maior Lew, șeful cenzurei ruse, căruia i-am expus situația m-a autorizat să comunic d-lui ministru al Propagandei că este de acord să reautorizeze apariția ziarului. Reapariția n-a fost autorizată iar după câteva luni am primit în această chestiune un răspuns negativ. S-a început apoi o campanie împotriva mea în «Scânteia», campanie care a fost oprită după trei zile.

Între timp comitetul de coordonare de la A.P. și-a suspendat lucrările, iar când au fost reluate mi s-a cerut să nu particip personal.

Câteva luni după aceea am fost arestat fără nici o explicație și după o deținere de 5 zile la S.S. și 14 zile la domiciliu am fost eliberat și mi s-a restituit arhiva. Am crezut de astă dată că lucrurile s-au lămurit definitiv, dar am constatat că n-a trecut mult și am fost atacat la o întrunire publică de către dl Chișinevschi, care m-a calificat de „agent hitlerist și antonescian” atunci când toată țara românească - evrei și români - știau că, cu riscul vieții mele, am fost unicul obstacol de care s-au lovit în România și Antonescu și germanii, care prin ziarele lor mă calificau „inamicul no. 1” al Germaniei în România.

În sfârșit, am mai fost informat că anumiți emisari au vizitat localități din Nordul Moldovei căutând a obține declarațiuni de la repatriați împotriva mea.

Am fost alungat de la conducerea Federației, am fost dat în judecata Baroului și exclus din Barou, am fost deportat eu și soția mea, fiul meu arestat și torturat de Gestapoul din Franța, apoi deportat în Germania - unde a stat 17 luni - și amenințat de a fi executat pentru atitudinea mea anti-germană.

Cu toate acestea, cu totală lipsă de pudoare sunt transformat în agent hitlerist, iar ca argumente se reproduc în întruniri publice afirmațiile lui Willman, adică ale unui om care este dat în judecata Tribunalului-Poporului ca spion al Gestapo-ului. Dar chiar când se citează declarațiile lui Willman nu se reproduce și recunoașterile acestuia - care anihilează toate afirmațiile sale - că la prima prezentare la mine era să fie bățut în cabinetul meu și că la ultima sa audiență pe care i-am acordat-o numai la repetatele instanțe ale d-lui Rosenkranz - m-a anunțat că Richter vrea să mă aresteze și să mă deporteze în Germania pentru că în niște memorii adresate lui Antonescu am acuzat armata germană de asasinarea evreilor și că, cu toată această amenințare, am refuzat propunerea lui Willman ca să-l vizitez pe Richter.

În sfârșit, se merge până acolo încât se publică documente izolate și necomplete cu pretențiunea de a se trage concluzii politice din ele.

Astfel s-a publicat o scrisoare adresată de Federație lui Antonescu, bineînțeles omițându-se publicarea semnăturii fostului secretar general Rosenkranz - desigur pentru că el este astăzi membru în Comitetul Democratic Evreiesc, comitet lăudat în aceeași întrunire și pretinzându-se că prin acea scrisoare eu am voit și am îndemnat la război contra Rusiei. Din scrisoarea publică se constată că era a treia cerere de reîncadrare a evreilor în armată, că deci cererea nu avea de obiect războiul cu Rusia, ci urmarea scop politic de ordin intern.

Dacă în acea scrisoare spun că pentru a treia oară cer reîncadrarea evreilor în armată, orice om de bună credință și cea mai simplistă inteligență înțelege că cererile anterioare au fost respinse și că cu atât mai mult cea de acum trebuia să fie respinsă dat fiind momentul în care a fost formulată, adică atunci când armata română se lupta împreună cu cea germană, cum se spunea pe atunci „umăr la umăr”.

Inutil să adaog că nu cred că toți contemporanii acestor evenimente să fi uitat că aceste cereri aveau de scop să-mi dea autoritatea de a reclama cu dârzenie respectarea drepturilor evreilor.

Am mai fost atacat pentru că în 1937 am declarat că nu voi boicota mărfurile germane. Dar și de astă dată se omite a se spune că am fost înșoțit de domnul Sărățeanu - și el membru al Comitetului Democratic Evreiesc mult lăudat în acea întrunire - și că n-am spus că nu vom boicota mărfurile germane, ci am spus că nu vom boicota atâta timp cât nu vom fi boicotați, adică atâta timp cât nu se vor introduce în România metodele hitleriste.

Acele politice nu se examinează nici izolat unul de altul, nici în litera lor, ci întotdeauna se analizează toate laolaltă și sub aspectul finalității lor.

Dacă am accepta metoda utilizată de dl Chișinevschi atunci toată lumea ar avea dreptul să acuze pe Generalissimul Stalin de filo-hitlerist prin acea că în 1937 n-a boicotat mărfurile germane și că în 1939 a încheiat chiar un tratat cu Hitler.

Poate, însă, un om de bună credință și de cea mai simplistă inteligență să-și închipuie că atunci când de ani de zile Hitler ducea propagandă împotriva iudeo-bolșevismului, alianța încheiată cu el era un act pro-hitlerist, iar nu un act a cărui finalitate a fost câștigarea războiului?

De ce atunci sunt acuzat eu de filohitlerism și filoantonescian când finalitatea actelor mele a fost salvarea vieții evreilor și am reușit între altele să-i salvez și de la „semnul distinctiv” și de la adăposturi de apărare antiaeriană separate pentru evrei, ele cuprinzând câte 10 000 locuri, cu care prilej am scris Guvernului că aceste adăposturi vor fi bombardate de germani, deci ele constituiau un mijloc de asasinare a evreilor, scuzând deci și pe germanii și Guvernul de intenția de a asasina pe evrei.

Nu pot termina fără a observa că colaborarea cu partidele comuniste și social-democrat - colaborare făcută cu 8 luni înainte de 23 august 1944 și care deci îmi expunea viața - infirmă prin ea însăși stupidele acuzațiuni de reacționarism.

Am fost, sunt și voi rămâne un om de stânga, adică un om aplecat la suferințele maselor, nu la bucuriile câtorva. Nici una din acțiunile mele nu era destinată apărării celor bogați, căci ei nu aveau nevoie de apărători, ci apărării celor umili.

La conducerea U.E.R.-ului am respins Decretul Lege de încetățenire din 25 dec. 1918 pentru că evreii săraci nu-și puteau procura actele sau angaja avocați.

Am izbutit să se adopte formula mea prin D.L. din mai 1919, iar eu am plătit această apărare a celor umili cu un an de exil căci viața îmi era amenințată.

La conducerea comunităților am luat de la cei bogați ca să dau la cei săraci.

La conducerea Joint-ului am luat de la evreii bogați din America și am dat celor săraci din România. Am inițiat Banca de Credit Mărunt nu pentru cei înstăriți ci pentru meșteșugari. Și tot astfel la conducerea atâtor instituții, ca Loja «Noua Fraternitate», ORT-ul, Oficiul de Orientare Profesională, Spitalul Speranța etc.

Toate aceste acțiuni și calomniile mă silesc să constat că o rămânere mea în fruntea Federației și Uniunii nu este posibilă, căci nu văd posibilitatea ca să continui a lucra în fruntea Comunităților atunci când unii evrei din organizațiile componente ale Federației inițiază acțiuni ca acelea pe care vi le-am arătat. De aceea prefer să părăsesc conducerea Federației, căci pe de o parte nu pot avea liniștea necesară în administrarea intereselor Comunităților din țară, iar pe de altă parte doresc să am și libertatea desăvârșită de acțiune în a răspunde așa cum se cuvine acestor atacuri fără a atinge întrucâtva interesele Federației, mai cu seamă că toate actele întreprinse până la dizolvarea Federației au fost făcute în numele ei.

ss. dr. W. Filderman”

DI av. L. Filderman: Sunt consternat de cererea ce o prezintă dl dr. W. Filderman. Deși nu sunt autorizat de Partidul Social-Democrat să fac o declarație pentru această situație neprevăzută, țin totuși să vă spun că întreaga conducere a P.S.D. prin exponenții săi vă consideră că sunteți un democrat. Partidul, prin reprezentanții săi, votează categoric contra demisiei dumneavoastră.

DI M. Sărățeanu: Cer să se respecte ordinea de zi.

DI av. Manolescu: Sunt profund afectat de prezentarea demisiei d-lui dr. Filderman, președinte, a omului care a stat 30 de ani în fruntea intereselor evreiești.

Cu toții știm ce a făcut el pentru noi toți, că și-a închinat viața pentru izbânda cauzei evreiești și a riscat întotdeauna viața sa și a familiei sale.

Demisia să fie înlăturată. Plecarea sa ar însemna atingerea intereselor colectivității evreiești. Să rugăm pe dl dr. Filderman să nu se lase afectat de atacurile unora care n-au avut legături cu colectivitatea evreiască. D-sa, care a rezistat în timpul ilegalității, trebuie să fie neafectat de unele atacuri și să continue a sta în fruntea evreimii. Să respingem demisia.

DI M. H. Maxy: Situația mea este teribil de grea, pentru că trebuie să se considere că situația partidului meu este un punct pe care nu-l pot ataca. Față de aceasta, atitudinea dr-ului Filderman o găsesc justă și cred că face bine pentru clarificare că demisionează. Îi spun că a gândit ca un vechi și înțelept conducător evreu.

Noi din Federație purtăm răspunderea că nimeni nu a deschis procesul pentru a se lămuri atitudinea Partidului Comunist față de dr. Filderman. Prin demisia sa se va putea lămuri - în mod liber

- pe de o parte și de alta atitudinea P.C.R. față de dr. Filderman. Până atunci P.C.R. este îndrituit să păstreze această atitudine. Partidul Comunist va ști să o retragă dacă a greșit. În această lumină, eu înțeleg utilitatea gestului dr-ului Filderman și în interesul său, pentru a se ajunge la lămurirea cazului.

E bine chiar, acum, în ajunul alegerilor generale ce vor avea loc, pentru evrei, să se producă aceste clarificări. Plecând din Federație, lămuririle se vor putea face mai ușor.

Rog să apreciați valoarea și semnificația acestei demisiuni și s-o primiți. Sunt în totul de acord cu atitudinea d-lui dr. Filderman.

DI dr. Filderman: Mulțumesc mult pentru vorbele și sentimentele d-lui Maxy. E necesară lămurirea. Am până în prezent numai informații contrazicătoare asupra companiei dusă contra mea. Unui ziarist american i s-a spus de către un ministru că așa fi agent hitlerist. Atunci ziaristul a redactat pe loc o telegramă către ziarul său din America, rugând pe respectivul ministru să vizeze textul pentru a putea fi admis la cenzură. Ministrul a refuzat acest lucru. La cenzură s-a refuzat expedierea telegramei. La alt ministru, ziaristul a căpătat ca răspuns „cu totul alte motive decât cele politice au justificat atitudinea noastră față de dr. Filderman” ca apoi în „Scânteia” să se spună ce a vorbit Chișinevski, membru în Comitetul Central al P.C.R. reproducând o scrisoare a mea, în care era redată numai semnătura mea și nu a secretarului de atunci, dl Rosenkranz, astăzi în C.D.E.

Unui agent hitlerist nu i se maltratează copilul, nu i se aplică măsura deportării.

La bază nu există nici un motiv real, just, ci numai dorința de a distruge autoritatea cuvântului meu.

Alt ministru a spus: „Filderman are mai multă autoritate în străinătate decât Maniu, Brătianu, etc. ...”

Cu toții știm ce a făcut el pentru noi toți, că și-a închinat viața pentru izbânda cauzei evreiești, a riscat întotdeauna viața sa și a familiei sale.

DI M. H. Maxy: Sunt teribil de mâhnit. Pentru dl dr. Filderman am deosebită admirație și recunosc că în munca politică pe care am avut-o împreună, în special în anii de dictatură, am avut multe de învățat. Eu nu cunosc exact vinele d-lui dr. Filderman. Eu nu pot, în consecință, să am o atitudine personală. Situația mea e grea. Punctul de vedere al partidului pe care-l reprezint aci eu nu-l pot ataca.

Găsesc atitudinea dl dr. Filderman în chestiunea demisiei ca justă și consider că e luată în deplină cunoștință ca un vechi înțelept conducător evreu.

Noi cei din Federație purtăm răspunderea că n-am deschis procesul lămuririi cazului dr. Filderman față de acușările ridicate de către partidul meu.

Prin demisie, se va putea ușura discuția liberă. Și dacă cineva va fi greșit, sunt convins că dacă noi vom fi aceia, vom ști să retractăm. În această lumină eu înțeleg utilitatea-gestului dr-ului Filderman și în interesul său ca să se ajungă la lămuriri.

E bine chiar ca, în ajunul alegerilor generale evreiești, ce vor avea loc pentru Comunitate, Uniune și Federație, să se producă aceste clarificări. Plecând din Federație se va putea face mai ușor.

Rog să apreciați valoarea și semnificația acestei demisiuni și să o primiți. Sunt cu totul de acord cu gestul d-lui dr. Filderman în ceea ce privește demisia d-lui președinte al Federației Uniunilor de Comunități.

DI dr. W. Filderman: Mulțumesc tuturor pentru sentimentele exprimate, în special d-lui Maxy pentru sentimentele de admirație și pentru cele ce spune că a învățat de la mine în timpul colaborării noastre. Nu este însă nevoie de o clarificare. Eu am demisionat pentru ca să am libertatea de apărare, nu pentru a mă scuza. Întrucât apare evident că se inventează pretexte pentru a mă acuza. În adevăr, un ministru a spus a doua zi după arestarea mea unui ziarist american că posedă dovezi autentice că am fost agent hitlerist, alt ministru și-a exprimat indignarea față de această afirmare, spunând că nu sunt motive politice, ci de cu totul alt soi. Iar un al treilea ministru a spus că... am furat medicamentele de la Joint. Iar un alt ministru a declarat că așa avea în străinătate mai multă autoritate decât dl Maniu și Brătianu și că, nefiind guvernamental, trebuie să fie înlăturat, alții au spus că sunt antirus.

Acestea din urmă sunt adevăratele cauze și ceea ce se urmărește este distrugerea autorității cuvântului meu și poate și mai mult și poate și mai grav. Cunosc și alte lucruri despre care voi vorbi la momentul oportun.

Astfel, dl. Maxy greșește când crede că plecarea mea ar duce la lămurire. Dacă eram vinovat, trebuia să se aducă dovezi și să fiu pedepsit. Dacă n-am fost pedepsit, este că nu s-au găsit dovezi.

Toate acestea pentru că refuz să ader la programul F.N.D., pentru că refuz să activez la propaganda comunistă, deși o viață de 32 ani arată că doctrina vieții mele este ca conducătorii să nu facă nici un fel de politică de partid, căci astfel ar pierde autoritatea de a-i apăra pe evrei și deci, după cum a reamintit doctorul Iancu în timpul antonescian, din fondurile de care dispuneam am dat subvenții și Partidului Comunist și Apărării Patriotice.

Comitetul, în picioare, roagă pe dl dr. Filderman să nu-și suspende activitatea nici o zi, căci se prejudiciază interesele populației și îl roagă să rămână la postul său.

DI. V. Neuman: anunță că pleacă din ședință și își exprimă votul pentru respingerea demisiei d-lui dr. Filderman.

DI. av. Kandel socoate că este cazul a se motiva amply respingerea demisiei, arată activitatea desfășurată întotdeauna de dr-ul Filderman și menționând motivarea desolidarizării de campania ce se duce în contra d-sale.

DI. M. Presente: Dr-ul Filderman nu poate demisiona pe chestia unei campanii de presă pe care toți o regretăm. D-sa este deasupra oricăror bănuieli. Nimeni nu poate acuza de pro-hitlerism pe un om care și-a jertfit viața pentru noi. Prezența sa este necesară. Plecarea d-sale ar duce la distrugerea Federației.

DI dr. C. Iancu: Țin să fac o declarație: că înainte de 23 august 1944, în timpul ilegalității, din casa instituțiilor supreme evreiești de sub conducerea dr-ului Filderman fonduri de milioane au fost vărsate atât A.P.-ului, cât și P.C.R.-ului pentru acțiunea lor. Dl Maxy cunoaște acestea. Așa că apar stranii acuzațiile ce i se aduc.

DI. prof. Iscovici: Referitor la o afirmație a d-lui av. Manolescu în această chestiune, țin să precizez, oricât de drag ar fi dr-ul Filderman anumitor persoane, nu putem accepta ca interesele populației evreiești și ale instituțiilor evreiești sunt concentrate în persoana d-lui dr. Filderman, că aceste interese depind de persoana d-sale, căci niciodată interese colective nu pot depinde de un singur om.

Noi considerăm că interesele populației evreiești, ca și ale oricărei colectivități, depind de regimul democratic, pentru consolidarea căruia masele largi ale populației evreiești luptă și trebuie să lupte împreună cu toate forțele democratice ale țării.

Conștient și convins că atitudinea P.C. în toate problemele de care se preocupă este atitudinea justă, socotesc că demisia d-lui dr. Filderman trebuie să fie acceptată.

DI dr. Mayersohn subliniază activitatea eroică a dr-ului Filderman. Dl dr. Filderman nu e pro-american, pro-englez etc. ci este *pro-evreu*, luptător pentru cauza evreiască. Cere respingerea demisiei. Se procedează la vot.

Rezultatul votului: Pentru *primirea* demisiei 3 (trei) voturi (Maxy, Schnapp, Iscovici), abținere (Sărățeanu).

Contra demisiei: 22 (douăzeci și două) voturi exprimate de restul plenului.

Dr. W. Filderman mulțumește pentru încrederea manifestată prin votul exprimat, cere, însă, timp de gândire, pentru a se putea decide asupra cererii sale, în care timp roagă pe dl vicepreședinte Halfon să conducă Federația.

DI. M. Leiba aduce omagii d-lui dr. Filderman și spune că nu trebuie să se sesizeze de o campanie care constituie o infamie.

Ședința se ridică la ora 20 jum.

ss.

ss.

ANEXA 2

Plan de acțiune pentru combaterea sionismului

1. Organizarea de echipe de agitatori

a. La București

C.D.E.-ul întrunește actualmente 300 activiști. Org. Capitalei P.M.R. va alege 700 agitatori buni, evrei și neevrei, pe care îi va instrui împreună cu cei 300 ai C.D.E.-ului, pentru a forma 500 echipe de câte 2 oameni, care să viziteze și să lămurească populația evreiască din cartierele sărace.

b. În provincie

Comitetele județene vor organiza, după același criteriu, echipe de agitari.

2. Elaborare de teze

Pentru instruirea agitatorilor se va alcătui o teză asupra problemelor legate de munca de agitație a echipelor, în lumina rezoluției C.C. asupra muncii de partid în mijlocul naționalităților.

3. Organizarea de întruniri publice

a. La București

Duminică 27 februarie vor avea loc întruniri pe cartiere la care vor lua cuvântul reprezentanți ai Sect. P.M.R., Sindicate și C.D.E.

Joi 3 martie, duminică 6 martie și joi 10 martie vor avea loc întruniri pe sectoare. Vor vorbi delegați ai Comitetului Capitalei P.M.R., ai Consiliului Sindical jud. și C.D.E. Se vor trece în revistă realizările regimului în domeniul național (6 martie 1945-1949).

Duminică 13 martie, mare întrunire la Tomis unde va vorbi un delegat al C.C. P.M.R., un delegat al Confederației Generale a Muncii și un delegat al C.D.E.

b. În provincie

Joi, 3 martie și joi 10 martie, se vor ține întruniri pe cartiere la Iași, Timișoara, Bacău, Botoșani, Arad, Focșani, Galați, Rădăuți, Oradea, Dorohoi, Piatra Neamț, Suceava, Buzău.

În ziua de 13 martie se vor organiza, în centrele de mai sus, adunări mari cu participarea unor delegați din București.

În celelalte orașe și târguri cu populație evreiască se va organiza o singură întrunire, până la 13 martie, cu câte un vorbitor din Comitetul Județean P.M.R., Sindicate și C.D.E.

5. Campanie de presă

a. Presa cotidiană

Vineri 24 februarie va avea loc la direcția presei din Ministerul Informațiilor o conferință de presă cu responsabilii gazetelor, pentru începerea campaniei. Va lua cuvântul un reprezentant al C.D.E.-ului.

Presa din provincie va primi tezele pe baza cărora să se scrie articole.

Miercuri 23 februarie „Scântea” va publica un articol care va fi reprodus și comentat în întreaga presă. După conferința de presă „România Liberă”, „Libertatea” și „Adevărul” vor continua campania.

b. Presa evreiască

„Unirea”, începe o campanie de demascare a unora din conducătorii sioniști, cu date.

Va solicita colaborarea unor scriitori și gazetari evrei cunoscuți (Ludo, Benador etc.) care să ia atitudine împotriva sionismului.

„Viața Evreiască” va fi suprimată la momentul potrivit în cadrul acțiunilor acestui plan. „Neamul Evreiesc” va putea apare și va fi controlat.

Se vor publica două broșuri, în limba română și idiș.

c. Radio va organiza o emisiune în idiș de o jumătate de oră pe săptămână. Programul va fi alcătuit de Comisia Culturală C.D.E., împreună cu I.K.U.F.

5. Acțiunea de lămurire se va desfășura arătându-se perspectivele ce se deschid poporului muncitor prin realizarea planului de stat, perspective care dau siguranța că și acei evrei care doresc să se încadreze în producție vor avea posibilitatea să o facă.

6. Pentru lichidarea colectivelor de tineri sioniști (Kibucim), comitetele județene sau Comitetul București P.M.R. va desemna delegați bine instruiți care vor vizita aceste centre, colectivele tinerilor sioniști, ducând o muncă de lămurire, pregătind astfel lichidarea chibușimilor.

7. În cadrul org. de partid se va prelucra poziția partidului față de sionism, arătându-se sarcinile org. de partid în munca de lichidare a influenței sioniste în masele muncitoare evreiești (legat de lupta împotriva antisemitismului și a oricăror manifestări naționaliste șovine).

În instituțiile cu număr mare de salariați evrei, org. de partid vor organiza adunări cu salariații pentru a lămuri poziția partidului față de sionism, fiind o organizație fascistă.

Plan de a lua măsuri administrative în problema evreiască

I. Chemarea conducătorilor organizațiilor sioniste

II. Problema chibușurilor

III. Problema Joint

IV. Problema Ort

V. Propuneri de stabilire în câmpul muncii

VI. Problema Asistenței

I. Chemarea conducătorilor organizațiilor sioniste

C.D.E.-ul va da tabel de acțiune.

Ministerul Afacerilor Interne, tov. Teohari Georgescu și tov. Jianu, îi vor chema la data ce se va stabili.

Darea lor afară din țară.

II. Problema chibuțurilor

Desființarea

În urma agitațiilor făcute de către organizațiile naționaliste șoviniste, sioniste, dăunătoare Republicii Populare Române, se va interzice orice formă organizatorică de masă cu caracter naționalist, șovinst, sionist, fiind organizații fasciste.

Practic.

Ministerul Afacerilor Interne prin organele sale va trimite la anchetă pe cei care nu se găsesc în producție, din chibuțuri și cămine.

Organizatorii și agitatorii din categoriile celor de mai sus vor fi depistați și arestați.

Cei din producție care s-au stabilit în Capitală, pe baza dovezilor de rămânere în Capitală, să fie lăsați pe loc, urmând a fi cartiruiți individual prin Oficiile de Închiriere.

Cei care nu au pe nimeni și nici posibilități de muncă, să fie preluați temporar de Ministerul Muncii și Prevederilor Sociale până la introducerea lor în câmpul muncii.

Școala agricolă din Colentina va trece la Ministerul Agriculturii.

Prin dizolvare, toate bunurile ce rămân vor fi distribuite conform hotărârii Secretariatului.

Termen 10 martie 1949.

III. Problema Joint

Prin grija Partidului Muncitoresc Român, în Republica Populară Română problema de asistență a cetățenilor români, fără deosebire de naționalitate, intră în sarcina Guvernului, care o aplică prin organele competente cetățenilor care intră în categoria acelor care au nevoie de asistență.

Deci și problema de asistență a populației evreiești intră tot în grija statului. Introducerea în R.P.R. a așa-ziselor ajutoare, de orice fel, venite din afară, nu a făcut decât să creeze agitație în sânul maselor evreiești sărace, posibilitatea de a se introduce odată cu preținsele lor ajutoare elemente de dezordine, precum și formarea de agenturi ale imperialiștilor anglo-americani.

De aceea convenția, expirată la 1.I.1949, nu mai este cazul a fi reînnoită, deoarece asistența populației evreiești va fi rezolvată în sensul celor arătate mai sus.

Organul care a încheiat convenția o va denunța.

Acțiunea Jointului încetând, Federația Uniunilor Comunităților Evreiești se va constitui ca lichidator. Termen 6.03.1949.

IV. Problema ORT

Aceasta va trece la Ministerul Muncii și Prevederilor Sociale.

Cursurile (școlile de recalificare) vor continua cu elevii înscriși și se vor folosi ca profesori și maiștri numai elemente verificate.

Verificarea profesorilor și maiștrilor de la școli va fi făcută de către o comisiune din delegații Ministerului Muncii și Prevederilor Sociale și delegații Federației de Comunități Evreiești cu concursul M.A.I.

Dizolvarea

Fiind persoană juridică, se va dizolva prin decizia Consiliului de Miniștri.

Alăturăm un proiect de decizie întocmit de Ministerul Muncii și Prevederilor Sociale.

Stațiile de restratificare (agricole) vor trece la Ministerul Agriculturii care le va folosi în cadrul planului său. Termen 10.III.1949.

V. Propuneri de stabilire în câmpul muncii

Cei fără de muncă să fie prevăzuți în planul de repartizare a brațelor, de muncă, urmând a fi plasați în procesul de producție.

C.D.E.-ul va da o situație exactă pe baza căreia se va face repartizarea.

VI. Problema asistenței

Cantinele, căminele, orfelinatele și azilele aparținând Federației Uniunilor de Comunități Evreiești și întreținute de către Joint vor rămâne și mai departe la F.U.C.E., care va fi sprijinită de Guvern.

În acest interval de timp, Federația Uniunilor de Comunități Evreiești va face demersurile necesare pentru a trece la Stat, respectiv la Ministerul Muncii și Prevederilor sociale.

O.Z.E.-ul

Întrucât este o instituție care are legături cu străinătatea, funcționând ca o sucursală a Joint-ului, căminele, dispensarele și centrele medico-sociale vor trece la ministerele respective. Termen 10.03.1949.

ANEXA 3

Dosar 91/1950

Arhiva Biroului Politic al C.C. P.M.R.
359/274 1950

Hotărâre

Secretariatul C.C. al P.M.R., luând în discuție în ședința din 12.05.1950 problema emigrărilor în Israel, hotărăște:

1. Sunt libere de a pleca în Israel acele elemente din rândurile populației evreiești care își vor exprima dorința de plecare prin completarea formularelor distribuite de M.A.I.

2. Organizațiile de partid și de masă vor duce o muncă sistematică de lămurire a populației muncitoare evreiești, în special în rândurile elementelor productive din întreprinderi și instituții (muncitori, tehnicieni, ingineri, contabili, medici) pentru ca aceștia să rămână în R.P.R. unde au un viitor asigurat.

N.B.-H.K. Hotărârea mai cuprinde punctele 3,4,5,6,7 în care sunt detaliate formele de contracarare propagandistico-agitatorică a „plecărilor”, prin lămurirea celor care depuneau acte ori solicitau formulare de înscriere.

Menționăm că numărul celor care au depus cereri de emigrare era de circa 150 000 în 1949, atingând peste 200 000 în 1950. Nerezolvarea multora din aceste solicitări a prilejuit o amplă manifestație a petiționarilor în fața legației israeliene, fapt care a atras din partea autorităților anumite măsuri de ordin administrativ și politic.

Drama seducției

Primăvara anului 1943 a sosit pe câmpiile Ucrainei, golită, stoarsă de orice farmec. A năvălit gonită, parcă, de pocnitura cnutului sau, mai curând, speriată, terorizată, de țacăniturile armelor automate. A venit din îndepărtatele stepe, scornită în misterioasele taigale rusești. În drumul ei se mai încărcă cu vânturi puternice ce se succedau întovărășite de o lapoviță sură și mohorâtă.

Era o primăvară agitată, zvârcolită de blestemele morților, de ocară și oftatul stins al muribunzilor. Cu câteva verste mai spre Răsărit, curând mii, zeci de mii de trupuri aveau să îngrășe ogoarele cu sângele lor. Ogoare, cândva fertile și lăudate, cântate, erau acum spurcate de sudoarea și blestemele celor care se încăierau pentru a ucide.

În acest decor vrăjmaș, împresurat de năvala crivățului ucrainean îi înfruntam cu stoicism iureșul nestăvilat, fără răgaz. Obrazul, ochii, urechile, până și nările trebuiau să suporte pișcăturile reci ca niște țurțuri.

Eram într-un grup de 30 de internați scoși din lagăr și puși la dispoziția unei unități militare germane. Trebuia să descărcăm din vagoane lăzi cu muniții și obuze de 500 kg. Vagoanele erau trase pe o linie secundară a unei halte de cale ferată.

Ne aștepta o muncă grea, istovitoare și mai ales periculoasă. Pentru a face față suprasolicității și a evita accidentele se cereau iscusință și inventivitate în organizarea diverselor faze ale descărcării. Printre jandarmi se șoptea despre un accident grav petrecut acolo cu câteva zile înainte. Cauza putea fi, deopotrivă, o greșeală de manevrare, dar și o acțiune de sabotaj.

Șeful detașamentului german era un căpitan din trupele de geniu. Ne dădea tot felul de indicații laconice, evident pe un ton de comandă, dar fără agresivitate sau ostilitate. Din comportamentul lui nu reieșea nici entuziasm, nici exces de zel. Își făcea conștiincios datoria. Părea un om ursuz, posac, cu un veșnic aer de plictiseală. Spre surprinderea mea, la un moment dat m-a întrebat de unde știu nemțește. I-am răspuns că am învățat la liceu și din cele prinse de

la tata, care a fost ofițer în armata austro-ungară. Toate acestea i s-au părut căpitanului suficient de nostime, pentru a împărtăși cele auzite și celor doi subofițeri din subordinea lui.

Descărcarea munițiilor s-a încheiat în condiții mulțumitoare. Spre marea noastră mirare, munca ne-a fost recompensată de șeful detașamentului german. Am primit fiecare o pâine de 1 kg. Și o conservă de carne. Era un gest cu totul neașteptat și deloc uzitat, cu atât mai mult, cu cât noi eram în „subsistența“ armatei române. Oricum, a însemnat o tratație regală, raportată la alimentația noastră din lagăr.

În drum spre lagăr, sergentul nostru ne-a atras atenția asupra unui grup de 35 de țigani, aduși de curând de pe Bug. Cât era el de înăsprit și cu nervii căliți de anii petrecuți în jandarmerie, a rămas și el impresionat la vederea stării de degradare fizică în care se afla acest grup de țigani.

II

În drum, ne-a și oprit în dreptul unui țarc, acoperit cu câteva crengi și frunze veștede în care erau „adăpostiți“ țiganii.

Dacă noțiunea de dezolant sau disperat ar fi trebuit exprimată sau redată de un pictor, regizor, scenograf sau om de litere acesta n-ar fi putut găsi ceva mai cutremurător de fidel acestor noțiuni decât grupul de țigani încremeniți în spaimă. Un grup amorf și totuși grăitor prin muțenia sa izbitor de tragică.

Cunoscuți pentru temperamentul lor neastâmpărat, pentru vivacitatea lor exuberantă, stăteau înghesuiți în țarc, tăcuți. Cu ochii pierduți în orbite, inexpressivi, priveau în gol. Păreau o variantă remodelată a statuii lui Laokoon; un grup înlănțuit de ger, de broboane de spaimă, de crize de disperare, sleit de foame și de disperare.

Nu vorbeau, nici măcar nu suspinau. Privindu-i mai atent, puteai percepe ceva care semăna a clănțanit de dinți, provocat poate de frig sau de mișcarea involuntară a maxilarelor care mestecau niște alimente imaginare.

Trupurile lor, aproape anchilozate, erau acoperite de zdrențe rămase de la morți sau culese de prin câmpuri și șanțuri. Și, totuși, viețuiau sau, mai bine zis, vegetau. Ba, la vederea noastră, din fețele supte de vlagă ale unora și din ochii aproape stinși, au tresărit niște rictusuri, care se străduiau să pară zâmbete. Această îngrămădire aproape nediferențiată de trupuri descărnate se mișca, se legăna anevoie. Era un legănat, un freamăt de trestie vlăguită, un semnal, totuși, că mai sălășluia o brumă de viață în ei. Părea o mișcare aparentă, dirijată cu încetinitorul, ca un ultim reflex de amăgire a morții ce stătea la pândă.

Deodată, din această masă nedeslușită s-a desprins silueta unei femei. Mai degrabă o himeră, demnă de imaginația unui poet suprarealist. Dar nu era o halucinație. Era, într-adevăr, o femeie, a cărei față mai trăda trăsăturile unei frumuseți de odinioară, care stăruia să nu dispară definitiv. Ar fi fost greu să-i apreciezi vârsta. Ba părea de 30 de ani, ba de 60 sau chiar 80, mai ales când deschidea gura știrbă. A făcut un pas spre mine, eu fiind mai în față. Prin întinderea brațelor filiforme și ușoara legănare a șoldurilor, spera să creeze iluzia unei femei ce dorește să seducă. Buzele se contorsionau într-o crispare care încerca să schițeze un zâmbet de ademenire.

Ridicându-și sprâncenele și acționând tot ce putea mișca în jurul globului ocular, își închipuia că putea obține o privire galeșă, incitatoare, în stare să ispitească un bărbat.

Numai o forță inconștientă de abstractizare sau o disperare incontrollabilă putea s-o determine să recurgă la o asemenea tentativă neverosimilă.

Momentul culminant al tentației de seducție a constat în gestul ei, pătruns de o delicatețe care sfida grotescul, de a înlătura cârpele ce-i acopereau sânii.

Cu aceeași privire galeșă, dar de astă dată impregnată cu un amestec de duioșie feminină și de dăruire maternă, ne-a oferit sânii.

Era probabil ultima ei carte, atu-ul ei ascuns, cu care nu putea da greș pentru a câștiga jocul. Miza era însăși viața ei și a celorlalți din țarcul infernal.

În același timp, însă, gestul ei disperat, de un dramatism inedit, apărea ca o minune. Femeia aceea, care avusese parte de ani grei de umilințe, siluită în trup și în suflet și-a putut păstra resurse de vitalitate de o forță morală sui-generis pentru a supraviețui.

A mai avut imensa cutezanță și o înduioșătoare naivitate să încerce jocul seducției. Fără îndoială, un joc firesc în condiții normale de viață, dar de un dramatism trist-comic, de o stridență inimaginabilă în situația în care ne aflăm.

Dar minunea a constat nu numai în gestul ei nesăbuit de a-și dezveli sânii, ci mai ales în apariția dintre cârpe a unor săni de o rară frumusețe, care sfidaseră anii de mizerie și de batjocură. Două mere proaspete, amintind de cel mai nobil soi ionatan, atârnau coapte, neîncepute, ca de pe un pom fermecat. Chiar acoperiți cu un strat de jeg, puteau stârni admirația și invidia unui sculptor în căutarea modelului.

În împrejurări normale, în orice cabaret din lume ar fi cules aplauze și ar fi dezlănțuit dorinți. Acolo, însă, copleșit de milostivire, șocat de compătimire, erai pătruns de un respect nedeslușit față de efortul ei disperat de a nu abandona ultimele licăriri ale demnității umane și pe semenii ei din țarcul deznădejdiei. Această supremă, caraghioasă, dar și nespuse de tristă tresărire a dorinței de

supraviețuire, ne-a impresionat până în străfundul răunchilor. Silința ei disperată de a ne oferi ofranda n-a fost, totuși, de prisos. Căci, fără a scoate o vorbă, le-am lăsat pâinea și conservele primite de la nemți.

Am mai trecut pe acolo de două sau de trei ori, ducându-le mâncare din porția noastră sărăcăcioasă. La ultima noastră „vizită”, nu i-am mai găsit, însă, și nici nu am aflat încotro au fost duși.

S-ar putea ca aceste rânduri de aducere aminte să fie ultimul lor mesaj sau, mai curând, epitaful lor.

Ioan VAIDA

„Revista Israelită” Mărturii despre începutul secolului XX

Printre numeroasele ziare, reviste, almanahuri, anuare reflectând viața populației evreiești din România în prima jumătate a secolului XX, reține atenția cercetătorului publicația „Revista Israelită”, al cărei început ne duce la anul 1885, dar care și-a încetat temporar existența în 1892. Cea de-a doua serie, având o și mai scurtă viață, re apare la 1 iunie 1908 și își încetează drumul la sfârșitul lui iunie 1910.

Răsfoind paginile acesteia din urmă, apar extrem de evidente obiectivele pe care și le-a asumat „corpul redacțional”, condus de M. Schwarzfeld-Ploșteanu: lupta pentru obținerea unui statut juridic al evreilor ca indivizi și colectivitate, reflectarea procesului de dezvoltare economică, culturală și politică a acestei etnii, dezvăluirea nocivității xenofobiei în general și a antisemitismului în special, care aducea vătămare și intereselor vitale ale României, propunându-și „să evite orice polemică ordinară și să combată sistemul greșit și exclusivismul strâmt, fără să pună la îndoială sinceritatea adversarilor noștri serioși, respingând polemica cu patrioții de bălci”¹.

Una din problemele esențiale ale acelor ani era cristalizarea formelor de organizare a comunităților israelite, ale căror embrioane apăruseră încă în secolele XVIII și XIX. „Coloanele «Revistei Israelite» - arăta editorialul primului număr – vor fi deschise întotdeauna celor ce vor voi să discute cu competență modul cum se *va organiza și consolida comunitatea israelită, chipul de a se întemeia și conduce instituțiile ei de tot felul, cele de cult, de învățământ și de caritate, mijloacele prin care ar putea obține recunoașterea legală din partea statului, fără a-și sacrifica autonomia, indispensabilă din simplul motiv că cine plătește, trebuie să știe pentru ce plătește*”².

Acest obiectiv - la care revista a avut o contribuție remarcabilă - a fost realizat prin constituirea, în 1909, a Uniunii Evreilor Pământeni, care a jucat un

¹ „Revista Israelită”, anul I (seria II), nr. 1, 1 iunie 1908, p. 1.

² *Ibidem*, p. 2.

rol esențial ca un segment al mișcărilor național-democratice consecutive primului război mondial, urmărind emanciparea evreilor din România, consfințită prin Constituția din 1923.

În același timp, redacția afirma sprijinul programatic pentru mișcarea sionistă născândă: „declarăm fără înconjur că simpatizăm cu tendințele și scopurile ei și dorim din tot sufletul ca ele să se poată realiza cât mai curând”¹.

Desigur, spațiul inevitabil restrâns al acestor însemnări nu ne permite să ne ocupăm de marea varietate a temelor abordate. Ca atare, vom stăruii îndeosebi asupra inteligenței și curajoasei *lupte împotriva antisemitismului*, destul de vehement în perioada apariției publicației. Erau anii când, în mod deosebit, „Liga Culturală” și „Neamul Românesc”, nu aveau limite în combaterea așa-numitului „pericol semit”. De asemenea, obscurantismul xenofob își găsea expresia în lucrări pseudo-științifice, în cursuri universitare, în legi și măsuri discriminatorii și chiar în acțiuni violente soldate, nu de puține ori, cu victime. Publiciștii grupați în jurul „Revistei Israelite” puneau, însă, în lumină, nu numai atitudinea militantă a multor exponenți ai aspirațiilor și intereselor populației evreiești, ci și spiritul democratic, onestitatea, disprețul față de xenofobia maladivă ale unor reprezentanți ai vieții publice românești: oameni politici, parlamentari, scriitori, diplomați, fruntași ai vieții economice și alți oameni cu vederi largi, umaniste, cu mintea luminată.

Semnificativ pentru combativitatea publicației este faptul că de la primul număr ea a intrat în polemică cu unele idei avansate în studiul „Socialismul sau poporanismul”², apărută sub semnătura directorului revistei „Viața Românească”, Constantin Stere. Recunoscând în el o personalitate remarcabilă a vieții publice românești, militant pentru democrație, revista se vedea silită, totuși, să observe că: „D. Stere aprobă fondul antisemit, regretând numai forma-i brutală și căutând să dea antisemitismului din România o haină mai spălată, doar va prinde mai bine în mreje”³.

Tot la o personalitate cu vederi, în genere, democratice, s-a referit și polemica cu G. Diamandy, fost socialist, devenit ulterior lider și demnitar liberal. Răspunzând în ziarul „Viitorul”, din 17 ianuarie 1910, „unui evreu român”, acesta a reluat sloganuri antisemite de circulație curentă, larg răspândite. Fapt regretabil mai ales pentru un intelectual care, în 1893, a editat, la Paris, revista „Ère nouvelle” de orientare socialistă, remarcabilă ca nivel cultural și publicistic.

¹ *Ibidem*, p. 3.

² Se face referire la unele afirmații cuprinse în trei numere din revista condusă de Constantin Stere.

³ *Ibidem*, an I, nr. 1, iunie 1908.

Dacă am spune chiar tot adevărul, s-ar cuveni să arătăm că revista avea chiar orientare marxistă. Reamintind „episodul Fischer” din timpul răscoalelor din 1907 și faptul că evreii, când erau persecutați, făceau apel la sprijinul unor personalități și instituții din străinătate, G. Diamandy afirma: „Așadar, onorat domn, puneți în circulație două tipuri absolut antipatice prin soiul lor de a fi și de a se purta. Poate există, și cred că așa e, al treilea tip de evreu patriot român. Dar ce fac acești oameni? Unde vorbesc, unde scriu, unde trăiesc? Nu-i auzim, nu-i citim, nu-i știm. Să se miște”¹. Surprinzătoare ignoranță pentru intelectualul și omul politic democrat, cum se pretindea a fi proaspătul liberal. Răspunsul preopinentului evreu nu s-a lăsat așteptat. Încât, citim în „Revista Israelită”: „suntem noi de vină că d-voastră nu voțiți și n-ați vrut să ne cunoașteți? Ne-ați lăsat oare libertatea de a ne lăsa să ne dezvoltăm în toate direcțiunile? N-am produs nimica? Am produs pe un Șăineanu. Ce mizerie a îndurat acest om încât a fost nevoit, cu toată abjurarea de la religia evree, să se expatrieze. Am produs pe Tiktin. Ce a devenit cu toată abjurarea? Un simplu profesor suplinitor de limba germană la un gimnaziu”². După care urmează enumerarea altor nume de oameni de știință și de cultură evrei originari din România ajunși în posturi de răspundere (profesori universitari, medici, juriști, cercetători științifici, literați) în țară sau peste hotare.

Ecoul răscoalelor țărănești a fost resimțit în Camera Deputaților la dezbateră, în 1910, a proiectului de lege asupra tocmelilor agricole. Cu acest prilej, mulți oratori nu s-au sfiit să sublinieze „influența nefastă” a evreilor la sate, cerând măsuri împotriva lor. Ignorându-i pe oratorii mărunți, redacția a înțeles să-și exprime, însă, „mirarea și regretul” de a-l fi auzit pe Spiru Haret, ministrul Cultelor și Instrucțiunii Publice, vorbind de „plaga” arendașilor evrei, cărora le-a atribuit și intenția „diabolică” de a secătui cu tot dinadinsul pământul românesc. Acestei ilustre personalități, cu merite inclusiv în sprijinirea școlilor evreiești, revista i-a opus unele pasaje din discursul lui P. P. Carp, rostit chiar la 10 martie 1907, în toiul răscoalelor: „D-nii mei, cred că veți admite cum că nu am absolut nici un interes în trusturile de arendași; asemenea cred că veți admite cum că, dacă d-voastră voțiți ca să nu mai fie trusturi de arendași, eu nu vă voi combate măsurile legale și legitime, pe care le veți lua. Dar, în realitate, d-le președinte, trebuie să te întrebi: acțiunea economică a marilor arendași din țară – și nu fac excepțiune, fie evrei, fie ei creștini - avut-a ea numai efecte rele? Ei bine, cred că a avut și efecte salutare de o îndoită natură. Dintâi a ridicat valoarea pământului, al doilea a mărit - și o zic cu voce tare - a mărit veniturile sătenilor”³.

¹ *Ibidem*, an III, nr. 1, 1910, p. 60-61.

² *Ibidem*.

³ „Monitorul Oficial”. Dezbaterile Adunării Deputaților.

Împreună cu acest pasaj, în dorința de a fi cât mai convingătoare, revista a reprodus, pe un ton ironic, următoarea situație: „D. Sava Șomănescu, om politic și vicepreședinte al Societății Agrare, e un mare patriot și iubitor al țărânimii. Pe d-sa îl doare cumplit inima, gândindu-se la suferințele pe care le îndură țăranii din partea arendașilor evrei și deunăzi chiar a publicat un memoriu învederând nemaipomenitele neomenii ale acestora...

Se întâmplă, însă, că pe când d. Șomănescu vărsa lacrimi de mila țăranilor din Moldova, d. Dincă Skileru, deputat de Gorj, denunță Camerei neomeniile petrecute pe moșiile d-lui Sava Șomănescu din Oltenia. D. Skileru, de asemenea istoric, dar al vremii de azi, s-a servit și d-sa de un document, și anume de raportul adresat, în 1906, de către inspectorul comunal Ciuntescu, prefectul de Gorj.

Iată cum glăsuiește acest raport: «Scene monstruoase de dezordine și scandal se petrec zilnic în comuna Peșteana de Sus. Această comună are aspectul unui sat turcesc. Sătenii, plini de suferințe și încătușați de nevoi, nu pot să ridice glasul lor de protestare, căci lipsa de mijloace îi pune în imposibilitate chiar de a se putea rosti să ceară satisfacția, dreptatea și aplicarea legilor țării.

Femeile și fetele sătenilor sunt seduse, amenințate și dezonorate de către turcii de la d. Sava Șomănescu și de la Eforia Crețulescu. Acești turci înarmați... umblă pe străzile comunei, prin păduri, prin holdele și câmpiile proprietăților stăpânilor lor...». Și după ce evoca două situații concrete, raportul continua: «Am voit să aducem pe turci la cercetare, de a face o anchetă, dar administratorul moșiei, fiind și el albanez, nu a voit să-i predea»¹.

Atentatul împotriva lui I. I. C. Brătianu, președintele Consiliului de Miniștri, a fost un alt prilej pentru elementele xenofobe de a-și reînnoi atacurile antisemite, cum a procedat și N. Iorga în ședința Adunării Deputaților din 11 februarie 1910, când a afirmat că: „glontele pe care l-a primit șeful guvernului își are originea bine cunoscută. Dacă cercetăm această origine mai bine în caracterul socialist (aluzia la ziarul „Adevărul”, ce avea și redactori evrei și se situa pe o poziție critică la adresa victimei – n.n.) s-ar recunoaște și o nuanță evreiască”². Exponenții comunității israelite au condamnat fără rezerve actul terorist. Într-o adunare publică, rabinul M. Beck a respins această învinuire adusă populației evreiești, declarând: „Noi, israeliții, avem această convingere că «în sfatul unui ucigaș nu e sufletul meu, în adularea unor asasini nu e onoarea mea», noi israeliții, crescuți în preceptele Bibliei, declarăm că vărsarea de sânge, să aibă orice motiv, este o faptă condamnată, noi israeliții nu putem admite teoria că pentru a realiza o idee mare putem recurge la orice

¹ „Revista Israelită”, an II, seria a II-a, nr. 1, 1 iunie 1908, p. 25.

² „Monitorul Oficial”. Dezbaterile Adunării Deputaților, 13 februarie 1910.

mijloc, chiar reprobat de morală, noi israeliții vom înfiera la fel așa-numitul omor politic, ca și cel comis din răzbunare ordinară precum și cel din interes personal (observați nuanțarea - I.Ș.). Fiindu-ne infiltrată această convingere intimă, nu putem decât să condamnăm și să reprobăm cu cea din urmă indignare atentatul mârșav comis în contra d-lui prim-ministru Ion I. Brătianu acum trei zile... Nu vrem să avem nimic comun cu aceia care, prin arme, silnicie, prin vărsarea de sânge, prin călcarea legilor statului, vor să realizeze o idee oarecare, concepțiuni oarecare". Tot în legătură cu acest atentat, în editorialul de la 1 ianuarie 1910 citim: „prin faptul că la «Adevărul», al cărui director (C. Mille - I.Ș.) nu menajează politica d-lui prim ministru, lucrează câțiva redactori evrei care își fac datoria profesională cum socot de cuviință, s-a tras încheierea că asasinatul trebuie atribuit acelor redactori evrei, care sunt vinovați numai și tocmai pentru că sunt evrei...”¹. Desigur, luările de atitudine antisemite erau mult mai multe, dar nu ne permitem să extindem referirea la acestea.

*

Prezența intelectualilor evrei în viața culturală a societății românești, ca și în sânul obștii evreiești, devine tot mai pregnantă în acest început de secol. Aceasta era efectul procesului, început în secolul anterior, de formare a unei pătri culte, prin frecventarea tot mai intensă a institutelor universitare din țară și, mai ales, de peste hotare. „Revista Israelită” a reflectat consecvent constituirea de noi societăți culturale, înființarea de școli de diferite grade, apariția unor lucrări științifice, literare, medicale. Nu ne putem opri, evident, asupra tuturor acestor aspecte. Dar unul este demn de semnalat. În efervescența vieții culturale din primele decade ale secolului XX, se menținea ecoul dezbaterii legate de piesa „Manasse”, a lui Ronetti-Roman. Trecerea în neființă a scriitorului, la începutul anului 1908, a reanimat controversa în jurul acestei lucrări. Tristul eveniment a prilejuit, astfel, publicarea în „Revista Israelită” a unei ample biografii a scriitorului, bazată pe relatările unui protector al acestuia din anii tinereții, dr. Geller.

Acesta l-a descris ca pe un tânăr înalt, deșelat, cu ochi scrutători, cu o fizionomie extrem de inteligentă. Întrebând de dânsul, i s-a spus că era un tânăr hasid, venit din Herța, și că dădea lecții de limba ebraică. Moise Ronetti Roman purta pe atunci costumul evreilor bigoți din nordul Moldovei. Subjugat de inteligența lui Ronetti-Roman, Geller a devenit profesorul său. L-a învățat limbile germană și latină. Iar tânărul a asimilat atât de repede noile cunoștințe, încât după 5 luni preda lecții de ebraică și de germană. Împrejurările vieții l-au făcut să fie contabil, la Bacău, unde a rămas numai câteva luni, plecând de acolo la

¹ „Revista Israelită”, nr. 1, 1910, p. 3.

Suceava, spre a urma cursul liceal. Dar și la Suceava a stat numai până în noiembrie 1869, când, pe neașteptate și spre surprinderea cunoscuților săi, a plecat la Berlin, unde s-a consacrat studiilor superioare care i-au asigurat o cultură aleasă. Revista relevă că Ronetti-Roman a fost ebraist și, îndeosebi, un talmudist de frunte. Ca profesor de ebraică a petrecut mai mult timp la moșia Pârâul Negru, proprietatea lui Moses Spodheim, din Mihăileni, pe ai cărui copii i-a inițiat în studiul Bibliei. Dar s-a distins și ca publicist. În timp ce se afla la Berlin, a publicat, în revista „Hamagid”, un articol care i-a atras numeroase elogii, iar autorul a fost salutat ca fiind o „lumină a lui Israel”.

În acest oraș, singur, sărac, a dus-o la început greu, neavând alt sprijin decât un ajutor de la dr. Geller. Îmbolnăvindându-se, a inspirat o asemenea simpatie medicului care l-a îngrijit, încât acesta i-a obținut o mică subvenție, procurându-i totodată câteva meditații. Ronetti-Roman și-a terminat astfel studiile liceale și s-a înscris la Facultatea de Medicină. Dar unul dintre profesorii săi, remarcând adevăratele sale aptitudini, l-a sfătuit să frecventeze Facultatea de Filologie. Ronetti-Roman i-a urmat sfatul, iar după vreo 5 ani s-a întors în țară, la București, unde s-a simțit mai întâi la fel de dezarmat ca și la Berlin. Cu ce și cum să înceapă? Aptitudinile sale literare nu se relevaseră încă în limba țării, iar la o catedră nu îndrăznea să viseze.

Încât a trebuit să revină, în ciuda noii sale staturi intelectuale, la meditații prin case particulare sau la lecții în institute private.

După ce a publicat poema „Radu”, P. P. Carp, care a citit-o, i-a consacrat un articol elogios în „Convorbiri literare”. Fruntași de seamă ai literelor române: T. Maiorescu, Jaques Negruzzi, Eminescu, Caragiale, l-au primit în cercul lor. De asemeni, Ronetti-Roman a fost invitat să colaboreze la „Timpul”, alături de Caragiale și Eminescu. Mihail Kogălniceanu, ministrul de externe din acea perioadă, i-a încredințat postul de translator în departamentul său. „Revista Israelită” a reprodus un interesant document prin care Kogălniceanu i-a cerut rabinului dr. M. Beck să prezideze solemnitatea de depunere a jurământului de către Ronetti-Roman în calitatea acestuia de funcționar public¹.

Căsătorindu-se cu Eleonora Herșcovici, fiica unui moșier evreu din Moldova, Ronetti-Roman a cunoscut îndeaproape și viața satului românesc.

¹ „Ministerul Afacerilor Străine

Nr. 17117

Domnul meu

Încredințându-se d-lui Ronetti-Roman funcțiunea de translator din limba germană, vă rog,

Domnul meu, a-i lua jurământul de credință în funcțiune, după ritul israelit.

Primiți, vă rog, Domnul meu, asigurarea deosebitei mele considerațiuni

Ministru, Kogălniceanu

Șeful secțiunii, P. Davidelli

Domnului Rabin Doctor Beck” („Revista Israelită”, an I, nr. 4, 1908, p. 108-109).

„În liniștea vieții de la țară – arăta «Revista Israelită» - mugurii talentului său au putut îmboboci și mai bine, dând drept rod nestimate creațiuni artistice. Ronetti-Roman a fost o fire mai mult reflexivă. Avea nevoie să cugete. Și unde ar fi putut mai bine gândurile să-și desfășoare dacă nu la priveliștea câmpiilor întinse sau al codrului cu freamăt? Cu «harnicii semănători» a trăit în cea mai bună pace, iubindu-i ca pe niște frați mai mici. El a muncit cu dânsii, ca și dânsii, cu singura deosebire că după recolta câmpului, el mai strângea, în nopțile de veghe, recolta gândurilor semănate pe câmpul cugetării”¹.

„În timpul răzcoalelor din 1907, moșia i-a fost devastată și locuința arsă. Inima i se frânse de durere - continua prezentarea din «Revista Israelită». Se știa nevinovat. Știa că în tot cursul vieții lui de moșier, nu nedreptățise pe nici un plugar. Și atunci, cu mintea-i ageră, înțelese că gestul țărănimei a fost mai mult decât un act de violență. Și, bun slujitor al țării, a alergat la Capul Statului și i-a învederat toată primejdia aceluia gest”. Lui Ronetti-Roman, consideră autorul acestei schițe biografice, i s-ar datora împrejurarea că s-au luat mai repede măsurile de stingere a focului ce izbucnise.

Rămas fără avut și fără casă, Ronetti-Roman se mută la Iași. La evenimentele care îl sărăciseră se gândea numai sub prisma lor socială. Și, mâhnit de a vedea greșeli în soluțiile ce se propuneau, se hotărî să aștearnă un studiu care să lămurească tot rostul revoltei țărănești. Așa s-a născut «Două măsuri».

Muncit de dorul de a-și spune cuvântul cât mai era timp, lucra cu neastâmpăr și ziua și noaptea. Și, ca să nu-l doboare osteneala, fuma neîntrerupt. Dar nicotina i s-a oprit la inimă. Și această inimă, care o viață întregă a zvâcnit pentru alții, și-a încetat bătăile la 7 ianuarie 1908. Ronetti-Roman n-a mai fost. A murit ca vitejii: pe câmpul de luptă.

Moartea lui a lăsat o jale adâncă. Dar puțini știu ce suflet mare s-a stins cu dânsul!... În veci fie slăvită amintirea acestui altruist”².

¹ „Revista Israelită”, an. I, nr. 4, 1908, p. 106-106.

² Într-o conferință ținută la începutul anului 1910 de către cel ce avea să devină binecunoscutul profesor Benedict Kanner, acesta s-a referit la lucrarea lui Ronetti-Roman „Două măsuri”, în care scriitorul s-a ocupat de situația juridico-politică a populației evreiești din România. În legătură cu măsurile ce puteau contribui la asigurarea prosperității țării, evoluție ce se contura în acea perioadă, Ronetti-Roman a relevat falsitatea aserțiunilor despre rolul nociv al evreilor în economie și s-a întrebat: „Este bine pentru Statul Român de a mai respinge, de a-și mai înstrăina și mai mult pe evreii care-i are?”. Răspunsul său a fost: „Evreul de azi nu mai e pribeag, dacă nu este acolo unde s-a născut, apoi nu este acasă nicăieri în lume”. Guvernanții țării nu vedeau „în chestiunea evreiască și a străinilor în genere o chestiune de muncă și capital, o chestiune de umanism, ci numai o chestiune de umanitarism și naționalism, ba mai vedeau că, închizând ermetic cetatea română, apasă economicește pe poporul român”.

Se știe că piesa „Manasse” a generat polemici, controverse verbale sau scrise și chiar acțiuni violente din partea unor elemente xenofobe. Numeroși intelectuali cu vederi democratice au luat atitudine față de aceste manifestări, iar „Revista Israelită” - sensibilă la asemenea acte de demnitate umană - le-a semnalat. Astfel, în numărul din 1 noiembrie 1909 se poate citi: „Când studenții din Iași și București au declarat interdicția piesei, ziarul «Adevărul» publica o «Scrisoare deschisă către d. Student universitar», semnată de C. G. Costa-Foru, apreciat de revistă ca «o podoabă a valorii Capitalei și o pană iscusită... care spune mai bine și mai imparțial ceea ce am fi avut noi de spus»”. În continuare este redat textul scrisorii¹.

¹ „Domnilor studenți,

Așadar este adevărat!

Asociațiunile d-voastră, din Iași și București, au notificat direcțiunei teatrului nostru interdicțiunea dumnealor de a se mai juca piesa «Manasse». Avem doar o cenzură în țară.

Și această armă, odinioară smulsă tiraniei de părinții noștri, iat-o ajunsă acum în mâna Domniilor-voastre, reprezentanții viitorului.

Iar acum direcțiunea nu s-ar supune cumva injoncțiunei d-voastră?

Atunci, neapărat, scandal, scandal studențesc!

Ca vechi prieten al regretatului Ronetti-Roman, ca admirator al piesei «Manasse», nu mai puțin și ca amic al tineretului, simt datorია de a lua apărarea omului și a piesei sale și de a vă spune modul meu de a vedea în chestie.

Aș vrea să știu mai întâi ce vă displace în «Manasse»:

Aducerea chestiei israelite pe scenă, punerea problemei sau soluționarea dată de autor?

Spuneți-mi vă rog, de ce cereți expulzarea lui «Manasse» din teatru?

În ce e pericolos?

În dulcea patrie a literelor, de ce cruda lege a expulzării?

Ideea va veni, desigur, fiindcă Manasse este evreu; el însă, în altă țară nu poate trăi, pe scene străine nu poate fi înțeles, în altă limbă nu poate fi tradus.

A-l condamna la expulzare, este a-l condamna la moarte, și această pedeapsă a încetat de mult de a mai fi românească.

Totuși aș vrea să știu ce motivează din partea d-voastră atâta urgie?

Cum, frumusețile literare, adâncimea cugetărilor filosofice, profesiunea spiritului hazliu cu care autorul a presărat subiectul, - în sine de altfel atâta de trist, - nimic din această admirabilă piesă n-a avut darul de a vă mișca, de a vă înduioșa?

Asta nu se poate!

Iertați-mă; dar trebuie să crez că cei mai mulți dintre d-voastră nici n-au văzut, nici n-au citit opera lui Ronetti-Roman.

Și bănuiesc că tocmai aceștia sunt cei mai înverșunați contra ei.

Curios lucru!

Manasse a stămuit contra sa două curente, extreme și opuse, deopotrivă însă de intolerante și violente, care s-au întâlnit pentru a-l fluiera și huidui.

Pentru habotnicii evrei, piesa este antisemită; habotnicii patriotismului antisemit o condamna pentru motivul contrariu.

În realitate piesa lui Ronetti-Roman nu e nici semită, nici antisemită, ea arată în mod viu evoluțiunea chestiunei israelite în cursul a trei generațiuni și lasă a se întrevede o soluțiune - fusiunea raselor, - desigur, singura bună.

Vreți să vă roștiți împotriva?

Aduceți argumente; argumente, nu acte de violență; cuvinte, nu fluierături și huiduieli; judecată, nu prejudecată.

Sunteți doar studenți universitari! ...

Nu pot crede că Direcția generală a teatrelor noastre a putut ceda la o presiune atât de nepotrivită.

Sunt convins că simțul propriei sale demnități și al datoriei ce are către publicul cel mai devotat îi va dicta atitudinea ce trebuie să ia față de asemenea încercări îndrăznețe.

Revista a semnalat, totodată, că a fost pusă în scenă, la St. Louis (S.U.A.), piesa lui Ronetti-Roman. Traducătorul ei a fost O. Leonard, originar din România, de profesiune ziarist, expulzat din țară din pricină că era socialist.

„Manasse” a avut un succes tot atât de mare ca și în România, susținea cronicarul.

Emblematică mi se pare atitudinea revistei, în abordarea așa numitului „caz Porn”, secretar de redacție la „Noua Revistă Română”, condusă de C-tin Rădulescu-Motru. Acesta l-a propus pe Porn, date fiind capacitățile sale profesionale, să ocupe și un post de conferențiar suplinitor la Facultatea de Litere și Filozofie a Universității din București, unde a și fost acceptat. În 1910, Porn a cerut să fie încetățenit, dar, în același timp, a comis și „imprudența” de a publica un articol despre Panait Cerna, în care a criticat o seamă de scriitori români. Ca urmare a acestei „îndrăzneți”, unii membri ai Societății Scriitorilor Români s-au adresat Senatului României, cerându-i să nu voteze încetățenirea lui Porn. „Revista Israelită” subliniază atitudinea lui G. Panu - care a protestat împotriva acestui demers - și a publicat unele extrase din articolul acestuia: „Ce proceduri sunt acestea? Ce mentalitate? Pentru o ceartă literară este posibil ca niște literați să ajungă a denunța pe un coleg al lor, fie chiar străin, Senatului?... Iată, văd că o parte din S.S.R., iată tineri scriitori, care ar trebuie să fie în afară de pasiuni josnice și răzbunări meschine, coborându-se la nivelul celor mai pătimiși fanatici!

Dar oare chiar și în literatură străinii nu au voie să scrie românește și să se ocupe de mișcarea noastră literară? Și este destul ca un evreu să-și permită o critică asupra unui scriitor român ca să se facă acte ca cele de mai sus? Tinerii literați doresc să introducă terorizarea între evreii scriitori și o cenzură forțată? Cum? D. Steurman de la Iași n-are voie să fie scriitor român? I se făcuse lui Ronetti-Roman o acuzare că a scris în românește o piesă. Și acum dl Porn este pus la index și urmărit cu denunțul la Senat, fiindcă și-a permis a-i fi displicut câtorva scriitori, români. Este ceva neuzit”¹.

M-aștept a vedea în curând piesa «Manasse» repusă pe afiș, ca una care, printre rarele noastre lucrări originale, este un adevărat capo d'operă în arta dramatică, care va trăi, - cu sau fără voia d-voastră, d-lor studenți, - pentru gloria literaturii române și cea a marelui cugetător și poet care a fost Ronetti-Roman.

Iar cei dintre d-voastră care ar găsi cuvinte de împotrivire și critică, fie de ordine literară, fie de ordine patriotică, binevoiască a lua condeii și a-și exprima părerea în coloanele ziarelor.

Făgăduiesc, că, pe cât voi avea cunoștință de asemenea critici, îmi voi face o plăcută datorie de a răspunde, susținând astfel o discuțiune care nu poate fi decât profitabilă tuturor, și în tot cazul, memoriei amicului a cărui apărare am luat-o, în absenția.

În atestare, am onoarea d-lor studenți, a vă saluta *in corpore*, cu toată dragostea datorată celor meniși a conviețui și a lucra cu copiii mei”.

¹ „Săptămâna”, an X, nr. 4, 29 ianuarie 1910, „Un incident regretabil”, pag. 653. „Dezaprobat gestul celui grup de tineri scriitori, pe care îl consider chiar și mai grav decât criticarea publică a unor afirmații la unele opinii ale lui Porn din studiul menționat” (*Ibidem*).

Const. Rădulescu-Motru a avut o atitudine onorantă în această „afacere”, ținând să cunoască și părerea altor personalități din literatura românească. La această solicitare au răspuns: Constantin Stere, D. Burileanu, prof. la Universitatea din București ș.a. Constantin Stere a declarat: „Merită articolul d-lui Porn calificativul de «anti-românesc»?

Dimpotrivă, îl găsesc, din păcate, prea românesc, - dovedește în adevăr că dl Porn este asimilat.

Aprob demersul scriitorilor români? Îl dezaprob categoric și cu energie. Orice producție literară, chiar dacă este în genul articolului incriminat, nu legitimează alte căi, decât un răspuns prin publicitate, dacă îl merită, sau tăcerea, dacă nu-l merită”. Și în continuare: „Dacă a face critică literară însemnează a fi anti-român și a insulta, atunci evident că articolul d-lui Porn din «Noua Revistă Română» e «anti-românesc» și autorul «insultă mișcarea literaturii naționale de astăzi». Sunt convins că dacă articolul în chestiune ar fi fost scris de un român, după cum ar fi putut să fie, nimeni nu s-ar fi gândit să-i dea calificările ce i sau dat.

Mijloacele la care au recurs «domnii literați», cerând sancțiunea Parlamentului, le găsesc reprobabile. Ele nu derivă dintr-un simțământ omenesc și cadrează rău cu înalta și nobila chemare a literaturii. Dacă în locul d-lui Porn ar fi semnat un român, «domnii literari», spre a fi consecvenți, ar fi trebuit fără îndoială să ceară expulzarea lui peste graniță... Ei bine, nu! Tinerii noștri poeți au greșit!”.

Reluând „cazul”, în numărul următor al „Noii Reviste Române”, Rădulescu-Motru, scria: „Pentru faptul de a fi apreciat defavorabil pe unii scriitori români, ce se putea cere contra d-lui Porn? Expulzarea, negreșit. Deocamdată, însă, scriitorii români (acei în cauză bine înțeleși) s-au mulțumit să apeleze la Corpurile Legiuitoare pentru a se respinge împământenirea d-lui Porn, cu nădejdea că apoi, după respingerea împământenirii, acesta are să plece după urmele lui Gaster și Șăineanu.

Aceasta este «afacerea»!

Dacă nu s-ar lua în considerare, ca scuză, impulsivitatea unora și tinerețea altora, ar trebui să zicem: aceasta este boala prin care trecem.

Căci este o adevărată boală, ca să pierdem atât încrederea în noi, încât să recurgem la răzbuirea, în momentele când discuția calmă ne-ar fi fost deajuns”¹.

Demersul Societății Scriitorilor Români a rămas însă fără ecou în Senat, care a adoptat hotărârea de naturalizare a lui Porn, e adevărat în 1913².

¹ „Noua Revistă Română”, an X, vol. 2, pag. 13.

² Carol Iancu, *Le Combat International pour l'émancipation des Juifs de Roumanie. Documents et Témoignages*, vol. 1, 1913-1919, Center Goldstein-Goren, Institut de Recherches de la Diaspora, p. 105.

Lectura cu un ochi și cu un gând contemporane a acestei publicații ne întărește convingerea că necunoașterea îndepărtează, cunoașterea apropie, și, de aceea, nu trebuie niciodată slăbită strădania de a scoate la lumină atitudinile raționale, umaniste ale unei părți importante a intelectualității românești care a respins și sunt convins că și astăzi respinge prejudecățile xenofobe, în pofida persistenței unor manifestări șovine nu de puține ori zgomotoase. Totodată, după ce citim paginile îngălbenite de vreme ale acestei publicații, ne întărim convingerea că „poporul cărții” dispune de valori și resurse care îi asigură un loc important în viața spirituală a societății românești și a omenirii.

Prof. Ioan ȘERBĂNESCU

Dr. W. Filderman despre antisemitism și xenofobie

Personalitate complexă, formată în spiritul raționalismului Europei moderne, dr. W. Filderman s-a afirmat ca unul din principalii conducători ai evreimii române în epoca interbelică¹.

Adept al integrării evreilor – cu particularitățile lor culturale și etno-culturale – în societatea românească, dr. Filderman vedea soluționarea problemei evreiești prin: „Suprimarea oricărei deosebiri de tratament între evrei și neevrei, nu numai în legiuiri și din partea autorităților dar și în viața de toate zilele și din partea fiecărui concetățean neevreu”². Dreptul și Legea trebuiau să fie egale pentru toți: „Nici un cetățean să nu poată spune celuilalt că eu sunt mai suveran decât tine”³.

Dar, realizarea, în fapt, a unei egalități depline „cereă mai multă vreme, mai multă perseverență și mai mari eforturi și sacrificii decât opera săvârșită prin încetățenirea înșăși”⁴.

Noua Constituție a României din 1923 și consfințirea drepturilor cetățenești pentru evrei au marcat, desigur, eliminarea antisemitismului din sfera politicii de stat: dar nu și din viața publică și politică generală.

Ca dovadă, în 1923 asistăm la o „recrudescență fenomenală a mișcării antisemite, care urmărea excluderea evreilor din viața civilă, suprimarea dreptului de a învăța carte, de a munci, îndemnând la expulzări și asasinat în masă”⁵.

Remarcile de mai sus îi aparțin dr.-ului Filderman. Dar, în termeni similari caracteriza epoca și un ideolog al neoliberalismului românesc ca Ștefan Zeletin care scria: „Mișcările împotriva evreilor au adus iarăși, din nenorocire, chestiunea antisemitismului la ordinea zilei”.

Antisemitismul era văzut de Zeletin ca o plagă de natură istorică și sociologică. „Finanța liberală și evreiască – scria el – au avut un dușman comun de învins: agrarianismul român”: deși învins pe plan economic, acesta a lăsat sechele culturale și ideologice. De aceea „dacă economia românilor le este astăzi favorabilă” evreilor, nu se poate afirma același lucru despre „sufletul românilor, care le-a rămas încă dușman. E aici nevoie de o nouă revoluție”⁶.

În acest climat, realizarea dezideratelor integraționiste impunea, inevitabil, o luptă susținută împotriva mișcărilor și mentalităților antisemite. Se poate afirma, chiar, că tocmai concepțiile liberal-democratice și dezideratele integraționiste l-au determinat pe dr. Filderman să considere că în contextul istoric dat, lupta împotriva antisemitismului trebuie să fie o dominantă în practica sa politică.

Este, însă, de subliniat că prin combaterea antisemitismului dr. Filderman nu urmărea doar apărarea unei cauze strict evreiești, ci și cauza consolidării democrației și a statului român în general. Întregul său discurs pe tema antisemitismului reflectă convingerea sa fermă că lupta pentru eliminarea acestui flagel este o obligație civică și cetățenească față de țara în care trăiești. În concepția sa antisemitismul nu era doar un obstacol în calea unei dezvoltări libere a evreilor în plan socio-economic, ci și o ofensă la adresa libertății întregului popor român; o știrbire nu doar a intereselor evreilor, ci a României însăși. Antisemitismul servea interesele celor care urmăreau împiedicarea consolidării țării. În fond, el era antipatriotic. „Un stat de drept, scria dr. W. Filderman, nu poate supraviețui fără mulțumirea tuturor cetățenilor, fără armonizarea intereselor tuturor celor care conviețuiesc [...] În România trăiesc milioane de cetățeni de altă religie, rasă, limbă sau nație. Orice s-ar face, ele nu pot fi exterminate, nici expulzate. Cine crede altfel este un ignorant sau un otrăvitor public [...] Aceasta fiind realitatea, statul român nu se poate menține decât prin armonizări echitabile cu minoritățile... astfel, statul nu va slăbi, ci dimpotrivă, se va întări pe planul vieții interne, câștigând în prestigiu și pe plan extern”⁷.

În ceea ce îi privește pe minoritari, cerințele lor trebuiau, desigur, să fie în perfectă armonie cu năzuințele majoritarilor: „Orice soluție revendicată de minoritari care ar putea fi dăunătoare țării se va întoarce mai curând sau mai târziu împotriva minoritarilor înșiși”⁸. „Interesele evreilor, declara nu o dată dr. W. Filderman, se topesc în interesele generale ale țării”⁹.

Deși lupta împotriva antisemitismului a fost una din dimensiunile esențiale în activitatea dr-ului W. Filderman, încă din primul deceniu al secolului al XXI-lea, totuși, concepțiile sale pe această temă au căpătat contur, o formă sistematizată și coerentă, abia în perioada dintre cele două războaie mondiale. În acei ani dr. W. Filderman a publicat câteva lucrări de referință și numeroase articole în presa evreiască, angajându-se astfel la vehicularea în scris a unor argumente istorice, sociologice, demografice și economice pentru demonstrarea inconsistenței și falsității susținerilor antisemite. Prin aceste scrieri el se situează în rândul teoreticienilor problemei naționale: a formulat de pe pozițiile drepturilor omului și ale democrației moderne și în strânsă legătură cu definirea esenței antisemitismului, enunțuri și teze despre statul național, relațiile organismului statal cu națiunea majoritară și cu minoritățile naționale, despre naționalism și xenofobie.

Prima analiză substanțială asupra cauzelor și manifestărilor antisemitismului în contextul societății românești a fost întreprinsă de dr. W. Filderman în discursul ținut la Congresul de transformare a Uniunii Evreilor Pământeni (UEP) în Uniunea Evreilor Români (UER), în februarie 1923¹⁰. Aproape întreaga intervenție a fost axată pe această temă. Într-un succint excurs istoric, disociind antisemitismul afirmat la nivelul anului 1923 de cel existent în epoci anterioare, dr. W. Filderman a combătut concepția fatalist-pesimistă conform căreia acest flagel bântuie de peste două mii de ani și ca atare este blestemul dat de istorie evreilor pentru vecie.

Filderman mai spera atunci că civilizația și cultura sunt și vor fi un antidot eficient în suprimarea rădăcinilor și efectelor antisemitismului, căci dacă în vechime condițiile existențiale erau favorabile întreținerii obscurantismului și misticismului, prejudecăților de tot felul, în epoca modernă, când a început să se realizeze o comunicare internațională, s-a schimbat radical concepția despre națiune, stat și umanitate. În acest context, antisemitismul modern apare ca un anacronism. El nu se mai poate baza decât pe falsuri istorice și minciuni evidente care nu rezistă în fața datelor și faptelor ce pot fi invocate împotriva lor. Acest tip de antisemitism poate fi ușor demontat. Și, întrucât marile mase românești nu sunt antisemite, ele pot fi ușor convinse că „sunt oameni care vor să le zvârle vâlul întunericului pe ochi, să scoată țara din rândul statelor civilizate și să o dea cu secole înapoi”¹¹. Așadar, clișeele predilecte ale teoreticienilor antisemitismului din epocă referitoare la *invazia jidovească*, la *evreul speculant* și *dizolvant* ș.a. nu urmau decât să fie demontate cu argumente lucide pentru a fi spulberate. Câtă naivitate am zice dacă n-ar fi vorba de un lider politic experimentat ca Filderman!

Împotriva acestor slogane și ale altora de acest fel, a elaborat Filderman un întreg sistem de contraargumente bazate pe date statistice, documente istorice și raționamente logice. În construcția argumentației sale, el s-a folosit cu măiestrie de pregătirea sa în domeniul disciplinelor juridice, statistice etc., de principiile logice ale dreptului modern.

Astfel, sloganului privind „invazia jidănească”, conform căreia în România s-ar fi infiltrat peste un milion și jumătate de evrei, dr. Filderman îi contrapunea pachete de date statistice extrase din statisticile oficiale, peremptorii în privința faptului că numărul evreilor din Vechiul Regat, laolaltă cu cei din provinciile alipite, nu depășea cifra de 750.000¹². Concluzia rezulta de la sine: „Invaziunea jidovească este inexistentă și deci primejdia jidovească este inexistentă”¹³. Dr.

Filderman era convins că dezvăluirea primului fals dintr-un lanț de susțineri mincinoase trebuia să ducă automat la năruirea întregului eșafodaj sprijinit pe construcții false.

Desigur, asta în orice dispută pe baze raționale: ceea ce nu e cazul când e vorba de antisemiți.

În strânsă legătură cu sloganul „invaziei jidănești”, a apărut în epocă așa-zisa doctrină a lui *numerus clausus*, care cerea eliminarea evreilor din învățământ, meserii și diverse profesii liberale. Și în acest caz, dr. W. Filderman a demonstrat că aplicarea acestei doctrine nu numai că nu servea interesele românești, ci dimpotrivă, le deservea. „Presupunând că în universitățile românești numărul studenților evrei ar fi proporțional superior studențimii române, ce primejdie reală poate rezulta din aceasta pentru țară ca stat, ca națiune” se întreba dr. Filderman¹⁴. În opinia sa, trebuia să fi un „vrăjmaș al culturii române” ca să nu accepți necesitatea transmiterii valorilor culturii și ale spiritualității românești și așa-zisilor străini. El vedea chiar în populația evreiască din Vechiul Regat „o punte de contact între naționalitățile din provinciile alipite României antebelice și cultura românească”¹⁵. De altfel și N. Iorga s-a pronunțat împotriva aplicării principiului proporționalității în școli și facultăți, considerând că atragerea minorităților pe făgașul culturii țării lor de adopțiune este un act de „patriotism românesc bine înțeles”¹⁶.

Cu argumente similare a demonstrat dr. Filderman și absurditatea cerinței ca în meșteșuguri, comerț și, în general, în toate domeniile de activitate evreii să fie admiși doar proporțional cu numărul lor în ansamblul populației.

Denunțând formele de manifestare ale antisemitismului și demonstrând falsitatea unor slogane de acest fel, în încheierea discursului său, dr. Filderman a conchis că: „Misiunea UER-ului este să rezolve problemele generale evreiești în concordanță cu interesul general superior deci în interesul consolidării statului român”¹⁷.

*

* *

Cea mai completă lucrare a dr. Filderman, cu argumente originale împotriva clișeelelor antisemite vehiculate în epocă (în special de protagoniștii mișcării cuziste) a fost opul său polemic apărut în 1925¹⁸. Cartea poartă amprenta unui polemist exersat, care știe să folosească argumente dintre cele mai eficiente pentru a-și înfrunta adversarul. Conținutul cărții și metodologia adoptată sunt enunțate încă din titlu: *Adevărul asupra problemei evreiești în lumina textelor religioase și a datelor statistice*. Materialul documentar adunat pentru demonstrarea inconsistenței și falsității afirmațiilor cuziste este impresionant.

De data aceasta, dr. Filderman se războiește cu doctrinele și programele Partidului Naționalist-Democrat Creștin, înființat de A.C. Cuza în 1920, ale Uniunii Național-Creștine, înființată de A.C. Cuza și N. Paulescu în 1922 și ale Ligii Apărării Național-Creștine, care s-a constituit prin fuziunea primelor două partide menționate. În optica dr-ului Filderman, deși respectivele partide au inclus în titulatura lor cuvântul *creștin*, ele nu aveau nimic comun cu creștinismul. „Toate cele trei organizații, arăta dr. Filderman în prefața cărții, au drept obiectiv nimicirea evreilor. Pentru realizarea acestui obiectiv mijloacele legale sunt: negarea oricărei calități și negarea oricărui drept de om sau de popor evreilor, iar mijloacele extra-legale sunt: insulta, bătaia, distrugerea evreilor și chiar vărsarea de sânge”. Aceste mijloace, conchidea dr. Filderman „sunt potrivnice oricăror reguli de morală creștină sau de drept public”¹⁹. Cu aceeași asprime îi critica dr. Filderman și pe discipolii profesorului A.C. Cuza: „«Scrisorile studentești din închisoare», semnate de Zelea Codreanu, reflectă o minte și un suflet pervertite de false învățături, care incită la declanșarea unor instincte barbare”.

Or, susținătorii tezelor antisemite considerau că acționează în numele apărării religiei creștine și a națiunii române! În optica lor, românismul era amenințat plural: de o suprapopulație evreiască, în special în mediul urban; de o invazie a refugiaților evrei din Ucraina; de trădarea evreilor în timpul primului război mondial și *last but not least* de preceptele „anti-morale”, „anti-umaniste” și „anti-creștine” ale religiei mozaice.

Pe baza unei documentații preluate din statistici oficiale, din „Monitorul Oficial”, din cărțile fundamentale ale religiei mozaice și din operele unor mari scriitori și oameni de cultură europeni, dr. Filderman a demonstrat, în cele peste 300 de pagini ale cărții, că nu există nici o dovadă că evreii ar însemna o amenințare la adresa existenței creștinismului și a națiunii române; a demontat punct cu punct falsitatea respectivelor susțineri.

Cartea nu a rămas fără ecou în epocă. Ce-i drept, s-au găsit și ziaristi care, în spiritul aceluiași teze antisemite, au contestat corectitudinea dovezilor invocate de dr. Filderman. Dar, în același timp, numeroși publiciști și oameni de cultură români au susținut argumentarea sa. Printre autorii unor articole favorabile cărții s-a aflat și T. Teodorescu-Braniște care, într-o recenzie apărută în coloanele ziarului „Aurora”, a scris: „Vreme de trei ani, oameni pătimași, laolaltă cu demagogi de cea mai ordinară speță, au răspândit asupra țării tipărituri perfide care cuprindeau, pe lângă cele mai barbare îndemnuri la ură, cifrele cele mai false, statisticile cele mai măsluite [...] Târziu, destul de târziu se opune acestei propagande prima lucrare temeinică, minuțioasă, documentată: este volumul d-lui Filderman, recent apărut. Ceea ce constituie meritul de căpetenie

al acestui studiu este bogată și precisă informație statistică, stabilirea numărului cert al evreilor locuitori în țară înainte și după război. Lucrarea domnului Filderman ne furnizează date prețioase și în privința refugiaților: după statistica oficială mai sunt astăzi numai 3.500 evrei ucraineni aflați în țară, căci ceilalți au emigrat. Întreținerea și emigrarea acestor refugiați s-a făcut în contul comunității evreiești. O dată lămurită această chestiune, a conchis T. Teodorescu-Braniște, pericolul evreiesc apare într-o lumină mult mai palidă, mult mai ștearsă decât cum îl prezenta propaganda antisemită care se întemeiază pe cifre false”. În legătură cu argumentele dr-ului Filderman împotriva afirmațiilor privind pericolul unei suprapopulații evreiești în mediul urban, Tudor Teodorescu-Braniște preciza: „Onestitatea domnului Filderman nu contestă că în Bucovina, Basarabia și nordul Moldovei populația evreiască este mai densă. Dar în aceste regiuni, pe lângă populația evreiască există o mult mai importantă populație străină”. Abordând problematica structurii etnice a unor orașe, Braniște s-a declarat de acord cu teza dr-ului Filderman că îmbunătățirea structurii acestora, în favoarea populației majoritare, era posibilă numai prin „ajutarea populației românești de la sate de a se instala în medii urbane – și nu prin prigoana populației străine astăzi aflătoare acolo”. Recenzentul a subliniat apoi „valoarea documentară” a textelor religioase citate de dr. Filderman care au darul „de a restabili adevărurile istorice falsificate de antisemiți”. În încheiere, Braniște a evidențiat importanța capitolului consacrat participării evreilor la primul război mondial: „Participațiune care a fost sau contestată sau ponegrită pe nedrept”²⁰.

„Viitorul”, organul Partidului Național Liberal, a apreciat cartea lui Filderman în acești termeni: „Un studiu care poate servi drept documentare și obiect de discuții pentru problematica evreiască din România”²¹. Autorul a menționat valoarea documentară deosebită a tabelor statistice și a listelor nominale ale ostașilor evrei morți, răniți, prizonieri, dispăruți și decorați în războiul pentru întregirea României.

Conform aprecierii făcute de un alt ziar, „România”, cartea dr-ului Filderman era o „lucrare documentară de reală valoare, menită să arunce o lumină vie asupra unor chestiuni de mare importanță”²².

În legătură cu recenziile asupra lucrării dr-ului Filderman, menționăm că ele au pus în evidență, cu precădere, partea statistică și ideea originală de a publica listele din „Monitorul Oficial” cu numele eroilor evrei din timpul primului război mondial, argument considerat zdrobitor împotriva tuturor celor care negaseră contribuția evreilor români la Războiul de Întregire a țării. Mai puțin s-a insistat, însă, asupra semnificației polemicii purtate de Filderman cu cei care au insultat doctrinele religiei mozaice. Deși nu este lipsită de interes, afirmația

dr. Filderman că denigratorii religiei mozaice loveau, implicit, și în fundamentele religiei creștine. „De data aceasta nu Talmudul, ci Tora revelată lui Moise este atacată de antisemiți, scria Filderman. Tora care împreună cu Cartea lui Ezra face parte din Vechiul Testament și care stă la temelia religiei creștine este pângărită și însăși Dumnezeirea este împrășcată cu insulte triviale. Dumnezeu Tatăl este numit codoș și pezevenghi și toate acestea se pot scrie fără teamă de pedeapsă într-o țară creștină”²³.

Protestând împotriva publicării a zeci de scrieri antisemite pe tema *omorului ritual* și a *Protocoalelor Înțelepților Sionului*, dr. Filderman a amintit că nu numai evreii, ci și creștinii au fost cândva acuzați de crime de acest fel, care însă n-au putut fi nicicând dovedite ca adevărate.

Pentru informarea corectă a oamenilor de bună credință despre *Protocoalele Înțelepților Sionului*, dr. Filderman a inclus în carte întregul dosar al acestui caz, care dovedește că respectivul document atribuit evreilor este un fals grosolan.

Cartea dr. Filderman excelează deci prin varietatea problematicii abordate și bogăția documentației. „Deductiunilor logice – a mărturisit chiar autorul – le-am preferat o expunere de fapte, fiindcă ele sunt patente, și o expunere de cifre, fiindcă ele sunt inexorabile”²⁴.

Concluzia cărții este că, în fapt, evreii au contribuit la propășirea țării în timp ce antisemiții (cuziștii, în speță) erau cei care amenințau cu adevărat consolidarea economică, socială, politică și culturală a națiunii române. „Întreaga operă antisemită, scria dr. Filderman, este o operă de dezorganizare și demoralizare”²⁵.

De altfel, pericolul reprezentat de cuzism pentru dezvoltarea societății românești n-a fost semnalat doar de dr. Filderman. Iată ce scria, de pildă, despre A.C. Cuza savantul C. Rădulescu-Motru: „Singura idee pozitivă din programul dat naționaliștilor de A.C. Cuza este, prin urmare, aceea care se subînțelege și anume: gonirea străinilor din țară! Pentru a găsi o asemenea idee, însă, nu era nevoie de o prea mare încordare cerebrală. O încordare cerebrală cere, dimpotrivă, ideea care se găsește în programul lumii culte europene: nu să gonești pe străini, ci să pui pe străini în serviciul intereselor naționale. Dar pentru a înțelege acest nou punct de vedere, pentru a propaga naționalismul adevărat, iar nu pe acela al domnului Cuza, trebuie să ai încredere în poporul tău: Ideea domnului Cuza este izvorâtă din descurajare și, ca atare, el nu poate face aderenți decât punând la contribuție patimile cele mai puțin nobile ale sufletului românesc”²⁶.

*

* *

Textele dr. Filderman pe tema antisemitismului, pe ideatica lui, fac posibilă nu numai reconstituirea dinamicii fenomenului, ci și a istoriei lui. Astfel, lucrările dr. Filderman permit o etapizare a formelor de manifestare ale antisemitismului, ca și a tipurilor de reacție față de el.

În deceniul patru au apărut noi particularități ale mișcărilor antisemite. Dacă în primii ani de după război se părea că factorii de răspundere nu sprijină manifestările antisemite, în deceniul patru situația s-a schimbat radical: mișcările extremiste au avut în fruntea lor conducători care le-au împrumutat prestigiul guvernării la care au participat. La rândul lor, mișcările antisemite, chiar și cele studențești, nu se mai rezumau la agitații sterile, ci s-au cristalizat în jurul unor programe de guvernământ.

Situația dată era agravată și de complicațiile intervenite în plan internațional. Dr. Filderman aprecia că problema evreiască creată în Germania prin venirea hitlerismului la putere nu era doar o problemă de interes local. „Hitlerismul – scria el în octombrie 1933 – crează o concepție legislativă și judecătorească bazată pe ideea de rasă, ceea ce face ca soarta evreimii germane să devină o problemă de interes general omenesc și evreiesc. Dacă concepția Revoluției Franceze însemna triumful individului asupra puterii absolute a statului, ideologia hitleristă, ca și cea comunistă, reprezintă biruința autorității absolute asupra individului. Iată cauza interesului general al omenirii în marea chestie a evreimii germane”²⁷. În acest context politic general, câteva evenimente pe plan local au adus la ordinea zilei noi confruntări cu problematica antisemitismului. În iulie 1934 se votase Legea privind utilizarea personalului muncitor care dacă, la prima vedere, părea că îi afectează doar pe cetățenii străini, în realitate i-a vizat direct pe evrei. Prin dispoziții interne s-a introdus, pentru prima oară, obligativitatea evidenței tuturor categoriilor de salariați, după originea lor etnică.

În vara anului 1935 a fost adoptat programul „Frontului Românesc”, care cuprindea principiile antisemite ale lui Vaida-Voievod. Conform acestora, prezența elementului evreiesc în industrie și comerț s-ar fi impus chipurile în detrimentul elementului național românesc. În consecință, programul vaidist cerea înlocuirea patronilor și angajaților străini, în general, și a evreilor, în special, cu români neași, pe baza principiului *numerus proportionalis* sau chiar *numerus nullus*.

Noua lege a muncii naționale și programul vaidist acreditau ideea că șomajul românilor este cauzat de surplusul de forță de muncă evreiască în economia românească.

Față de aceste premise, dr. Filderman și-a formulat punctele de vedere în două studii de referință: „Problema muncii naționale” și, respectiv, „Criza în barouri”²⁸.

Teza principală a dr-ului Filderman în amintitele studii a fost că șomajul și mizeria populației românești nu erau pricinuite de sporirea forței de muncă evreiești sau străine, ci de proasta repartizare a forței de muncă și de o administrare defectuoasă a mecanismelor sociale. Dr. Filderman scria: „Leacul nu stă în *numerus proportionalis*, care n-are nici o legătură cu cauzele crizei”²⁹. De altfel, un partizan al acestui adevăr fusese cândva și Istrati Micescu. În 1923, el apreciasse, de pildă: „*Numerus clausus* a apărut ca o formă căreia i s-au atribuit virtuți lecuitoare în loc să se caute răul la rădăcină”³⁰. Soluția propusă de dr. Filderman avea în vedere asigurarea stabilității economice, mărirea volumului de afaceri, diversificarea producției. În privința mult trâmbițatului șomaj intelectual, punctul de vedere al dr. Filderman era că el nu există în mod absolut: societatea românească ducea lipsă de cadre didactice, medici, farmaciști ș.a. Frecventarea școlilor era de numai 59,8%, iar mortalitatea la noii născuți, din cauza lipsei de îngrijire medicală, în special la țară, e de 60% pe an. „Problema românului este massa de analfabeți, mortalitatea noilor născuți, sărăcia țăranului”³¹, conchidea dr. Filderman în expunerea bazată pe adevăruri sociologice și nu pe ipoteze etniciste. În concepția sa, *numerus proportionalis* nu numai că nu putea duce la consolidarea societății, ci amenința existența regimului democratic, subminând exercițiul legilor sale și Constituția. „Se încălcă prevederile constituționale care garantează dreptul la muncă nu grupurilor etnice, în funcție de procentul lor în ansamblul populației, ci fiecărui individ fără deosebire de origine, rasă, religie sau limbă”³². În esența ei, *Legea despre utilizarea forței de muncă* reflecta, deci, încălcarea acestor principii democratice.

Legea stipula ca în întreprinderile legate de siguranța statului angajarea forței de muncă să se facă de către o comisie formată din delegații unor ministere și al Marelui Stat Major; iar pentru angajații în întreprinderile particulare s-a impus indirect specificarea „originii etnice a salariatului”. Prin aceste dispoziții, arăta dr. Filderman: „S-a suprimat libertatea atât a patronului, cât și a salariatului, cetățean român”³³.

Așadar, „O lege pentru protecția muncii naționale, după origine etnică, este imorală. Ea ar echivala cu distrugerea industriei și a comerțului, cu ruina statului român”³⁴.

Reiterând teza că antisemitismul și discriminarea etnică duc la subminarea statului, dr. Filderman concluziona și de data aceasta: „Un stat cu greu mai supraviețuiește dacă și-a înstrăinat concursul activ al unui număr considerabil de cetățeni a căror libertate de a-și alege cariera conform aptitudinilor lor fizice, morale sau intelectuale este stingherită, paralizată sau chiar anihilată, în loc de a fi încurajată, dezvoltată sau fecundată”³⁵.

Dr. Filderman aprecia că, în general, în viața politică românească apăruse un curent care era interesat în falsificarea definiției democrației. Și și-a exemplificat afirmația, printre altele, prin evocarea unei declarații făcute de Pamfil Șeicaru în Parlament în următorii termeni: „Este firesc ca radierea cugetării lui Hitler să se resimtă și în Țara Românească și atmosfera din Germania să radieze oarecum și în legislația românească”³⁶. Un alt exponent al acestui curent s-a dovedit a fi M. Manoilescu care a propus ca „întreprinderilor de minoritari să li se refuze creditul particular, ele să fie persecutate pe cale administrativă sau fiscală, spre a se realiza în decurs de zece ani o transformare totală în repartiția lor etnică”³⁷.

Tezelor lui M. Manoilescu, președintele Uniunii Evreilor Români, a contrapus următoarea argumentare: „Nu se pot improviza comercianți, precum nu se pot improviza industriași. Unii ca și ceilalți trebuie să aibă aptitudini indispensabile spre a putea aplica descoperirile științifice, de a înțelege și utiliza gustul consumatorilor, de a organiza și disciplina activitatea individuală, de a cunoaște sursele naționale și internaționale, de a dispune de capitaluri și de a avea gust pentru risc, căci nu este profesiune mai plină de riscuri decât aceea a negustorului, a industriașului sau a bancherului”³⁸.

În studiul despre „Criza în barouri”, Filderman a reiterat aceleași demonstrații ca și în primul studiu. În optica sa, cauzele crizei n-aveau nici o legătură cu numărul avocaților sau cu originea lor etnică. „În chestia avocaților, ca și în toate celelalte în care, sub pretext de naționalism, se face xenofobism, s-au invocat statistici false, parțiale, sau incomplete”³⁹.

Aceste falsuri din care s-a clădit antisemitismul demografic, economic, politic, religios au fost demontate de dr. Filderman și în cazul „problemei avocaților”. El a demascat extrapolările ilicite operate de către cei care, evocând numărul prea mare de avocați evrei în anumite localități, l-au dat drept medie pe întreaga țară. Prin folosirea unor statistici oficiale, dr. Filderman a demonstrat că procentul avocaților de origine etnică românească a fost în continuă creștere. În Vechiul Regat, proporția avocaților români era, la data respectivă, de 89,20%.

Dar protagoniștii curentului antisemit au agitat problema avocaților evrei nu doar sub aspectul procentului lor față de numărul avocaților români. Ei au pus, în general, sub semnul întrebării etica profesională a avocaților evrei. Tocmai pentru respingerea insultelor de acest fel, a elaborat dr. Filderman studiul său în care a schițat concepția sa despre profilul moral al avocatului și virtuțile avocaturii. În acest cadru, el a abordat probleme ca: avocații minoritari și *numerus proportionalis*; profesia de avocat și interesele naționale; dreptul roman, legile românești și *numerus proportionalis*; despre tratatele pentru protecția minorităților ș.a.

Apărând demnitatea avocaților evrei și respingând antisemitismul aplicat și la această profesie, Filderman mărturisea cu un oarecare patos de natură romantică: „Cred cu toată puterea convingerii mele în dreptatea cauzei ce apăr. Cu toată puterea dragostei mele de țară, cred că, apărând această cauză, slujesc interesul țării”⁴⁰.

În focul confruntării sale cu doctrina așa-zisei protecții a muncii naționale, dr. Filderman a inițiat o anchetă în toate centrele urbane din țară pentru a avea o evidență statistică a patronilor evrei care angajau muncitori, ucenici și calfe români etnici. Statistica întocmită nu s-a limitat la prezentarea de cifre, ci s-a înregistrat numele patronilor evrei, cu adresa exactă, precizându-se în fiecare caz structura etnică a angajaților. Apreciind rezultatele anchetei, dr. Filderman a constatat: „Într-o vreme în care mulți se agită încă și cer pentru evrei *numerus clausus* sau *numerus nullus*, nimic nu mi se pare mai îmbucurător pentru conștiința evreiască decât publicarea acestei statistici”⁴¹, care atestă că dacă „azi există o pătură muncitoare română în industrie, comerț, bancă, meserii, aceasta se datorează, în mare parte, inițiativei evreilor și patriotismului lor luminat”.

*
* *

Vederile dr. Filderman în legătură cu necesitatea respectării statutului civic al minoritarilor și despre consecințele dezastruoase ale neonaționalismului și antisemitismului au fost formulate și pe larg argumentate într-un discurs rostit în sala Tomis din București, în aprilie 1937 și publicat ulterior în broșura intitulată *Unde duce antisemitismul*. Ideile enunțate n-au fost noi, dar sintetizarea și argumentarea lor au adus noi elemente în problema necesității armonizării, în societatea românească, a intereselor majoritarilor cu cele ale minoritarilor.

Pornind de la constatarea că numai într-o societate bazată pe principii tribale străinii sunt identificați cu „dușmanii”, dr. Filderman a enunțat teza că într-o societate modernă drepturile cetățenești trebuie să fie contraponderea datoriiilor împlinite.

Cu prilejul acestei cuvântări, dr. Filderman a făcut, din perspectiva accentuării pericolului antisemit, unele precizări față de diferitele curente extremiste afirmate în epocă. În primul rând, a respins acuzația care îi identifica pe evrei, ca etnie, cu cei care îmbrățișau ideologia și politica comunistă și a demonstrat că, în realitate, evreii ca atare n-aveau nimic comun cu această ideologie. „Doctrina mozaică, spunea Filderman, este cea mai individualistă, cea mai conservatoare, cea mai riguros religioasă, ea nu poate avea nimic comun cu doctrina comunistă”.

Mai mult, în legătură cu atitudinea evreilor față de fascism, dr. Filderman a disociat fascismul italian de hitlerismul german, concluzionând că: „Fascismul nu face antisemitism. Deci, evreii, ca evrei, nu pot fi antifasciști”⁴⁴. Cu totul alta era situația cu hitlerismul, care s-a afirmat de la început ca un dușman fățiș al evreilor: „evreii trebuie să fie, deci, prin firea lucrurilor antihitleriști”.

În privința naționalismului, dr. Filderman distingea mai multe orientări în cadrul neonaționaliștilor români care, cum spunea el, vor „suprimarea libertății și egalității”. În optica sa, „Ei se identifică în doctrină cu hitlerismul și prin faptul că, spre deosebire de fascism și comunism, pun rasa, originea etnică deasupra statului și fac din stat o anexă a rasei”⁴⁵. Trebuie să recunoaștem: considerațiile dr. Filderman cu privire la neonaționaliști erau destul de confuze, ca și în cazul fascismului italian. Probabil și pentru faptul că aceste curente nu-și dezvăluiseră, încă, în momentul respectiv esența reală a conținutului lor ideologico-politic. Ceea ce explică concluzia că evreii nu trebuie să fie antifasciști. Iar în legătură cu neonaționaliștii, care deși voiau să introducă pentru evrei un regim special, după model hitlerist, Filderman conchidea că: „nu este încă sigur dacă vor anula evreilor și drepturile cetățenești”⁴⁶.

În general, dr. Filderman a avut o poziție diferențiată față de neonaționalism, naționalism și xenofobie sau, cu alte cuvinte, față de naționalismul bun și rău. Naționalismul bun este constructiv, respectă dreptul celuilalt, naționalismul rău sau xenofobia este distructiv, practică violența, provoacă tulburări care pot duce până la dezmembrarea țării.

*

* *

Lupta dr. Filderman împotriva antisemitismului în epoca interbelică a îmbrăcat forme deosebit de tensionate în vara anului 1937, odată cu publicarea deciziei Comisiei Peel cu privire la împărțirea Palestinei în trei și limitarea dreptului de imigrare pentru evrei în țara lor de baștină. Clasa politică românească, în special cercurile aflate la putere, s-au dovedit foarte afectate de această hotărâre; firește, nu atât pentru destinul Palestinei, cât pentru faptul că au pierdut orice speranță în posibilitatea emigrării în masă a evreilor din România: în această perioadă, clasa politică românească a manifestat tot mai mult interes pentru această emigrare ca o soluție a așa-zisei probleme evreiești. În acest context, ziarul „Curentul”, la inițiativa lui Pamfil Șeicaru, a deschis o anchetă, adresându-se oamenilor politici (inclusiv evrei) cu următoarele întrebări: 1. Credeți că împărțirea Palestinei poate lăsa statul român indiferent? 2. Conturându-se o atitudine antisemită în România nu credeți că emigrarea este unica soluție? 3. Credeți necesar ca reprezentanții României să aducă în fața Ligii Națiunilor problema Palestinei sau crearea unui alt loc de colonizare⁴⁷?

Răspunsurile unor oameni politici români de dreapta au evidențiat concepțiile lor despre „primejdia” pe care așa-zisa suprapopulație a forței de muncă evreiești în toate domeniile de activitate ar reprezenta-o pentru situația social-economică românească, de unde necesitatea... scoaterii evreilor din țară.

Printre răspunsuri au figurat și cele date de notabili evrei ca: Mișu Weisman, conducător sionist și W. Filderman, considerat un autentic lider al obștii evreilor din România. În răspunsul său, dr. Filderman a ținut să precizeze că ancheta „Curentului”, așa cum a fost organizată, n-a avut în vedere lămurirea problemei Palestinei, ci chestiunea emigrării evreilor din România. Căci, atât întrebările, cât și multe răspunsuri au reflectat mai degrabă atmosfera antisemită predominantă decât interesul pentru destinul Țării Sfinte. În consecință, dr. Filderman a relevat tarele antisemitismului autohton, obsesiile acestuia mai ales în legătură cu suprapopulația evreiască, de fapt inexistentă în comparație cu alte țări europene. În viziunea sa, plecarea evreilor putea provoca mai curând prăbușirea valorilor industriale, imobiliare și agricole (așa cum se mai întâmplase la emigrarea lor la întretărirea veacurilor) decât la o însănătoșire a vieții economice.

Poziția dr. Filderman de a da în vileag această nouă diversiune antisemită și de a explica deficiențele structurilor economice prin alte realități, decât cele susținute de antisemiți, a provocat o mare iritare și o adevărată campanie împotriva preopinentului. Riposta cea mai dură a venit din partea lui N. Iorga, care și-a consacrat scrierea sa *Iudaica* aproape în întregime combaterii lui Filderman, susținând necesitatea „exteritorializării” evreilor⁴⁸.

„Răspunsurile date de Filderman «Curentului», scria Iorga, nu pot rămâne fără replica ce se cuvine. Filderman a trecut orice măsură ce se poate spune ca absurdități logice și mojicii la adresa poporului românesc”⁴⁹.

Dreptul la replică cerut de Filderman n-a fost onorat de nici un ziar românesc. Răspunsul a văzut lumina tiparului doar în „Curierul Israelit” și în broșura semnificativ intitulată *Pro Domo Mea*. Despre această lucrare polemică, „Curierul Israelit” a scris cu îndreptățire: „Cartea îți va păstra menirea lămuritoare odată cu cea documentară dincolo de zilele de azi. În paginile ei vorbește nu numai rechemarea adevărului și dreptății... dar și glasul evreilor români asupra cărora s-au abătut campaniile de neadevăr și nedreptate”⁵⁰.

Cu această polemică s-a încheiat, în opinia noastră, nu numai o perioadă din istoria confruntărilor în scris ale dr.-ului Filderman cu antisemitismul, ci și o etapă în istoria antisemitismului în context românesc.

În perioada care a urmat după 1937, lupta conducătorului colectivității evreiești din România împotriva antisemitismului de stat avea să implice, în primul rând, acțiuni practice.

Lya BENJAMIN

Note

- 1 Pentru biografia lui dr. W. Filderman, vezi S. Schaferman, *50 de ani din istoria judaismului român*, Tel Aviv, 1986, 298 p.
- 2 Dr. W. Filderman, *Discursul rostit în Congresul Uniunii Evreilor Români din 18, 19 și 20 februarie 1923*, București, 1923, p. 23 (în continuare, dr. W. Filderman, 1923).
- 3 Dr. W. Filderman *P.M.N.*, p. 14. Pentru titlul complet al lucrării, vezi nota 28.
- 4 *Loc. cit.*
- 5 *Loc. cit.*, p. 3-4.
- 6 St. Zeletin, *Neoliberalismul. Studii asupra istoriei și politicii burgheziei române*. Ediția a III-a, îngrijită de C. D. Zefetin. Editura Scripca, București, 1992. Vezi capitolul „Finanță și antisemitism”, p. 117-123.
- 7 Dr. W. Filderman, 1923, p. 14.
- 8 *Loc. cit.*
- 9 *Loc. cit.*, 1923, p. 19.
- 10 Iată capitolele discursului: „Antisemitismul din trecut și de astăzi”, „Antisemitismul nu există în țările civilizate”, „Marile mase românești nu sunt antisemite”, „Invazia jidovească”, „Falsuri istorice”, „Talmudul”, „Protocoalele Înțelepților din Sion”, „Omorul ritual”, „Acaparea bogățiilor țării”, „Scăderea valutei”, „Specula”, „Element dizolvant”, „Este liga «creștină»?”, „Este liga creștină «națională»?”, „*Numerus clausus* în învățământ”, „*Numerus clausus* în meserii”, „Sionismul și patriotismul”, „Chestia încetățenirii”, „Chestiunea existenței UEP”, „Interesele noastre concordă cu ale țării”, „Congresul General”.
- 11 Dr. W. Filderman, 1923, p. 5.
- 12 *Loc. cit.*, p. 6.
- 13 *Loc. cit.*
- 14 *Loc. cit.*, p. 12.
- 15 *Loc. cit.* P. 14.
- 16 Apud dr. W. Filderman, *loc. cit.*, p. 14.
- 17 Dr. W. Filderman, *loc. cit.*, p. 20.
- 18 Vezi dr. W. Filderman, *Adevărul asupra problemei evreești din România în lumina textelor religioase și a statisticii urmate de listele nominale ale ostașilor evrei morți, răniți, prizonieri, dispăruți și decorați în războiul pentru întregirea României*. București, Tipografia „Triumful”, 1925 LCVIII, p. 217 (În continuare, dr. W. Filderman, 1925).
- 19 *Op. cit.*, p. III.
- 20 Apud ziarul „Curierul Israelit”, 17 mai 1925.
- 21 *Loc. cit.*, 10 mai 1925.
- 22 *Loc. cit.*
- 23 Dr. W. Filderman, 1925, p. XLIX.
- 24 *Op. cit.*, p. LXXX.
- 25 *Op. cit.*, p. LXXXVIII.
- 26 C. Rădulescu-Motru, *Etnicul românesc. Comunitate de origine, limbă și destin. Naționalismul cum se înțelege, cum trebuie să se înțeleagă*. Îngrijire de ediție, introducere și note, Constantin Schifirneț. Editura Albatros, București, 1996, p. 185-186.

27 Ziarul „Curierul Israelit”, 22 octombrie 1933.

28 Dr. W. Filderman, *Problema muncii naționale. Criza în barouri*. Atelierele „Adevărul”, S.A. București [f.a.] 78 p. Inițial studiile au apărut în limba franceză în revista „l'Heure Actuelle”, în numărul din martie-aprilie 1935.

29 Dr. W. Filderman, *Criza în barouri*, p. 77 (În continuare, dr. Filderman C.B.).

30 *Loc. cit.*

31 *Loc. cit.*, p. 8-9.

32 *Loc. cit.*, p. 11.

33 *Loc. cit.*, p. 19.

34 Dr. W. Filderman, „Unde duce antisemitismul”, cuvântare ținută în sala Tomis, în ziua de 18 aprilie 1937. Tipografia „Excelsior”, București, p. 27 (În continuare, dr. W. Filderman, 1937).

35 Dr. Filderman, *P.M.N.*, p. 23.

36 *Loc. cit.*, p. 12.

37 *Loc. cit.*, p. 18.

38 *Loc. cit.*, p. 23-24.

39 Dr. W. Filderman, *C.B.*, p. 42.

40 *Loc. cit.*, p. 73.

41 Dr. W. Filderman, *O anchetă în legătură cu protecția muncii naționale și cu numerus nullus, clausus sau valahicus*. Publicat în ziarul „Curierul Israelit”, 28 februarie 1937.

42 Dr. W. Filderman, 1937, p. 26.

43 *Loc. cit.*, p. 7.

44 *Loc. cit.*, p. 9.

45 *Loc. cit.*, p. 9-10.

46 *Loc. cit.*, p. 11.

47 Ziarul „Curentul”, 22 iulie 1937.

48 N. Iorga, *Iudaica*, București, 1937, 23 p.

49 Vezi N. Iorga despre Filderman, în ziarul „Universul” din 13 august 1937.

50 Ziarul „Curierul Israelit”, 14 septembrie 1937.

Activitatea „Uniunii Femeilor Israelite” din București

Ațiunile filantropice, de binefacere și spiritul de caritate au fost o caracteristică definitorie a activității societăților și asociațiilor evreiești din România. Femeile și asociațiile lor au jucat un rol deosebit pe tărâmul solidarității umane și al alinării suferințelor; ele au militat îndeosebi pentru ocrotirea unor categorii sociale defavorizate, pentru educație, cultură, recalificare.

Prima societate de binefacere a femeilor israelite din București a luat ființă la inițiativa unei nobile femei – Stephanie Istecescu – la 24 decembrie 1904.

Primului apel lansat de ea – pe care-l reproducem mai jos – i-au răspuns în câteva săptămâni aproape 800 de doamne. Iată-i cuprinsul:

„Stimată Doamnă,

Pe când în lumea întreagă femeile au ambițiunea nobilă de a fi cele mai harnice lucrătoare pe câmpul vast al carității, noi femeile israelite din Capitală se pare că nu avem nici o ambițiune în această privință...

Familii scăpătate, care altădată au cunoscut belșugul, preferă acum să-și ascundă mizeria în chinuri pentru a nu o da în vileag; bătrâni infirmi au nevoie de o mână mângâietoare; văduve cer sprijin; orfani bat drumurile, pieritori de foame; lehuze n-au hrană tocmai când trebuie să-și alăpteze pruncii; într-un cuvânt întreaga legiune de mizerii care necesită o acțiune caritabilă spre a fi alinate.

Îndurerate de această tristă stare de lucruri și îmboldite de dorul ca și femeia israelită să-și poată desfășura întreaga ei comoară de calitate sufletești, subsemnatele au luat inițiativa formării unei societăți care, sub denumirea de: UNIUNEA FEMEILOR ISRAELITE DIN BUCUREȘTI să fie alinătoarea și mângâietoarea coreligionarilor noștri suferinzi și nevoiași”...

Comitetul de inițiativă: Stephanie Istecescu, Peppi I. Salomon, Adele dr. H. Grossmann, Dorina dr. E. Silbermann, Ritta Golden Zweig, Charlota Kempner, Laura S. Lack, Silvia I. Feder.

La început, mijloacele de acțiune au fost mai modeste; s-au împărțit lemne în timpul iernii familiilor nevoiașe, s-au acordat ajutoare în bani bolnavilor, au fost ajutate lehuze fără mijloace de trai. De sărbători s-au împărțit elevilor săraci,

fără deosebire de religie, sau naționalitate, haine, rufe, încălțăminte și cărți. Câțiva elevi orfani erau întreținuți pe cheltuiala Societății (găzduire, îmbrăcăminte).

Pentru a da posibilitate unor cercuri largi de femei să participe la această operă de binefacere, cotizația a fost redusă la un minim – 50 bani lunar. Pentru ajutoare mai substanțiale s-au făcut colecte, s-au organizat serbări, s-a apelat la donații.

Pentru operele ei filantropice, U.F.I. adresa în fiecare an apeluri către inimile caritabile cerând obolul lor pentru a putea fi îmbrăcați din ce în ce mai mult școlari săraci.

În 1908, doamnele din U.F.I. au format o filială a „Vetrei Luminoase” numită „Regina Elisabeta”.

În 26 martie 1909, la a treia adunare generală a Societății - care a avut loc în localul școlii „Moria” -, d-na Stephanie Istecescu, a prezentat un bilanț de venituri și cheltuieli, în care a arătat că în patru ani s-au împărțit 22 000 de lei și că mai exista încă un fond de circa 14 000 lei în bancă.

„Trebuie să vă tresară inima de bucurie - a declarat ea – că vă numărați între membrele societății noastre unde, prin micul sacrificiu de 50 bani lunar, faceți astfel de fapte mari, îndeplinind una din poruncile lui Dumnezeu, participând la ușurarea suferințelor a sute de familii nevoiașe”.

După care a subliniat necesitatea creării unui orfelinat pentru băieți și fete care rățăceau fără părinți, în voia soartei, dându-le astfel posibilitatea de a învăța carte și o meserie și preconizând o educație sănătoasă și temeinică pentru fetele intrate pe căi greșite și căzute astfel pradă mizeriei și corupției.

Pentru acoperirea cheltuielilor – a arătat președinta – s-au emis bonuri de 1 leu, taxă anuală, pe care doamnele membre ale societății au fost invitate să le vândă, iar în fiecare casă evreiască a fost depusă o cutie destinată obolului pentru orfani. De asemenea, președinta a solicitat înscrierea de noi membre.

După luările de cuvânt ale d-nei Ella Landau, d-nei Goldenzweig, și Louis Hirsch (care conducea scriptele Uniunii), a fost ales noul comitet cu următoarea componență:

Stephanie Istecescu, președintă; Betty Herz și Ritta Goldenzweig, vice-președinte; Peppi Salomon, casieră; Ana Wechsler și d-na Schlesinger, censure; Ella Landau, secretară generală; Rosa dr. Bauberger, secretară arhivară; Sophie Pauker, Laura Schwartzfeld, Marie Feldmann, Peppi Solomon, Iosephine Mihail, Rachel Probst, Berta Grill, Rachele Steinberg, Charlotte Rosen, Adele Einhorn, Paula Daniel, Fani Alpern, Hélène Moscoviciți Ernestine Krainik, membre.

Importanța Uniunii Femeilor Israelite și a nobilelor scopuri urmărite a aflat o îndreptățită apreciere în cele mai înalte cercuri. Însuși Capul Bisericii

ortodoxe române a recunoscut valoarea activității ei pentru încurajarea binelui și iubirii aproapelui.

În 1914, U.F.I. a îmbrăcat 150 elevi săraci din școlile primare și a întreținut, cu toate cele necesare, mici școlari orfani. Printre mulțumirile primite din partea unor directori de școli israelite, o cităm pe aceea a dr-lui M. Beck:

„În numele copiilor săraci de care vă interesați și pe care îi îngrijiți cu atâta bunătate, vă rog să primiți din parte-mi cele mai călduroase mulțumiri. Rog Cerul să vă binecuvânteze și să vă răsplătească cu prisosință binefacerile ce le răspândiți cu orice ocazie. Primiți, d-nă președintă, asigurarea deosebitei mele considerațiuni”.

În primii 10 ani de existență, U.F.I. a distribuit ajutoare pentru familiile nevoiașe în valoare de 75 000 lei.

Când țara s-a aflat în pericol sau în război, U.F.I. a desfășurat o intensă operă patriotică. Astfel, în cursul campaniei din 1913 a împărțit – prin Camera de Comerț – 10 000 lei familiilor sărace ale celor mobilizați, iar prin Uniunea Evreilor Pământeni a donat mai multor societăți 3 000 lei destinați orfanilor luptătorilor. Ca recunoaștere a acestor fapte meritorii, Regele Carol I a acordat, în 1914, d-nei Stephanie Istecescu distincția „Avântul Țării”. La declararea războiului pentru reîntregirea neamului, în 1916, U.F.I. a lansat către femeile evreice următorul

„APEL

Soldații români au plecat să lupte pentru realizarea idealului național

În rândurile armatei române se află soții, fiii și frații noștri.

Datoria celor rămași acasă e să susțină, prin toate mijloacele, războiul pentru cauza națională.

Apelăm, deci, la toate membrele «Uniunii Femeilor Israelite», și în genere la toate femeile israelite, să ajute Societatea «Crucea Roșie» cu bani și efecte de rufărie.

Zi și noapte trebuie să lucrăm, pe toate căile, pentru mărirea Patriei și să ne rugăm într-una Celui Atotputernic să binecuvânteze armata română.

Înscrierile în folosul «Crucei Roșii» se fac la doamna Stephanie Istecescu, strada Colonel Orero, nr. 28.

«Uniunea Femeilor Israelite» subscrie:

1 000 lei pentru «Crucea Roșie»

1 000 lei pentru Familia Luptătorilor

500 lei pentru copiii combatanților.

În numele comitetului,

Președintă, Stephanie Istecescu.

București, 22 August 1916”.

S-au format comisii pe cartiere pentru colectarea de bani și hrană în vederea distribuirii lor populației sărace, indiferent de naționalitate.

Din fondurile proprii, U.F.I. a distribuit 8 000 lei familiilor luptătorilor, 1 000 lei Crucii Roșii, 1 000 lei autosanitarelor „Regina Maria”; d-nele și domnișoarele din comitet lucrau zilnic în saloanele cercului „Libertatea“, sub președenția d-nei Sophie Taubes, la confecționarea obiectelor trebuincioase Crucii Roșii. Ele au fost onorate și de vizita Reginei Maria.

Constatând că în timpul războiului au rămas pe drumuri, în mare mizerie, numeroși copii ai celor plecați la datorie, membrele U.F.I. - sprijinite de Uniunea Evreilor Pământeni - și-au propus să înființeze un cămin pentru adăpostirea lor. Astfel a luat ființă, în 1917, căminul de copii din Calea Dudești, adăpostind numeroși băieți și fete, fără deosebire de religie și naționalitate.

În acest scop nobil s-a primit de la diverse persoane din străinătate, prin mijlocirea Crucii Roșii din Berna, suma de 1 200 lei (Printre donatori, prințul Șerban G. Cantacuzino, Leo Geller, M. A. Goldstein, W. Kammerling, Dinermann).

În 1918, doamna Istecescu și Comitetul U.F.I. au fondat *orfelinatul*, instalat în localul din str. Italiană nr. 5, unde au fost adăpostite numeroase copile orfane, în cea mai mare parte fiice ale celor căzuți în război, rămase pe drumuri fără mângâiere părintească. În primul an, orfelinatul a adăpostit 73 orfani între 3 și 12 ani, iar concomitent a fost creat azilul pentru fete între 12-18 ani, cu scopul completării educației, în vederea câștigării existenței. Inaugurarea acestei instituții a avut loc la 20 iulie 1919 în prezența reprezentanților Palatului Regal, ai Municipiului București, ai tuturor societăților evreiești din Capitală, precum și a numeroase personalități marcante din lumea politică și din elita socială ca: Lizette Greceanu, d-na și d. C.C. Arion, fost ministru, G. Trancu-Iași, fost ministru al muncii, Cezar Th. Pascu, fost primar al Capitalei, lt. I. Bogdan, prim rabinul dr. Niemirower, d-na și d. Wapner, Andrei Brociner, d-na și d. Libros, inspectoarea Gheorghiu Smara și alte personalități marcante.

Au ținut cuvântări dr. I. Niemirower, M. Schwarzfeld, Cezar Pascu și d-na Smara Gheorghiu și s-au făcut donații de 35 310 lei.

În vederea îmbunătățirii procesului educativ, în septembrie 1920 a fost deschisă, în localul orfelinatului, o școală primară care a funcționat în conformitate cu programul de învățământ al școlilor de stat. Școala a fost autorizată de Ministerul Instrucțiunii Publice și a avut-o ca directoare de studii pe d-na Elena lt. G. Rădulescu, iar elevele au dat examene în fața unor comisii ale Ministerului Instrucțiunii Publice. În același local a funcționat și un atelier pentru lucrul de mână.

Asistând la o serbare de sfârșit de an, inspectorul P. Duma, delegatul Ministerului Muncii și Ocrotirilor Sociale, a consemnat faptul că atât din punct de vedere moral, cât și cultural și educativ, instituția (școala orfelinatului U.F.I.) „este la înălțimea tuturor ajutoarelor ce i se dau“.

Terminând cursul primar, fetele erau plasate după merit și aplicațiuni. Unele erau trimise de U.F.I. să învețe mai departe în școli secundare ori profesionale, altele erau îndreptate spre meserii în diferite ateliere. Multe, plasate în birouri sau instituții, au reușit să se întrețină din muncă. În sfârșit, orfanelor ajunse la vârsta măritişului, Uniunea le acorda ajutoare și astfel multe fete crescute în orfelinat, măritându-se, au devenit soții și mame, utile societății.

În cuvântarea ținută la serbarea de fine de an din 1921, Stephanie Istecescu a evidențiat progresele realizate de școală, mulțumind corpului didactic pentru activitatea depusă și relevând, în special succesele dobândite de d-nele dr. Strominger și Margot Wagner la cursurile de limba germană și lucru manual, predate cu multă dăruire. De asemeni, a arătat că munca încordată depusă de doamnele din comitet a fost încurajată, direct sau indirect, moralmente sau materialmente, de multe instituții de Stat și particulare, precum și de numeroase persoane caritabile, cărora le-a mulțumit călduros, rugându-le a acorda același sprijin și în viitor. Prilej cu care a menționat serviciile dezinteresate ale dr-ilor Löbel, Mayersohn și Alex. Wexler, medicul orfelinatului care, de la înființarea acestuia, a îngrijit de sănătatea orfanelor.

La 30 iunie 1929, într-un articol închinat școlii primare U.F.I., ziarul „Dimineața” a relevat că „au fost promovate cu laudă 78 eleve din 80”. De asemeni, fuseseră promovate toate elevele cursurilor secundare ale școlilor „Înfrățirea” și „Focșeneanu”.

D-na Elisa Donici, directoarea Școlii de fete nr. 33 și președinta Comisiunii școlare, a înaintat revizoratului școlar – alături de catalogul cu rezultatul examenului particular al elevelor din Orfelinatul U.F.I. – și următoarea apreciere:

„Comitetul care administrează acest orfelinat este compus dintr-un mănunchi de doamne inimoase, care se întrec să depună obolul lor pentru buna creștere și îndrumarea solidă a acestor orfane... Ceea ce le va ajuta să ducă la bun sfârșit această frumoasă inițiativă este sentimentul religios pe care caută să-l sădească așa de frumos în inimile micilor orfane”.

Odată cu creșterea fetelor adăpostite în orfelinat s-a pus problema constituirii unui fond merit să servească la măritişul copilelor. A fost înființată, astfel, „Fundația Stephanie Istecescu” (ca omagiu adus activității și dăruirii președintei) constituită din donații ale d-nei Stephanie Istecescu, d-nei și d-lui ing. M. Wechsler, d-nei și d-lui Alex. Istecescu (câte 10 000 lei). În 1923, U.F.I. a măritat și înzestrat cea dintâi orfană.

Drept consecință a atâtor dovezi de utilă activitate social-filantropică și în urma unui referat al primului ministru și ministru de interne gen. Averescu (Dir. Gen. a Arh. St., Fd. Preș. Cons. de Min. d. 127/1920, f. 7, 8), societatea „Uniunea Femeilor Israelite” a fost recunoscută ca persoană morală și juridică. Odată cu aceasta, a obținut o subvenție anuală de 100 000 lei din partea Ministerului Muncii și 45 000 lei de la Ocrotirea Orfanilor de Război, subvenție care a crescut sau scăzut de-a lungul anilor în funcție de numărul orfanilor aflați în îngrijire.

În același timp, ca recunoaștere a rolului important jucat în societate, U.F.I. a fost cooptată în Comitetul Național al Femeilor Române.

La 21 martie 1920, Regina Maria a vizitat orfelinatul și, constatând cu satisfacție realizările instituției, a felicitat comitetul de conducere și a donat 12 paturi și două tablouri ale suveranilor țării.

La îndemnul principesei Alexandrina Cantacuzino, o însuflețită sprijinitoare a ocrotirii orfanilor, mai ales în timpul războiului, orfelinatul a mai fost vizitat și de marchiza Avril de Sainte Croix, președinta Consiliului Național al Femeilor Franceze.

Iar scriitoarea și inspectoarea S. Gheorghiu – Smara, a notat în Cartea de Aur a Orfelinatului U.F.I.

„Caritatea este în omenire legătura cea mai sublimă, pentru că ea are darul și puterea de a lega între ele sufletele, fără deosebire de rituri și de rasă”.

În ședința din 14 octombrie 1927, s-a decis începerea construcției unei noi clădiri – pe locul din str. Traian dobândit grație lui Joint Distribution Committee – care să poarte numele de Orfelinatul și Azilul de fete al U.F.I. „Stephanie Istecescu”.

Dăm mai jos componența Comitetului U.F.I. și membrele fondatoare ale Orfelinatului și Azilului de fete din anii 1920 și 1929.

1920: Președinta Stephanie Istecescu; vicepreședinte Betty Herz; Vera dr. Goldstein, Amalie Kapralik; casiere Emilie Mischonsniki, Roza Theiler, Anetta Bayer; secretare: Rachelle Steinberg, Frieda Breier, Jeny Lindenberg, Jeny Theiler; cenzore: Mina Theiler, Helene Moscovici, Wally Steindhardt, Ana Wechsler; consiliere: Carlota Kempner, Augusta Herz, Lucie Thiller, Jeanette Kaufman, Laura Schwartzfeld, Paulina Bally, Elise Brănișteanu, Laura Schaffer, Clara av. Chefner, Jeny Lindenberg, ș.a.

1929: Președintă: Stephanie Istecescu; vicepreședinte: Amelie Kapralik, Diana Slocever, Ralora Calmar, Roza Theiler, Bertha Herzenberg; casiere: Helene Marcovici, Betty Herz, Ernestine Cernăuțeanu; secretare: Rachelle Steinberg, Malvine Herman; cenzore: Lilly Weinberg; membre consiliere: Carlota

Kempner, Augusta Herz, Jeanette Triller, Jeanette Kaufman, Sophie Schwartz, Esthère ing. Wechsler, Ghizela ing. Flachs, Sabine Blumberg, Cecilia Leventer, Henriette Haimovici, Elisa Berman, Ghisela Singer și Rebeca Cohen.

Printre cei care au încurajat prin donații activitatea de sprijinire a orfanilor se cuvin citați: ing. Georges Bischoff (Paris 1920) – donație de 20 000 lei și 5 asigurări a 5 000 lei, Mauriciu Nathaniel Hirsch – 55 000 lei, iar după moarte un legat de 50 000 lei ca fond inalienabil, dr. Cosiner -- 20 000 lei, Lieblen din Viena – 20 000 lei, Rachele Lustgarten – 20 000 lei, I. Schlesinger – 25 000 lei, ing. Mathias și Esthère Weschsler – 25 000 lei, ing. C. Reschowsky – 25 000 lei, ing. Fr. Schneier – 25 000 lei.

Printre societățile care au sprijinit opera de caritate a U.F.I. s-au numărat: Ocrotirea Orfanilor de Război, societatea americană Joint Distribution Committee (cu un teren de 5 600 m² pentru clădirea orfelinatului, bani, alimente și îmbrăcăminte în valoare de 1 milion lei), Crucea Roșie americană (cu ajutoare în valoare de un sfert de milion lei).

Ada FELAN

Revista „Jerusalem Post Magazine”^{*}, a publicat recent, în cadrul unei anchete cu tema „Evreii mileniului a căror influență se resimte”, o listă cu 50 de personalități evreiești care „au schimbat lumea”.

Între aceștia figurează: Elie Wiesel, originar din România (născut la Sighet), scriitor, filosof, dramaturg, profesor, laureat al Premiului Nobel pentru Pace. Este evidențiată contribuția sa singulară la larga răspândire a cunoștințelor privind Holocaustul și la dezvăluirea condițiilor dramatice în care s-au aflat evreii sovietici prin lucrarea „Evreii tăcerii”.

Pe listă mai figurează (în ordine alfabetică): Hannah Arendt, Baruch Bernard Mannes, Menachem Begin, David Ben Gurion, Isaiah Berlin, Irving Berlin, Leonard Bernstein, Carl Bernstein, Bruno Bettelheim, Louis Dembitz Brandeis, Martin Buber, Marc Chagall, Aaron Copland, Émile Dürkheim, Bob Dylan, Albert Einstein, Anne Frank, Felix Frankfurter, Sigmund Freud, Betty Friedman, Milton Friedman, Alan Greenspan, Jascha Heifetz, Abby Hoffman, Vladimir Horowitz, Harry Houdini, Franz Kafka, Henry Kissinger, Arthur Koestler, Emmanuel Levinas, Rosa Luxemburg, Golda Meir, familia Ochs Sulzberger, Robert J. Oppenheimer, Boris Pasternak, Shimon Peres, Marcel Proust, Yitzhak Rabin, Jonas Edward Salk, Arnold Schönberg, Natan Șaranski, Alfred Stieglitz, Barbra Streisand, Suzman Helen, Edward Teller, Leon Trotsky, Chaim Weizmann, Simon Wiesenthal.

Pe de altă parte, revista „Minimum”, care apare în Israel, în limba română, a considerat că printre „cei mai importanți evrei-români ai secolului XX” s-au numărat: Moses Gaster, filolog, rabin; dr. Alexandru Șafran, fost Șef Rabin; Mihail Sebastian, scriitor; dr. W. Filderman, lider al comunității evreilor din România în perioada interbelică; A. L. Zissu, scriitor, conducător sionist; Tristan Tzara, poet, fondator al mișcării Dada; Paul Celan, poet; B. Fundoianu, poet; Max Auschnitt, industriaș; Marcel Iancu, pictor; Saul Steinberg, caricaturist; Reuven Rubin, pictor; Michael Landau, om politic, fondatorul Loteriei de stat din Israel; Clara Haskil, pianistă; I. Peltz, scriitor; F. Aderca, scriitor; Lya Koenig, actriță; Angelica Rozeanu, campioană mondială la tenis de masă.

^{*} An I, nr. 51, 31 decembrie 1999.

Asociații și societăți evreiești (II)

Continuăm să publicăm și în acest număr al „Buletinului” informații despre asociații, uniuni și societăți evreiești înființate de-a lungul anilor spre a veni în ajutorul membrilor lor aflați în nevoie. Unele dintre ele își propuneau – prin statutele și regulamentele lor – construirea de școli, temple sau ridicarea nivelului cultural și profesional.

Asociații filantropice organizate pe baze profesionale

București

1893: *Societatea INDEPENDENȚA a meseriașilor cizmari-pantofari*
Societatea mai ființa în anul 1933.

1932: *Societatea de ajutor reciproc ÎNFRĂȚIREA a măcelarilor detaiști.*

Inițial, Societatea a avut trei scopuri principale: ridicarea unui lăcaș de rugăciune, înființarea unei școli, inaugurarea unui azil. În 1933, Societatea avea peste 100 de membri.

1928: *Societatea Corpului didactic primar evreiesc.*

Principalele obiective: achitarea la timp a salariilor, obținerea unei salarizări identice cu cea din școlile statului, reglementarea problemei pensiilor.

1931: *Casa de economii, credit și ajutor a Societății corpului didactic primar evreiesc.* Acorda împrumuturi, ca avansuri asupra salariilor.

Asociația scriitorilor, ziariștilor și publiciștilor evrei.

La începutul anului 1936, din Comitetul de conducere făceau parte, printre alții: I. Ludo (președinte), dr. M.A. Halevy (casier), Horia Carp, av. Gabriel Schäffer (membri).

Alte societăți filantropice

București

1893: *Societatea UNIRE și PROGRES.*

Cu scopul de a acorda ajutoare în caz de boală și deces.

1898: *Societatea SALVE – EZRA HADADIT.*

Pentru susținerea membrilor săi în caz de boală și deces. În 1937,

Societatea număra printre membrii ei 250 de familii.

1905: *Societatea DATORIILOR SFINTE – HEBRAT NOSEI HAMITO*.

Ea venea în ajutorul membrilor săi în caz de boală și deces. Mai funcționa în anul 1937.

Societăți de ajutor reciproc

București

1902: *Societatea EMILE ZOLA*

Pentru ajutorarea membrilor în caz de boală și deces, precum și sprijinirea văduvelor și orfanilor.

Societatea mai ființa în 1933.

1910: *Societatea VIAȚA NOUĂ*

Membrii primeau ajutoare și îngrijiri în caz de boală și deces, fără deosebire de religie.

1921: *Societățile Unite de ajutor reciproc PROPĂȘIREA - UNIVERSALIA*

Fuziunea s-a produs, în iunie 1921, între Societatea „Propășirea” (înființată în iulie 1906) și „Universalialia”, titlatură schimbată în 1912 a Societății „Fraterna Erster Schneider Kranken und Leichen” (întemeiată în 1879).

Din documentele pe care le posedăm, ele mai funcționau și în anul 1944.

1923: *Federația Societăților de Ajutor Reciproc*, fondată sub președinția industriașului Sigmund Birman. A ființat până în 1941. În Statutul votat în 1931, apare sub denumirea „Federația Societăților de Ajutor Mutual”. Federația era alcătuită din 37 de societăți cu statut juridic.

1932: *Societatea INDULGENȚA*.

În primăvara anului 1936, a avut loc sfințirea drapelului acestei societăți.

Vaslui

1886: *Societatea Comercială de binefacere FRATERNA*, pentru alcătuirea unui capital din economiile membrilor, în vederea fructificării și folosirii lor în sprijinul membrilor, indiferent de naționalitate.

Societăți pentru sprijinirea activităților culturale și culturale

București

1890: *Societatea CULTURA*, cu scopul clădirii și susținerii unei școli primare în Sectorul de Galben. În Societate se putea înscrie orice persoană cu o bună reputație, fără deosebire de cult și profesie, în vârstă de cel puțin 19 ani.

1926: *Societatea CREDINȚA – HEVRATH EMUNA*.

Printre scopurile enunțate în Statut: clădirea unui templu, înființarea unei grădinițe, ambele în cartierul Dudești. În societate erau admise ca membri persoane fără deosebire de religie, sex, cu o bună comportare morală și având cel puțin 16 ani.

1926: *Asociația artistică – filantropică EDUARD De MAX*.

Scopurile stipulate în Statut: cultural (organizarea de conferințe, șezători, înființarea unei biblioteci) și filantropic (acordarea de ajutoare populației sărace). A sprijinit societățile filantropice „Ocrotirea” și „Generozitatea”.

Societatea de ajutor reciproc, filantropie și cultură UNIUNEA ISRAELITĂ

În cadrul societății, funcționa biblioteca „Eliezer Steinberg”. Din documente reiese că Societatea își mai desfășura activitatea în anii 1937, 1938, 1939.

Asociația IEDIDEI HAICAR, pentru îndrumarea tineretului evreu către munci agricole. Cu sediul la București. În toamna anului 1936, în ferma agricolă de la Floreasca lucrau haluțimi.

Societatea de STUDII IUDAICE

Din inițiativa unui grup de scriitori și erudiți s-a înființat, în 1926, la București, Societatea de studii iudaice având ca scop cultivarea științei iudaismului, în genere și, îndeosebi, a istoriei evreilor din România.

În conducerea Societății se aflau: dr. I. Niemirower, M. Schwartzfeld, M. Schweig, I. Brucăr și dr. M. A. Halevy, secretar.

În 1931, unul din obiectivele importante ale programului de activitate publică a Societății a fost realizat prin crearea „Institutului Iudaic”. Prima sesiune de conferințe a cuprins 13 prelegeri, organizate în două cicluri: 1) Filosofia religioasă a iudaismului - Inițiere introductivă de dr. I. Niemirower și 2) Istoria evreilor din Europa de răsărit, curs predat de dr. M. A. Halevy.

Comunitatea israelită de rit spaniol a avut propriile ei societăți filantropice. Prezentăm câteva dintre ele:

București

1883: *Societatea filantropică – PROGRESUL*

1883: *Societatea filantropică – MUNCA*

1883: *Societatea israelită de gimnastică UNIREA*, cu secții de tir și gimnastică.

1894: *CASA DE ASISTENȚĂ PUBLICĂ*. Principalul scop menționat în Regulamentul adoptat la înființare: ajutorarea persoanelor sărace, susținerea văduvelor și orfanilor.

1897: *Societatea PIETATEA*, având drept scop înființarea și susținerea unui spital. La fondare, Societatea avea 313 membrii. După anul 1900, a funcționat și un comitet de doamne.

Turmu Severin

1883: *Societatea BUNA SPERANȚĂ*, a doamnelor Israelite Spaniole. Beneficiile obținute din donații, cotizații, dividende ale lozurilor achiziționate erau împărțite între membrii Societății.

Asociații și societăți sioniste

București

1902: *Comitetul Central pentru ajutorarea emigranților*

În Darea de seamă pe 1902-1903 erau menționate:

- activitatea celor șase comisii care colectau ajutoare, în diferite cartiere ale Bucureștiului, conduse de dr. Adolphe Stern, dr. Bauberger, dr. Bömchis, ing. C.I. Flachs, dr. I. Steinhardt;
- lista nominală a donațiilor și a sumelor donate;
- lista emigranților ajutați să plece în Statele Unite și Canada.

În 1902, președintele Comitetului de conducere era dr. A. Stern.

Craiova

1900: *Societatea israelită de asistență publică*

Printre principalele scopuri era colectarea de ajutoare pentru emigranți, șomeri, studenți săraci. Comitetul de conducere îl avea în frunte, ca președinte de onoare, pe I. Astruc, reprezentantul în România al organizației „Alliance Israélite Universelle”.

Galați

1909: *Asociația „Tikvas Israel”*

Membrii Comitetului de conducere erau originari din Galați, Brăila, București, Piatra Neamț, Focșani, Bădeni, Sascut, Frumușica, Huși, Călărași, Pitești, Bucecea. Avea în vedere cumpărarea de terenuri în Palestina pentru pomicultură și agricultură, pentru întemeierea unor colonii populate de evrei din România. Statutele Asociației – care cuprindeau 3 capitole și 71 de articole - prevedeau achiziționarea și administrarea terenurilor, precum și modalitățile de achitare a acestora.

Iași

1899: *Cercul de lectură sionist*

Activități culturale: conferințe, bibliotecă, organizarea de cursuri de limbă și literatură ebraică, editarea unui Buletin lunar.

Cella VASILIU

Fondul de documente „Joseph Kaufmann”

În zestrea de valori aparținând Arhivei Centrului pentru Studiul Istoriei Evreilor din România se află un inestimabil și voluminos fond de documente (peste 6.000 de file de manuscris) datând de la începutul secolului al XIX-lea (cel mai vechi fiind din 1807) și până la începutul secolului nostru, provenind din colecția lui Joseph Kaufmann. Joseph Kaufmann (1860-1934) este binecunoscut nu numai ca un pasionat colecționar de documente, de piese arheologice și de artă (care au îmbogățit patrimoniul „Templului Coral” din București), ci și, deși autodidact, drept unul dintre pionierii istoriografiei evreiești din România¹. Amintim aici doar lucrarea *Evreii luptători în revoluția românilor din 1848*, apărută în 1900 și *Cronica comunităților israelite din județul Neamț*, în două volume, apărută la Piatra Neamț în 1928-1929, care valorifică în bună parte documentele din fondul pe care acum încercăm să-l readucem la cunoștința unui public mai larg și să-l repunem în circuitul științific, privit cu ochiul istoricului de astăzi.

Documentele de până la 1861-1862 (care constituie și cea mai mare parte din fond) sunt scrise, în majoritatea lor, în limba română, cu alfabet chirilic sau așa-numit „de tranziție” (*slovele* chirilice alternând cu *literele* latine), cu un foarte ridicat grad de dificultate în descifrarea lor; după 1861-1862, alfabetul latin a înlocuit cu desăvârșire, conform legii, pe cel chirilic. Într-o măsură mult mai mică sunt și documente scrise în alfabet ebraic (cum ar fi unele zapise de vânzări-cumpărări între evrei, polițe ori cambii, acte de stare civilă etc., acestea fiind deja rezumate ori traduse în română de un cunoscător al limbilor ebraică și idiș).

După numărul vechi dat dosarelor (probabil de colecționar, în ordinea achiziționării lor aleatorii), se poate constata însă, cu regret, că nu întreg fondul a parvenit Arhivei C.S.I.E.R., o parte însemnată din dosare lipsind, fie că au ajuns

¹ Vezi o succintă prezentare a personalității sale semnată de dr. M. A. Halevy, în „Curierul Israelit”, anul XXVI, nr. 13, din 8 aprilie 1934 și reeditată de Lya Benjamin, ca anexă la lucrarea *Evreii în Revoluția Română din 1848*, apărută în colecția „Caiete”, nr. 3 (1999), sub egida Federației Comunităților Evreiești din România, Centrul pentru Studiul Istoriei Evreilor din România.

în cine știe ce alte fonduri arhivistice, fie că s-au rătăcit pur și simplu pe la diverși alți colecționari particulari ori, ceea ce ar fi o mare pierdere, s-au distrus.

Documentele ilustrează o gamă extrem de mozaicată de aspecte ale vieții comunităților evreiești, în primul rând din ținutul Neamț (cu deosebire din orașele Piatra și Târgu Neamț), locul de baștină al colecționarului (născut la Piatra), de la relațiile oficiale cu administrația locală și centrală, până la activitățile economice și (indirect) modul de trai al membrilor lor; tangențial, se pot desprinde și informații privind relațiile acestora cu populația majoritară românească (cu deosebire relații comerciale, luarea în antrepriză a cârciumilor, măcelăriilor, pităriilor etc., de angajare a forței de muncă ș.a.).

Detaliind problematica documentelor, observăm că ponderea cea mai mare o dețin evidențele fiscale din ținutul Neamț și corespondența aparatului administrativ local cu Departamentul de Finanțe sau cu epitropiile comunităților evreiești din Tg. Neamț și Piatra (Neamț) pe teme fiscale, documente care ne redau și alte dimensiuni ale vieții evreiești din acest ținut.

În primul rând, amintim „catagrafiile” (listele cu contribuabilii evrei) și evidența plății dărilor sau a celor scutiți, ca și actele rezultate din birocrația extrem de complicată pentru eliberarea „patentelor” în vederea exercitării diferitelor activități economice (vezi patentele de orândari – de cârciumari evrei – de prin sate ș.a.) ori pentru „închezășluirea” (luarea în chezașie, de regulă reciprocă) obligatorie, a tuturor celor ce practicau o meserie sau un negoț.

În acest domeniu, de o inestimabilă valoare informațională prin complexitatea sa este, de pildă, documentul din 1840 (dosar I/403) în care sunt inserate 313 nume de evrei din Piatra (Neamț) cu ocupațiile și chezașii lor, documente care radiografiază, totodată, întreaga structură socio-economică a activității evreilor din acest oraș (și, extrapolând, putem avea și imaginea colectivităților evreiești din alte orașe moldovenești ca, de exemplu, Târgu Neamț). Sunt consemnate: numele, vârsta și trăsăturile fizionomice ale fiecărui contribuabil evreu ocupat în activități economice și, acolo unde este cazul, li se indică semnele particulare sau infirmitățile, locul de baștină, ramura de activitate („meseria ce uneltesc”), capitalul rulant ce-l dețin („starea lui”), numele chezașului (cu aceleași referiri la vârstă, fizionomie, capital) și numărul „biletului slobozit” (se înțelege autorizația de a practica „meseria” declarată, în schimbul unei taxe fiscale).

Așadar, „catagrafia” furnizează date dintre cele mai interesante nu numai în domeniul fiscal, ci și genealogic și demografic (vezi, printre altele, media de vârstă destul de mică a omului de afaceri evreu), antropologic (se poate schița tipul somatic²

² În completare, vezi și „răvașele de drum” eliberate de Comisariatul orașului Piatra unor evrei, în care li se indică și semnalmintele fizionomice. Dosar I 387/1842 ș.a.

al evreului de pe meleagurile nemțene, la care predomină ochii albaștri sau verzi) și economic (în ce privește acumularea de capital, se observă că, dacă cifra de afaceri declarată este reală, aceștia – cu foarte mici excepții – practicau un negoț sau meșteșug pe plan local de mică anvergură). În acest domeniu economic, dar și social, se mai poate constata că, în majoritatea lor, evreii din acest oraș erau meșteșugari și în mai mică măsură negustori; practicau o gamă foarte largă de servicii și meșteșuguri (venind, evident, în întâmpinarea nevoilor orășenimii din Piatra) ca: alămari, argintari, boiangii, casapi, căciulari, căldărari, ceasornicari, ciubotari, croitori, opincari, pitari, rachieri, sticlari, tălpălari, tinichigii etc., dar și „maiștri de velnițe” (mecanici) ș.a. În ce privește comerțul, predominau micii vânzători, fie ambulanți („din picioare”), fie în dughene sau în piață, de produse alimentare, meșteșugărești, ori de mărunțișuri (ahtarlâc) sau mărfuri de import (lipscanii). Astfel, sunt menționați vânzătorii de pâine, de făină, de oale, telali, tutungii, lipscani, cârciumari (din oraș și de prin sate cu locuința în Piatra) ș.a. Mai întâlnim și câțiva dascăli (nr. 94, 95, 146), un scriitor (nr. 116), legători de cărți (nr. 160, 169) sau un „cioclu evreiesc” (nr. 104).

Referitor la locul de baștină, se constată că în perioada amintită cei mai mulți erau „pământeni” (localnici, mulți născuți chiar în Piatra) și doar câțiva supuși străini (austrieci, francezi, prusieni ori rusești), veniți mai demult sau mai recent în oraș. Informații ample, dar pentru o perioadă ceva mai târzie, în ce privește supușii austrieci din întreg ținutul Neamț, găsim și în dosarul I/378, reprezentând statistica lor pe anii 1870-1871 în care sunt înregistrate 404 nume, evrei în mare parte din Târgu Neamț, cu menționarea locului de proveniență, a anului de când au obținut amintitul statut, vârsta, starea civilă, ocupația, averea (proprietar sau nu de imobil) etc.

Cu profil fiscal și economic în același timp, un interes aparte îl suscită și listele cu hanurile, dughenile și cârciumile ținute în „orândă” (antrepriză) de evrei prin târgurile și satele ținutului Neamț, unde este consemnat și numărul locuitorilor satelor respective, impunerea fiscală a cârciumarilor fiind direct proporțională cu acesta. A se vedea, în special, dosarul I 365/1854-1856. Avem, așadar, în acest gen de documente și o sursă de informare asupra potențialului demografic al satului moldovenesc. La același capitol, mai amintim și dosarul I 372/1862, cu o listă alcătuită (la cererea Isprăvniceii de ținut) de Epitropia Comunității Israelite din orașul Piatra, cu 102 evrei contribuabili „comersanți și meseriași” pe anul fiscal 1860-1861, dar și cea cu 130 nume de evrei neplatnici, alături de o altă listă cu 67 evrei „nevolnici” (motivați cu denumirea bolilor, infirmităților sau lipsa oricărei surse de venit), scutiți de dări. Vezi și dosarele I 368/1857, I 385/1852, I 363/1854-1856, I 366/1861, I 374/1858 ș.a.

Pe aceeași temă economico-fiscală, cercetătorul descoperă (dosarele 100/1864, 108/853) și liste cu peste o sută de negustori ambulanti din Piatra, „patentari”, în marea lor majoritate evrei, cu sumele la care erau impuși față de Vistierie, ca și „dosierul declarațiilor detailanților (evrei) prin care cer tutun” (I 387/1867; vezi și I 381/1868-1869 etc.).

În completare la listele de negustori redactate în scop fiscal, o altă mare serie de documente pot fi grupate pe teme comerciale și de credit. Ramura cea mai solicitată este vânzarea băuturilor în cârciumile sătești, arendate aproape în exclusivitate evreilor. Întâlnim liste (evidențe fiscale) datând din anii 1854-1856 (dosar I 365) cu aproape 300 de nume de „orândari” (cârciumari arendași) evrei de prin satele ținutului și alte dosare cu zeci și sute de acte cerute de sistemul birocratic al vremii pentru obținerea „patentei” în vederea exercitării acestui gen de negoț (vezi dosarele I 361/1853, I 366/1856 ș.a.).

De asemenea, comerțul cu carne („căsăpiile” sau „scaunele de carne”) și cu pâine („pităriile”) de prin târguri și sate era concesionat cu precădere evreilor. A se vedea, spre exemplu, contractele (cu 11 clauze) prin care Ana Balș îi „vinde” lui Mihăl Ceimer dreptul de monopol asupra tăierii vitelor în „scaunele” de pe proprietatea ei din orașul Piatra pe anii 1849-1851 sau cel prin care hatmanul Iordachi Costachi concesionează același drept de monopol, pe proprietatea sa din Târgu Neamț, lui Haim casapul, pe 1845 etc.

Avem aici și detalii referitoare la practicarea acestui gen de comerț (unele referitoare la condițiile de igienă). Interesant este contractul din 10 aprilie 1851 (dosar I 401, doc. 270) prin care negustorul evreu Ițic Leibu închiriază pe cinci ani unui cofetar două dughene pentru biliard (!) și cofetărie (domeniul destul de recent intrate în viața cotidiană a orășenimii): în afara precizării chiriei anuale (2.400 lei – ceea ce însemna o sumă mare, plus 3 ocale de dulceață), se fac descrieri privind clădirile, cu ograda „prunduită” și grajdurile aferente, beciurile și mobilierul luate în custodie (rafturi, dulapuri „cu geamuri de sticlă”, probabil vitrine etc.).

Facerea și vânzarea turtelor de Paște era un alt articol, mult disputat, concesionat obligatoriu prin licitație, de către epitropiile comunităților, care își găsește o documentație amplă și în fondul pe care îl prezentăm (vezi I 379/1852, pentru București). Precizăm că, alături de concesionarea tăierii rituale a cărnii, aceasta constituia una din sursele principale de venit („gabela”) ale comunităților evreiești, cu care epitropiile puteau face față plăților necesitate de întreținerea spitalelor evreiești, a școlilor, sinagogilor, pentru răscumpărarea obligației de a da recruți în armată³ etc., toate acestea găsindu-și reflectarea în

³ Nu întotdeauna obligația de a da recruți era răscumpărată în bani. Uneori, tinerii erau trași la sorți și puși la dispoziția armatei, fiind totodată luați în cheazășie (dosar I 389, doc. 111, 112 etc.).

documentele colecționate cu mult sârg, în aproape 50 de ani, de Joseph Kaufmann. Tot aici, îl aflăm, mai mult sau mai puțin direct, și pe marele negustor evreu de vite albe (câte 30-60 de boi la o singură tranzacție), ori de oi (vezi doc. VII/2, din 1844-1845), ca și de mari cantități de cereale ori făină, sare etc., achiziționate în vederea exportului în Transilvania sau peste Dunăre (dosar I 382/1853-1854, dosar I 359, doc. 190/1854, doc. 192/1855, nr. 196 și 199 același an, nr. 225/1863 și passim).

În ce privește creditul este unanim știut că evreii au jucat un rol important în rularea unor sume de bani, fie avansate ca împrumut, fie pentru onorarea unor polițe sau cambii. Acest aspect își găsește o bază documentară și în fondul pe care îl prezentăm, acoperind întreaga perioadă citată și depășind adesea limitele ținutului Neamț. Amintim cu prioritate (pentru vechimea lor) cambiile, care prefigurează operațiile bancare în Moldova, în care un rol important l-au jucat evreii (alături de greci): vezi documentele din 1823, 1828, 1830, 1837, 1844 ș.a., din dosarul I 396 (passim), scrise în ebraică, întrucât operațiile se derulau între bancheri evrei, privind onorarea unor polițe ce atingeau valoarea de 1 000 de galbeni.

Pentru neplata la scadență a împrumuturilor, și nu numai a sumelor mari, erau intentate procese, ca de exemplu cele din dosarele I 373/doc. din 1844 și 1850, I 382/1852, I 373/1855, I 373 (fost nr. 241)/1856-1862 și fost nr. 187/1857 etc.

Amintim în mod special dosarul I 373 (fost nr. 200/1868) privind procesul dintre Ion Vasiliu și Bercu Aizic pentru o datorie de 2.000 de galbeni, ca și dosarul I 373/1854, referitor la procesul dintre Laba Mocul, figură proeminentă printre evreii din Piatra și Avram Botoșăneanu, pentru 2.309 galbeni, sume mari pentru acea vreme.

Uneori, neplatnicii erau executați cu punerea sechestrului pe avere (pe dughene, case, mobilier) și scoaterea la mezat a bunurilor lor. Inventarele alcătuite cu acest prilej se pot constitui în surse (directe!) de aflare a unor aspecte ale modului de trai, cu pitorescul său, a disponibilităților unor gospodării evreiești ori a nevoilor societății din acea vreme (vezi marfa inventariată, în 1854, din dugheana lui Avram Botoșăneanu, citat mai sus: de la „oglinzi mari de perete”, policandru de alamă, canapea „cu adamască”, „corteluri”, „lână de Spania”, „ochelari de drum”, calendare etc., la chibrituri (!), șuruburi, lulele, basmale, mănuși, oglinzi de lampă și de tinichea, cercei și hârtie colorată ori „de poștă”, fiecare cu prețul său.

În acest gen de documente găsim și imaginea unor acumulări bănești ori de averi, ca și în unele testamente: spre exemplu, cel din 1 iulie 1857, lăsat de Leiba, fiul lui Iosip, din Fălticeni, prin care își împarte averea de mii de galbeni

rudelor, dar și spitalului, școlii, cimitirului și săracilor din acel oraș, neuitând nici Epitropia evreiască din Ierusalim; soției îi mai lasă casa, „straietele femeiești”, printre care și două pieptare împodobite cu monezi de aur în valoare de 100 de galbeni, plus mărgăritare și alte „juvaeruri”. Dosar I 401, doc. 299.

Într-un paragraf aparte la capitolul privind creditul, amintim și numeroasele zapise prin care evrei, de obicei comercianți de cereale și cherestea (exportatori), împrumutau (pe termen scurt) țăranilor ori „mahalagiilor” (din Piatra ori Tg. Neamț) sume mici de bani (pentru achiziționarea de fân sau porumb în prag de primăvară, când rezervele li se sfârșeau), de regulă în contul unor transporturi pe apă (cu plutele) de cereale și cherestea până la schela Galați și chiar pe Dunăre (dosar I 359, passim), dar și ca plată în avans pentru diverse produse agricole din recolta ce urma să vină.

Din toate aceste documente, ca și din cele referitoare direct la tranzacții comerciale, se pot desprinde și informații cu privire la prețuri și monedele aflate în circulație la diferite date, la echivalența lor cu moneda de calcul (leul ori galbenul): întâlnim menționați irmilici vechi și noi, ruble (de argint), sfaști, sorcoveți, galbeni (olandezi, imperiali „zimți” etc.) ș.a.

Mai semnalăm și câteva documente referitoare la un alt capitol de viață și anume starea civilă a evreilor, cu date ce îmbogățesc cercetarea demografică (indicele de creștere a populației evreiești): vezi dosarul I 405, cu registrul pe anii 1852-1854, al nou-născuților, căsătoriilor și morților din Piatra (scris în alfabet ebraic), dosarul I 373, cu evidența căsătoriilor și a morților tot din orașul Piatra, pe anul 1862, ca și dosarele cu nou-născuții, căsătoriții și morții din Târgu Neamț pe anii 1861 și 1864 (ibidem).

În aceeași ordine de idei, amintim și procesul de divorț din 1861 (dosar I 377), care ridică în prim plan problema zestrei, dar și modul de desfacere a unei căsătorii, dintre un Iancu, fiul lui Lazăr pălărier, și fiica lui Haim ciubotar, un caz minor, dar care a produs nu mai puțin de 33 de documente.

Probleme privind cimitirul evreiesc din Piatra (plata salariilor personalului ce administra cimitirul, urmărirea plății taxei de perpetuitate etc.) se regăsesc în dosarele I 373/1868, I 362/1877-1878 ș.a.; pentru „tintirumul” din Tg. Neamț, vezi dosarul I 359/doc. 70, din 20 august 1838.

Alte documente se referă la naturalizarea evreilor, a celor care au participat la Războiul de Independență (o listă cu 888 nume de evrei atât din Moldova, cât și din Țara Românească, publicată în „Monitorul Oficial al României” din 17/29 octombrie 1879) etc. (dosar I 389/1877-1878 ș.a.).

Evident, cultura nu putea lipsi din atenția colecționarului, care a reușit să achiziționeze două dosare (vezi I 388, doc. 1 și 2), datând din 1865 și 1866,

referitoare la înființarea de școli private „în rit israelitean”, în orașul Piatra: aflăm, astfel, o listă cu opt dascăli evrei care au deschis școli confesionale de categoria a II-a și a III-a, ca și două liste cu copii evrei școlari cu vârste cuprinse între 3 și 6 ani, una cu 31 de nume, alta cu 24 de nume, avându-i ca dascăli pe Gherșin Marguliescu și Iancu Iosupovici.

Aspecte privind organizarea Comunității Evreiești din Târgu Neamț întâlnim în dosarul nr. 140, din anul 1866, care pune în lumină problema alegerii de membri în Comitet, dar, indirect, și în alte documente.

În concluzie, cercetătorul care intenționează să reconstituie istoria comunităților evreiești de pe meleagurile românești găsește în fondul „Joseph Kaufmann” un eșantion de documente extrem de edificator și prețios prin bogăția de informații ce le conțin, depășind cu mult problematica pe care am încercat s-o schițez aici, într-un spațiu tipografic neiertător.

Ioana CONSTANTINESCU

Jubileu – Școala de meserii „Ciocanul“

D. Liviu Rotman, directorul Centrului Goldștein-Goren pentru Istoria Evreilor din România, cu sediul la Tel Aviv, a publicat recent în limba română, la Editura Hasefer, o lucrare meritorie, rod al unor cercetări îndelungate dedicate școlii israelito-române din răstimpul 1851-1914. Cartea - intitulată *Școala israelito-română / 1851-1914* - este o investigație a societății evreo-române din perspectiva structurii de învățământ și, ca atare, nu se rezumă doar în prezentarea materialului empiric referitor la școli (generale, gimnaziale, profesionale, comerciale etc.), ci purcede la adânci analize, surprinzând corelații între structuri pedagogice și „fundaluri“ sociale – economice, politice etc. – între dinamica școlii evreo-române și factorii ei determinanți, interni și externi, umani și materiali (financiari, patrimoniali ș.a.). Istoriografia evreo-română este, astfel, îmbogățită cu o lucrare temeinică, semnificativă nu numai în privința tematicii circumscrise de titlu ci și pentru investigații mai largi pe tărâmul istoriei evreilor din România.

Cum, în cele ce urmează, nu intenționez o recenzare a cărții d. Liviu Rotman (pentru care îmi rezerv alt prilej), am menționat-o aci doar ca pretext pentru evocarea unei școli a cărei *ivire și existență* reflectă un moment semnificativ din praxisul și concepția evreimii române la întretărirea celor două secole. Este vorba de Școala de meserii Ciocanul din Bâcurești, care a obținut autorizația de funcționare exact la finele veacului trecut (1899) și va supraviețui, cu mici întreruperi, până la mijlocul veacului XX. Deci un dublu jubileu: 100 de ani de la înființare și 50 de ani de funcționare. Semnificația plurală a acestei prime *școli de meserii* nu putea, firește, să-i scape nici lui d-lui Rotman care se referă, în consecință, pe parcursul cărții sale, (vezi. pag. 12, 169, 176, 237 ș.a.) la creatorul acestei școli, industriașul Adolf Salomon, la importantul Comitet al acestei școli alcătuit din cei mai cunoscuți industriași evrei ai Capitalei: Orenstein, Sadecker, Rosen, frații Imanuel, Prager ș.a., membri totodată ai Comitetului Central al Școlilor Israelite din București, alături de Blank, Halfon, Focșăneanu, la subvențiile și îndrumările primite pentru organizarea școlii și învățământului din partea unor foruri externe ca I.C.A. (principal sponsor), Hilfsverein der Deutschen Juden ș.a.

La aceste informații am dori să adăugăm, cu prilejul evocării școlii de meserii „Ciocanul”, câteva spicuiuri dintr-o amplă rememorare*, cu ample referiri la dificultățile și izbânzile asociate creării ei; concepțiile care au prezidat la orientarea tineretului evreu spre asemenea școli de meserii, pentru a se realiza, astfel, un început de... restratificare socio-ocupatională; ș.a.m.d.

Iată, în acest sens, câteva excerpte, semnificative pentru o mentalitate evreo-română în curs de înfriripare la începutul noului veac XX.

Încheind raportul asupra anului școlar 1904-1905, Adolf Salomon, omul care a dus în spinare toată strădania și tot greul acestor ani de organizare, îndrumare și propășire a școlii, a adresat coreligionarilor o concluzie-apel, din care cităm:

„Educația unui copil este greșită, când ea se face cu privire la timpurile trecute, asemenea când ea este făcută cu privire la timpul prezent numai, ci ea, educația, trebuie să fie îndreptată cu privire la viitor, adică pentru timpul când copilul va deveni major și va avea a intra în toiul luptei pentru existență.

Deci este greșită ideea acelora, care judecă viitorul după prezent, care cred că actualmente, când este căutare pentru ocupațiuni, în comerț și birocrație, adică această stare va continua și prin urmare preferă a îndruma pe copiii lor la școlile de comerț, la licee și gimnazii.

Pletora, dacă nu se simte astăzi, va fi izbitoare, de sigur, mâine, dar atunci va răsună cuvântul îngrozitor: târziu.

Înaintăm, în toată lumea și în această țară, către epoca când fiecare om va trebui să contribuie directamente la sporirea avuției generale și deci nimeni altul mai bine decât meseriașul nu poate să realizeze aceasta cu ușurință.

«A fi meseriaș, a fi industriaș, este a nu fi legat de solul unde ne aflăm, este a putea să ne mișcăm în libertate în orice parte a lumii și cu toată independența și a ne putea hrăni din munca mâinilor noastre». Cu aceste cuvinte, ne-am adresat prin apelul nostru la fondarea acestei școli; aceleași cuvinte le adresăm tuturor și acuma, după existența ei de mai mulți ani.

Or, școala Ciocanul, avea menirea, cum se arăta încă, în 1899, în primul raport: «de a scoate maiștri perfecți și bine pregătiți în lupta pentru a trăi și pe de altă parte, prin cunoștințele teoretice pe cari le vor căpăta să-și poată crea și o situație demnă în societate».

Căci meseriașul evreu trebuia să exceleze, potrivit tradiției, prin ample cunoștințe. Pe lângă deprinderea sa cu Tora, în evul modern el trebuia să dobândească și învățatură laică. De aceea Programul de învățământ teoretic era stabilit astfel: «Limba română, Religie, Desen; Aritmetica, Geometria,

* Vezi „Curierul Israelit”, februarie 1924.

Caligrafia; Fizica, Tehnologia, Limba germană; Mecanica, Contabilitatea, Limba engleză, cu următorii profesori:

- D. dr. M. Beck, profesor onorific de religie.
- D. Georg Tripel, profesor de desen și prim maestru al secției fierăriei.
- D. Israel Loebel, profesor de limba germană.
- D. J. Last, profesor de limba engleză.
- D. Iosef Simenauer, profesor de gimnastică și maestru al secției fierăriei.
- D. Heinrich Zigler, maestru al secției tinichigerie.
- D. Lupu Schrager, profesor de obiectele în limba română și de caligrafie.
- D. Maurice Sonnenfeld, profesor de tehnologie și mecanică.

În plan practic, școala cuprindea trei branșe de meșteșugari:

- I. Lăcătușeria cu un curs de 4 ani
- II. Tinichigeria cu un curs de 4 ani
- III. Tâmplăria cu un curs de 4 ani

cari meserii se predau de un corp didactic compus din 10 profesori în mod teoretic și practic, în conex cu toate științele referitoare ca: Desemn, Caligrafia, Aritmetica, Geometria, Fizica, Tehnologia, Noțiuni de Chimie, Contabilitatea, Limbile română și engleză precum și Gimnastica.

Elevul care se dedă vreuncea din aceste branșe, învață pe lângă teoria meșteșugului și practica manuală, în același timp și științele moderne referitoare ei, astfel încât, în viața lui reală, el își va putea da cont de stadiul profesiei sale și în consecință va putea progresa cu cerințele timpului. Bine înțeles că, în același timp, el se aprovizionează, pentru lupta traiului și cu una sau două limbi străine, în afară de aceea națională română».

Între timp, școala se îmbogățise cu o a treia secție, tot atât de importantă: tâmplăria.

„Numărul elevilor crescuse în mod simțitor din an în an; din 33 elevi câți erau în 1899, au crescut în 1900-1901 la 112, în 1901-1902 la 120, în 1902-1903 la 105.

În acest din urmă an școlar a dat prima serie de absolvenți în număr de 8 la lăcătușerie și 5 la tinichigerie.

În 1903-1904 frecvența elevilor e de 115, cu 9 absolvenți la lăcătușerie, 10 la tinichigerie și 7 la tâmplărie.

În 1904-1905, frecvența elevilor a fost de 88 cu 16 absolvenți.

Toți absolvenții au găsit imediat plasamente în foarte bune condiții prin ateliere, fabrici, societăți de petrol din țară și străinătate și anume, 38 în țară, (cei mai mulți în București) și 16 în străinătate, din cari 2 la Berlin și restul la New York, Montreal, St. Louis și San Francisco“.

Aceștia din urmă, conștienți de realele foloase pe care le-a adus această școală și drept recunoștință pentru situațiile la care au ajuns mulțumită cunoștințelor și practicii căpătate, au trimis din depărtările transatlantice scrisori de mulțumire lui Adolf Salomon și direcției școlii.

„Din ele rezultă o mulțumire sufletească înălțătoare și, în același timp, o pricepere sănătoasă a împrejurărilor vieții. Din aceste scrisori se vede abia rostul adevărat al acestei școli, care n-a pregătit numai simpli meșteșugari, ci oameni întregi, conștienți de menirea lor în societate”.

Într-una din aceste scrisori datată New-York, 5 februarie 1906, și adresată lui Adolf Salomon, absolventul Marcus Iosef scrie între altele:

„Cu recunoștință o spun, că d-voastră sunteți acela care m-ați ridicat pe scara pe care mă aflu acum, mi-ați creat o carieră pentru viitor și vă voi fi recunoscător toată viața”.

„Absolventul acesta, cum ajunge la New-York găsește de lucru într-un atelier primind 11 dolari pe săptămână, după 6 luni depune un examen, foarte riguros, la uniunea mecanicilor, unde reușește cu succes și, recomandat de uniune, ajunge numai după un an șef de atelier peste 18 lucrători și câștigă 5 dolari pe zi”.

Un alt absolvent, Frank M. Silverstein, a arătat, pe 25 noiembrie 1906, din Los Angeles (California):

„Am urmat școala Ciocanul, secția tinichigerie, și soarta aruncându-mă în America, cu brățara de aur în mână, am simțit din prima zi de la sosirea mea ce bine e să fii meșteșugar. Am întâlnit aici prieteni vechi cu care am făcut împreună școala primară și cu toate că vorbesc bine engleza n-au găsit încă ocupații, pe când eu, fără să cunosc limba am găsit de lucru din prima zi a sosirii mele. Mă bazez și mă sprijin totdeauna pe acest prețios juvaier, meșteșugul meu. Am voiajat prin multe orașe mari americane, lucrând pretutindeni și câștigând bine. Când am ajuns la Chicago am întâlnit acolo contabili din București, care vindeau haine vechi pentru a-și câștiga pâinea de toate zilele. La început, câștigam 2-3 dolari pe zi. Am parcurs toată America, fără teamă, pentru că aveam în mână o mulțime de recomandări a companiilor căilor ferate și a fabricilor în care am lucrat și când mă prezentam undeva să cer de lucru arătam întâi diploma mea de la Ciocanul, apoi celelalte. În New-Orleans am câștigat 25-30 dolari pe săptămână. Dorind să fiu împreună cu fratele meu, am venit aci la Los Angeles. Am găsit de lucru din prima zi și câștig 4 dolari pe zi, pentru 8 ore de lucru. Vă puteți închipui că nu găsesc destule cuvinte de recunoștință pentru profesorii și iubita noastră școală”.

Și mai departe: „Un meșteșugar cu diplomă de la Ciocanul și cunoscând desemnul e un om fericit și nu e expus să lucreze prea din greu. În orașul Milwaukee, fără să cunosc limba, directorul unei fabrici mi-a încredințat postul de șef al unei secții cu 60 lucrători, și aceasta mulțumită exclusiv faptului că cunoștea bine desemnul și meșteșugul meu”.

Aceste câteva citate vorbesc mai mult asupra importanței școlii Ciocanul decât zeci de pagini de considerațiuni și expuneri.

Performanțele școlii de meserii „Ciocanul” au devenit în epocă, tot mai cunoscute nu numai în țară, ci și peste hotare. Școala a fost vizitată de diferite personalități marcante ca, maiorul Evans Gordon, deputatul englez Herbert Benvich-Londra, James Reynold-New-York, Silvain Benedict, inspectorul școlilor Alianței Israelite, care au avut numai cuvinte de laudă pentru organizarea și conducerea ei.

Cunoscutul ziarist Hugo Ganz a vizitat de asemenea școala și în lucrarea sa, *Reiseskizzen aus Rumänien*, în capitolul „Jüdische Wohlfahrtsbestrebungen” a scris următoarele:

„Suntem surprinși de a găsi la acești băieți opere mici de artă în lăcătușerie și forjerie. Explicația însă e simplă. Aci se învață neîncetat, nu ca în atelierelor particulare, unde o parte din ucenicie e pierdută pentru comisiunile maestrului și ale calfelor. Cine nu are însușire pentru bransa lui este exclus. Astfel, acești elevi ai cursului III produc în termen mediu lucruri bune, unii chiar lucruri prea frumoase. Fiecare își execută desemnurile necesare după care și lucrează. Unii dovedesc capacități artistice de admirat. În nici un atelier particular nu ar putea învăța ceva.

Maistrul lor e convins că ori și unde îi va conduce soarta, aceștia vor deveni oameni”.

După o scurtă întrerupere, la 15 septembrie 1909, școala își redeschide porțile. Elevii continuă să vină mereu și la 15 ianuarie 1910 numărul lor ajunge la 58, din care 29 interni cu plată, 18 interni fără plată și 5 externi.

Educația care li se dă are la bază aceleași principii sănătoase de care s-a călăuzit de la fondarea ei, principii pe cari le găsim atât de bine expuse în raportul pe anul 1909-1910 din care cităm:

„Astăzi domnilor, meșteșugarul nu mai e privit cu dispreț și ca o ființă inferioară în clasele noastre sociale. În secolul nostru, al muncii sistematizate și extinse la extrem, muncitorul manual este un factor foarte apreciat în economia socială așa că, în afară de puterea de muncă fizică, el trebuie, să posede și o cultură generală pe lângă cea profesională, pentru ca să poată ține cu demnitate rangul social pe care e chemat să-l ocupe”.

Și mai departe:

„Nu trebuie să ne înșelăm singuri, domnilor, trebuie să avem curajul să privim lucrurile așa cum se prezintă de fapt. Peste tot, cu foarte puține excepții, se urmărește contra noastră o luptă de izolare și de eliminare. Cei mai încercați, mai bine înzestrați și mai solizi materialicește vor continua să reziste intemperiilor artificiale cari ni se creează, cei slabi vor trebui să plece în largul lumii, unde să poată trăi pe urma muncii lor. Pentru această grea perspectivă trebuie să pregătim generațiile care se ridică. Trebuie să facem dintr-înșii meseriași abili și destoinici, oameni trupește bine dezvoltăți și cu cât mai multă putere de rezistență, muncitori conștienți de rolul lor social și cu sentimente definite asupra demnității omenești; cu alte cuvinte trebuie să facem dintr-înșii oameni în sensul cel mai larg al acestui cuvânt. O educație fizică bine chibzuită, o educație intelectuală cu cunoștințe practice profesionale cât mai complete și o educație cât mai largă a sufletului evreiesc, iată cele trei puncte esențiale, cărora trebuie să le dăm cea mai mare atențiune, dacă voim să asigurăm urmașilor noștri zile ceva mai tihnite“.

După toate acestea, orice comentarii sunt, ni se pare, de prisos.

Hary KULLER

Evacuați din Bucovina și Moldova de Nord în Oltenia (iunie-august 1941)

Buna conviețuire între oameni este pusă întotdeauna la încercare în vremuri de restriște. Pentru evreii din România o asemenea perioadă au fost anii 1940-1944 și în special perioada războiului germano-sovietic (1941-1944), la care a participat și țara noastră, perioadă caracterizată prin revizuirea legislației privind cetățenia evreilor, „românizarea“ proprietăților rurale, urbane, industriale și comerciale evreiești, restricții privind exercitarea profesiei de către intelectualii evrei - avocați, medici, profesori ș.a., îndepărtarea copiilor evrei din școlile statului și culminând cu seria de măsuri abuzive bazate pe principii rasiale și discriminatorii luate în preajma și imediat după începerea ostilităților (iunie 1941), execuții, deportări în Transnistria, regimul muncii obligatorii. În aceste rânduri dorim să ne oprim asupra uneia din aceste măsuri - mai puțin cunoscută și cercetată: evacuarea evreilor din Bucovina, Moldova de Nord și alte zone, în primele zile ale războiului germano-sovietic, spre sudul țării - respectiv a peste 1 800 evrei din Siret, Dorohoi, Darabani, Rădăuți-Prut etc., ajunși în județul Dolj la sfârșitul lunii iunie și începutul lunii iulie 1944. Aici au petrecut două luni, după care au fost retrimiși spre localitățile de baștină, în care, însă, numai unii au ajuns, ceilalți fiind deportați în Transnistria, de unde numai o parte s-au întors.

Informații inițiale cu privire la „evacuări” am găsit în valoroasele volume din ciclul „Izvoare și mărturii”, seria *Evreii din România între anii 1940-1944*, vol. I, *Legislația antievreiască* (documentul 94) și vol. III, *Perioada unei mari restriști*, partea I (documentele 152, 193, 208, 322), partea a II-a (documentul 406), vol. IV, *1943-1944. Bilanțul Tragediei - Renașterea Speranței*” (documentele 86, 272), editate de Centrul pentru Studiul Istoriei Evreilor din România al Federației Comunităților Evreiești. Aceste documente m-au orientat către cercetarea altor materiale de arhivă, aflate în plan local și care mi-au permis formarea unei imagini asupra modului cum au ajuns oamenii în cauză în această parte a țării, cum au fost primiți și în ce fel a fost organizată șederea lor la Craiova, care a fost atitudinea autorităților locale (Prefectură, Primărie, Poliție, Siguranță, Jandarmerie), a comunităților evreiești locale, a populației, atitudinea evreilor evacuați, condițiile de locuit, de hrană, de igienă, participarea la munca obligatorie ș.a.

Se pare că planul de a-i evacua pe evreii din zona frontierei româno-sovietice în vara anului 1940 a fost stabilit de generalul Antonescu împreună cu

generalul de divizie Emanoil Leoveanu, directorul general al Poliției, care l-a vizitat „pe zonă” în ziua de 7 iunie 1941. În informarea prezentată în ședința Consiliului de Miniștri din 5 august 1941, generalul Ioan Popescu, subsecretar de stat la Ministerul de Interne¹, referindu-se la începutul acestei acțiuni arăta: „... s-a dispus să se evacueze întreaga populație evreiască care se găsește pe zonă până la o adâncime de 4 km. Aceste evacuări s-au făcut în comunele socotite necesare de către comandanții de mari unități, s-au făcut pe o zonă de 4 km. Pe linia Prutului, la sud de Dunăre și la sud de vechea frontieră.

În afară de aceste măsuri s-au mai făcut o serie de evacuări, uneori chiar de către marile unități din zonă, care i-au expedit pe acești evrei fără să știe precis unde să-i îndrepte și care pe urmă au fost duși la muncă în diferite locuri din județele Călărași, Vlașca, Teleorman, Romanați, Dolj și *nu mai știu unde*² (subl. ns.).

Ce repercusiuni a avut această modalitate de a lua decizii privind soarta unor oameni, acest „nu mai știu unde...”, rostit cu dezinvoltură în fața guvernului de omul care, se pare, trebuia să fie cel mai bine informat în această problemă se va vedea mai departe.

La 21 iunie 1941 apare ordinul generalului Ion Antonescu de evacuare în lagărul de la Tg. Jiu a tuturor evreilor din satele aflate între Siret și Prut, urmând ca cei din satele din restul teritoriului să fie evacuați în comune urbane, transmis cu nr. 88/22.06.41, sub formă de telegramă fulger adresată tuturor prefectilor, sub semnătura subsecretarului de stat al Departamentului Internelor, generalul Ion Popescu³.

Studiind cu atenție conținutul acestui document, îți dai seama că el nu a fost respectat întocmai. Conform acestui ordin, spre Tg. Jiu trebuiau dirijați doar bărbații între 8 și 60 de ani, femeile și copiii rămânând în capitalele de județ, mai aproape de locurile natale. Această soluție se pare că nu a convenit, însă, autorităților locale din Bucovina și Moldova, ceea ce a condus la dirijarea lor spre alte localități, în speță din sudul țării, dar nici celor evacuați, care au preferat să păstreze unitatea familiilor, fără îndoială un factor de încurajare, de susținere a moralului în acele vremuri de pribegie, astfel că spre sudul țării s-au îndreptat trenuri arhipline cu familii evreiești: bărbați, femei, copii, bătrâni, bolnavi, smulși din locuințele lor, de la îndeletnicirile lor obișnuite și trimiși spre locuri necunoscute.

Această stare de fapt a complicat situația, atât pentru autoritățile din județele unde au ajuns acești oameni, cât și pentru comunitățile evreiești locale care, conform Ministerului de Interne, trebuiau să asigure hrana și, parțial, cazarea.

Exemplul orașului Craiova este concludent în această privință.

¹ Centrul pentru Studiul Istoriei Evreilor din România al F.C.E.R. (mai jos C.S.I.E.R.), *Evreii din România între anii 1940-1944*, vol. I, *Legislația antievreiască*, Editura „Hasefer”, p. XLVII.

² *Ibidem*. Arhiva Națională București, ds. 475/1941, f. 407-428.

³ *Ibidem*, vol. III, partea I, *Perioada unei mari restriți*, p. 218, doc. 152.

În noaptea de 30 iunie 1941 au sosit în gara Craiova 30 de vagoane cu evrei; simultan, într-o telegramă fulger adresată prefecturii, secretarul general al Ministerului de Interne - Pătruțoiu - comunica ordinul ministrului subsecretar de stat că evreii - în număr de 1 300 - evacuați din regiunea Rădăuți și aflați în gara Craiova „se pun la dispoziția prefecturii Dolj pentru munci agricole”. Se cerea ca proprietarii agricoli să-i întrebuițeze la munci, iar oamenii să se întrețină din produsul muncii. Femeile și copiii cădeau în grija comunității evreiești⁴.

Înainte de a prezenta situația evacuaților la Craiova, să examinăm cum au relatat cei în cauză cele întâmplate de la începutul ostilităților:

La circa 2-3 săptămâni după cele întâmplate, Abraham Pariser, președintele Comunității Evreiești din orașul Siret, județul Rădăuți, într-un referat adresat prefectului de Dolj, arăta:

„În ziua de 19 iunie 1941, populația orașului Siret, fără deosebire de origine etnică, a fost înștiințată prin baterea cu toba că întregul oraș trebuia evacuat pentru 2-3 zile și toată lumea trebuia să părăsească orașul, până în două ore, numai cu bagaj de mână, în special mâncare pentru acest timp, în direcția Dornești, Tibenii etc. Din județul nostru, pentru evrei a fost destinată comuna Dornești, situată în apropierea orașului Rădăuți, de unde am fost învagonați în noaptea de 21/22 într-un tren special spre Cacica, județul Suceava. Ajunși aici am rămas în vagoane până la 23 iunie, când ni s-a spus că ni s-a stabilit domiciliul în orașul Rădăuți, și trenul s-a pus în mișcare, însă la o stație înaintea gării Dornești, din cauza evenimentelor survenite, trenul a fost oprit și înapoiat iar la Cacica.

A doua zi ni s-a comunicat că plecăm spre Burdujeni, cu destinația Suceava. În Burdujeni a început, de fapt, debarcarea și o mare parte din evacuați a fost dusă în camioane la Suceava. În acest interval de timp s-a constatat de către autorități că orașul Suceava, care după evacuarea capitalei Cernăuți a devenit capitala ținutului, în care s-au stabilit toate autoritățile din ținutul Suceava, nu mai poate primi și pe cei evacuați și în nici un caz ca internați.

După o călătorie grozavă de 8 zile și 8 nopți - fiecare vagon având între 50-79 persoane cu bagaj - fără hrană, din care cauză s-au îmbolnăvit aproape 10 persoane de alienație mintală... am ajuns în stația Răcari, unde am fost o parte trimiși aici...

Am fost duși la școala evreiască, unde s-a dispus ca bărbații de la 16 la 60 de ani să rămână în școală, iar femeile cu copii și bărbații bătrâni să fie dați în gazdă la familiile evreiești din localitate. După două zile am fost retrimiși la școală unde, spre mirarea noastră, suntem tratați nu ca evacuați, ci ca internați, sub un regim foarte riguros⁵.

⁴ Arhivele Naționale ale României, filiala Dolj (în continuare A.Dj.), fond Prefectura județului Dolj, serviciul administrativ, ds. 53, 54/1941. Telegrama M.A.I. din 30.06.1941, A.Dj., fond Prefectura județului Dolj, ds. 53, f. 274.

⁵ A.Dj., ds. 53/41, f. 128. Referat adresat prefectului de Dolj de Abraham Pariser, președintele Comunității din Siret.

Un număr de 26 de cetățeni din Dorohoi medici, avocați, comercianți, industriași, funcționari, precum și rabinul orașului, s-au adresat și ei prefectului relatând la rândul lor (doc. 80): „În ziua de 22 iunie 1941, am fost evacuați din orașul Dorohoi fiind trimiși 550 persoane (femei, bătrâni, copiii) din Tg. Rădăuți (jud. Dorohoi) și Darabani (jud. Dorohoi) spre Tg. Jiu. Autoritățile din Tg. Jiu ne-au înaintat aici în Craiova”⁶.

Situația jalnică a evreilor evacuați a fost confirmată, de altfel, și de autorități. Într-un raport trimis Ministerului Afacerilor Interne, la sfârșitul lunii iulie 1941 Prefectura județului Dolj a menționat, între altele: „În Craiova au sosit evrei din două direcțiuni:

Un lot de săraci - numai femei și copii, fără nici un tabel, nimic relativ la proveniența și antecedentele lor - din lagărul de la Tg. Jiu.

Al doilea lot, cu un tren dirijat și înapoiat apoi la Craiova din Filiași.

Totalul ambelor loturi rămase la Craiova este de 1 053, plus 744 la Calafat.

Nici pentru a doua categorie nu avem nici o informație despre antecedentele lor. În acest al doilea grup sunt atât intelectuali, bogați, cât și lipsiți de orice mijloace.

Neavând instrucțiuni dacă aceștia sunt sau nu subversivi, iar starea lor sanitară lăsând de dorit, întrucât au făcut 12 zile cu trenul din Moldova de Nord până aici, sunt ținuti sub supraveghere în 3 școli primare în oraș și se hrănesc de comunități - bineînțelele regimul alimentar este regulamentat...”⁷.

Documentele de mai sus au fost alcătuite atunci, în săptămânile dramatice ce au urmat izbucnirii războiului germano-sovietic. Și iată cum sunt văzute de una din victimele măsurilor antievreiești după 56 de ani:

„Sunt o supraviețuitoare a ghetoului Moghilev din Transnistria și am dorit să aștern pe hârtie tot ce am suferit - a scris cotidianului israelian de limba română «Ultima oră» doamna Fany Parnafes din Kiriat Bialik, Israel. În anul 1941, înainte de a începe războiul contra Uniunii Sovietice, târgul nostru a fost evacuat și cu 5 kg. alimente sau o boccea cu haine purtată în mână am mers pe jos 40 km până la gara Ungureni. Bărbații mai tineri au fost îmbarcați în vagoane de marfă, iar cei trecuți de 50 de ani, împreună cu femeile și copiii, au urcat în alte vagoane de marfă. Nu era permis să se deschidă ușa ca să intre puțin aer.

Când am ajuns aproape de Tg. Jiu, am fost dați jos din vagoane, un colonel ne-a adunat și ne-a spus: «V-a venit scadența. Frații voștri din Iași au scos baloane roșii prin hornuri și au chemat rușii». Disperați am plâns, rugându-ne să ajungem în lagăr la Tg. Jiu.

În scurt timp au sosit autobuze și ne-am urcat, cu frica că ne vor duce la moarte. Șoferul ne-a liniștit, ne-a zis că ne duce la Craiova.

⁶ A.Dj., ds. 53/41, f. 80. Memoriu adresat de 26 cetățeni din Dorohoi prefectului de Dolj.

⁷ A.Dj., ds. 53/41, f. 210. Raport al Prefecturii nr., 1162/31.07.1941 adresat M.A.I., d-lui col. Pătruțoiu, secretar general.

Am fost întâmpinați de o delegație de evrei craioveni care a condus femeile și copiii la școala «Triscu» iar pe bărbați la școala «Obedeanu», unde am fost ținuți sub paza poliției. S-a organizat o bucătărie subvenționată de comunitate...”⁸

Cele de mai sus impun câteva comentarii:

Dacă în cazul orașului Siret măsura evacuării i-a privit pe toți locuitorii acestei localități de frontieră, ea fiind luată în ziua de 19 iunie 1941, deci cu 4 zile înaintea începerii ostilităților (evreii fiind, totuși, separați de restul concetățenilor), în ce privește celelalte orașe și târgușoare au fost evacuați doar evreii, pe baza ordinului lui Ion Antonescu din 22 iunie 1941. O dovadă că acest ordin a fost conceput mai devreme și doar datat „22.06.41”, este oferită chiar de textul telegramei în care se menționează: „Toți evreii valizi din satele dintre Siret și Prut vor fi evacuați în lagărul din Tg. Jiu și satele din jurul acestui oraș. Primele trenuri pleacă cu începere de azi 21 iunie a.c. stop...”.

Deși ordinul se referea numai la sate, au fost evacuați și evrei din localități urbane mai mari, ca Dorohoi sau Rădăuți.

Din toate mărturiile rezultă dezordinea, haosul care domneau în legătură cu locul unde urma să fie evacuați oamenii, evidenta lipsă de prevedere în legătură cu capacitatea de cazare a lagărului de la Tg. Jiu spre care au fost trimiși mii de oameni, fiind necesare redirecționări în cursul transportului. Chiar dacă unele disfuncționalități pot fi explicate prin situația specială creată de începutul războiului, o călătorie de 12 zile în vagoane de vite era, evident, o măsură inumană care, chiar dacă nu a fost special planificată, a constituit un preludiv la multe alte asemenea transporturi, pline de tragism, ce aveau să urmeze în toamna și iarna anului 1941 spre Transnistria.

O dovadă a lipsei de organizare, înregistrată și de organele locale - prin rapoartele întocmite - este faptul că spre sudul țării au fost trimiși mii de oameni fără nici un fel de documente de însoțire; abia după ce trenul cu evacuați a staționat în gara Craiova, Ministerul Afacerilor Interne a trimis Prefecturii județului Dolj o telegramă cu instrucțiuni.

Documentele oficiale din iulie 1941 confirmă, în genere, relatările martorilor oculari. Prefectura a antrenat cele două comunități evreiești din oraș în acțiunea de încartiruire și hrănire a oamenilor, a mobilizat Poliția, Siguranța, Jandarmeria și a luat inițiativa elaborării unor „Instrucțiuni pentru menținerea ordinii în lagărul de evrei din Craiova”.

E adevărat, aspectul exterior nu aducea cu imaginea unui lagăr, cu sârmă ghimpată, turnuri de pază, paznici; dar libertatea de mișcare în oraș era limitată, chiar în cazuri de forță majoră, la două ore (8-9, 16-17) și doar, cum se preciza, „însoțit de un agent polițienesc”. Măsurile de igienă prescrise - obligatorii în asemenea condiții - erau uneori excesive („bărbații își vor tunde părul cu mașina nr. 3”), iar hrana admisă (500 g de mămligă pe zi, 20 g de zahăr, ceai de tei și o

⁸ Fany Parnafes, „Craiova cea ospitalieră”, în cotidianul israelian „Ultima oră”, nr. 695, din iulie 1997.

mâncare sau ciorbă de zarzavat) prea sărăcăcioasă, știind că Oltenia e o zonă fertilă, unde chiar în condiții de război mâncarea nu lipsea.

Realmente cinic era articolul 9, care interzicea total cumpărarea de ouă, păsări, pâine, sub pretextul că „toate acestea lipsesc sau se găsesc în cantități mici, insuficiente pentru populația locală”. Prevederea că „orice aprovizionare se va face prin delegații comunităților evreiești, recunoscuți de Chestura Poliției și numai după piață” (adică după ce populația își terminase cumpărăturile), a funcționat tot timpul șederii evacuațiilor la Craiova, iar când conducătorii comunității din Siret au cerut ca aprovizionarea să se facă de către reprezentanții ei, probabil în scopul îmbunătățirii hranei, autoritățile n-au fost de acord, un localnic fiind desigur mai ușor de controlat.

Prevederea de la punctul 4 pare dictată de considerente legate de începerea războiului. Dar e ușor de imaginat ce trebuie să fi însemnat pentru un grup numeros de oameni, înghesuți într-o sală de clasă, având printre ei copii mici, bătrâni bolnavi, să petreacă o noapte întreagă fără măcar să aprindă o lumânare. Ar fi fost, desigur, mult mai simplu ca instrucțiunile să prevadă reguli precise de camuflare a ferestrelor.

În cele ce urmează vom analiza ce măsuri au mai fost luate și cum au fost ele traduse în practică în lunile petrecute la Craiova. Dar, înainte de a trece la această analiză, să examinăm - după ce am prezentat dispozițiile organelor centrale - felul cum au fost ele văzute de cei în cauză și reacția comunității evreiești din Craiova.

Într-un mic volum publicat în 1946, doctorul Leon M. Eskenasi, pe atunci președinte de onoare al Comunității Israelite din Craiova, s-a referit la evreii evacuați la Craiova, din nordul țării⁹, în următorii termeni:

„În luna iunie 1941 Comunitatea Evreilor Spanioli din Craiova a fost chemată, împreună cu Comunitatea soră de rit occidental, să primească, să cartiruiască și să hrănească un număr de circa 800 de evrei evacuați din Siret și Dorohoi, smulși de la căminurile lor din cauza evenimentelor de războiu...

Cei aproape 800 de evrei dorohoieni și sireteni, primiți în gara Craiova de către conducerea ambelor comunități, au fost identificați, în primul rând, apoi repartizați în serii și grupe și conduși în anumite localuri de școli primare, puse la dispoziție pentru adăpostirea lor.

Membrii Consiliilor de Epitropi, societățile de binefacere evreiești: Caritatea, Egalitatea și Societatea Meseriașilor Evrei, prin conducerea lor, au început de îndată o activitate spornică, pentru procurarea alimentelor necesare celor de mai sus.

Grație contribuției mărinimoase a populației evreiești din Craiova, acești dezmoșteniți ai soartei: bărbați, femei, tineri și bătrâni au putut beneficia de o alinare a suferințelor lor, iar în cele din urmă, conform ordinelor primite, au fost evacuați din localurile de școli și repartizați spre găzduire la locuințele evreilor din

⁹ Eskenasi M. Leon, *Istoricul comunității israelite-spaniole din Craiova*, Scrisul Românesc, Craiova, 1946, p. 81-83.

oraș, precum și în templele ambelor comunități. Această manifestare spontană a evreilor craioveni, manifestare de solidaritate și de jertfe în fața mizeriei și a suferinței, a fost prima pe care ei au fost chemați să o îndeplinească în comun”.

Comunitatea Israelită de Rit Occidental din Craiova a descris și ea, în darea de seamă de la sfârșitul anului 1941, situația evacuațiilor. Cităm:

„... Sarcina pe care o prelua acest consiliu în vremurile excepționale pe care le trăiam și ale evenimentelor în curs era din cele mai grele, dar cu atât mai mult se impune obligația pentru noi de a ne devota intereselor obștei, cu cât problemele ce se anunțau prezentau mai multă seriozitate.

În adevăr, în luna iulie autoritățile de stat ne-au predat pentru îngrijire sub toate raporturile, 1 950 de evrei evacuați din zona de război din nordul Moldovei, din Siret, Darabani și Dorohoi. Dintre aceștia, 1 200 i-am primit la Craiova, încartiruindu-i la școala noastră «Lumina» și școlile de stat «Obedeanu» și «Trișcu» care ne-au fost puse la dispoziție de autorități, care apoi evacuându-se pentru spitale i-am mutat în Templul nostru stabiliți la Calafat, tot în sarcina noastră, încartiruindu-i în barăci pe marginea Dunării. În intervalul de timp de la 1 iulie la 25 august 1941, cât am avut sub îngrijire acești oameni, Comunitățile noastre au cheltuit pentru întreținerea lor suma de lei 1.234.000, din care: lei 300.000 ni i-a pus la dispoziție Uniunea Comunităților din București, iar diferența de lei 934.000 i-am procurat din subscripția locală.

Când s-a dat ordin pentru retrimiteră lor la origină, Comunitățile locale au dat hrană oamenilor pentru 7 zile.

Trebuie să menționăm că în această localitate Comunitatea soră a evreilor spanioli, spre lauda ei, a conlucrat cu același interes pentru rezolvarea problemei”¹⁰.

Între materialele celor două comunități craiovene se sesizează o diferență de stil, explicabilă, dacă ținem seama că istoricul Comunității Spaniole a apărut în 1946, deci după război, când autorul a putut să-și permită unele aprecieri asupra perioadei precedente, iar raportul Comunității de Rit Occidental a fost alcătuit la sfârșitul anului 1941, în plin război, când acțiunile antievreiești erau în desfășurare. De aici, tonul sec, stilul apropiat unei dări de seamă contabile, lipsa oricărui comentariu.

Datele statistice cuprinse mai ales în „Darea de seamă a Comunității de Rit Occidental” cu privire la evreii evacuați și cele ale Prefecturii și Chesturii Poliției nu sunt identice, dar se apropie, ajutându-ne să întrededem situația reală. Din aceste informații rezultă că hrana pentru evacuați a fost asigurată în special prin subscripție locală (contribuția evreilor craioveni), de la Uniunea Comunităților evreiești primindu-se doar 300.000 lei.

Important este și amănuntul că și evreii evacuați la Calafat au fost întreținuți de comunitățile evreiești craiovene.

¹⁰ Comunitatea Israelită de Rit Occidental Craiova, „Dare de seamă asupra activității comitetului de epitropi în cursul anului 1941”, Craiova, 30 decembrie 1941. Arhiva C.S.I.E.R.

Lipsa de organizare, de evidență a evreilor evacuați a generat și confuzii în legătură cu numărul real al celor trimiși în județul Dolj. Dacă în telegrama menționată mai sus, de la începutul lunii iulie 1941, Ministerul de Interne vorbea de 1.300 de evrei, la doar câteva zile distanță, într-o adresă trimisă generalului comandant al Diviziei a II-a (nr. 1898 din 9 iulie 1941), Prefectura se referea la 1.788 evrei, dintre care 1.044 la Craiova și 744 la Calafat. De unde venea diferența? Evident de pe urma sosirii altor grupuri de evrei, neprimiți în lagărul de internare Tg. Jiu.

Avem, însă, și cazuri când lucrurile au decurs ordonat. La 19 iulie 1941, administrația lagărului de internați politici Tg. Jiu s-a adresat Prefecturii județului Dolj solicitând ca - pe baza ordinului nr. 4943 din 6 iulie 1941 al M.A.I., Secretariatul general - evreii evacuați din Moldova, cu rude în Craiova, să fie primiți în acest oraș. Se anexa un tabel cu 10 nume:

Nr.	Numele și prenumele evreului aflat în lagărul Tg. Jiu	Numele și prenumele gazdei din orașul Craiova
1	Herșcu Lerner	Raschela Lerner
2	Aron Lindenbaun	Clara Lindenbaun
3	Strul Lindenbaun	Sali Lindenbaun
4	Sulin Cusmaru	Clara Cusmaru
5	Bercu Cusmaru	Clara Cusmaru
6	Leizer Vexler	Coca Vexler
7	Sloim Negru zis Schwartz	Fanea Schwartz
8	Beinis Clainerman	Roza Clainerman
9	Strul Moldara	Blimă Moldara
10	Leiba Lerner	Ruhle Lerner

Referindu-se la alt caz - cererea Florentinei Nadler de a fi găzduită de cumnatul ei, Wechsler, secretarul general al M.A.I., col. Pătruțoiu, a precizat că putea da drumul, pe baza Ordinului 4943/06.07.1941, celor care au rude în Craiova, la fel și celor care au rude în alte orașe din Oltenia și Muntenia. Dar nu puteau fi lăsați să plece cei ce solicită înapoierea la București (și, în continuare, au fost respinse consecvent toate cererile de plecare în Capitală, chiar când a fost vorba de bucureștence aflate pe timpul verii la părinți sau rude din Bucovina sau Moldova de Nord, de unde au fost evacuate cu restul populației evreiești).

Interesantă de menționat este și circulara Ministerului Afacerilor Interne, Direcția Administrației de Stat nr. 11308/22.07.1941, care încerca să-și formeze o imagine asupra situației evreilor, dislocați la începutul războiului. Chestionarul cuprindea următoarele întrebări:

1. Evacuarea evreilor din comunele rurale. Unde se găesc?
2. Unde se găesc evreii din orașele nereședință de județ strănși în capitala județului?

3. Ce lagăre de muncă sau de concentrare a evreilor pentru muncă există în județ? Câte persoane cuprind, cine le conduce, modul de administrare?

4. Ce număr de evrei au fost evacuați din județul dvs. în alte județe din țară și unde anume?

5. Cum se face paza și supravegherea evreilor evacuați și a celor din diferite lagăre?

Dacă toate județele s-au conformat acestui ordin, probabil că la începutul lunii august 1941 Ministerul Afacerilor Interne a cunoscut situația reală din țară.

Oricum, la acea dată se aflau în județul Dolj 1.797 de evrei evacuați, din care la Craiova 241 bărbați, 423 femei, 262 copii, plus încă 127 evacuați găzduiți în familiile evreiești din Craiova, deci în total 1.053.

La Calafat se menținea aceeași cifră de 744 evrei.

Prefectura i-a inclus în numărul total de 1.797 de evacuați și pe cei 8 evrei din comunele rurale ale județului Dolj - 4 bărbați, 3 femei și 1 copil, „cari au fost strânși de Legiunea de jandarmi Dolj și înaintați Chesturii Poliției Craiova, pentru plasare la familiile evreiești din Craiova, unde se găesc și în prezent”.

„... Evreii din orașele nereședință de județul Dolj, în număr de 7, toți din Calafat nu au fost aduși în capitala județului întrucât nu s-a primit ordin în acest sens”¹¹.

Un ultim raport statistic, întocmit de Prefectura Dolj la 29 august 1941 prezintă, probabil, cea mai reală situație a numărului celor evacuați, întrucât a fost întocmit după înapoierea acestora în județelor de origine. Acest raport coroborat cu procesele verbale de predare-primire a transportului de evrei, precizează numărul lor la 1.806 (Din corespondența ulterioară a rezultat, însă, că au rămas internați în spital la Craiova câțiva evacuați, rămânând să fie retrimiși individual în județul de origine).

În urma unor memorii adresate autorităților, în diferite momente ale șederii lor la Craiova, de către reprezentanții unor comunități, au putut fi identificate locurile de proveniență a unora din cei cuprinși în listele existente în arhive.

Folosind listele la care ne-am referit (altele nefiind de găsit nici în dosarele Prefecturii, nici în ale comunităților), am încercat să întocmim o statistică a profesiunilor și vârstei celor evacuați la Craiova. Menționăm că aceste liste cuprind numai bărbați.

Cei 236 evrei aflați în aceste liste aveau următoarele profesii: 98 comercianți, 41 muncitori, 5 medici, 3 dentiști, 9 avocați, 1 farmacist, 2 rabini, 20 funcționari, iar restul meseriași: croitori, cizmari, cojocari, blănari, curelari, măcelari, brutari, morari, frizeri, fotografi, tipografi, șoferi ș.a.

După vârstă, dintre cei 236 subiecți, un număr de 14 (5,93%) aveau vârsta sub 20 ani, 27 (11,44%) între 21 și 30 ani; 49 (20,77%) între 31-40 ani; 56

¹¹ Raportul Prefecturii județului Dolj nr. 1608, din 22 iulie 1941, către Ministerul Afacerilor Interne. Direcțiunea Administrației de Stat. A.Dj., ds. 53/41, f. 182.

(23,72%) între 41-50 ani; 42 (17,18%) între 51-60 ani; 42 (17,18%) între 61-70 ani și 6 (2,54%) peste 70 de ani.

De remarcat marele procent de oameni în vârstă din grupul provenit din Suceava și Rădăuți și o proporție inversă la cei redirecționați spre Craiova din Tg. Jiu. Rămâne să continuăm investigațiile pentru a explica această stare de lucruri.

Pentru înțelegerea situației evreilor evacuați la Craiova, trebuie și prezentate condițiile în care au fost cazați aceștia. La început, luați prin surprindere de numărul mare de oameni pentru care trebuia găsit adăpost, atât autoritățile cât și comunitățile evreiești locale au acceptat ca o parte din cei sosiți în oraș să fie plasați la familiile de evrei. După câteva zile s-a revenit asupra acestei măsuri - fie că prefectul primise dispoziții verbale, fie că se temea că va fi considerat prea îngăduitor - și s-a trecut la organizarea așa-ziselor „lagăre pentru evrei” la Școala israelito-română „Lumina”, Școala „Obedeanu” și Școala „Trișcu”, localuri curate, aerisite, dar limitate ca spațiu și lipsite de condiții pentru igiena corporală și prepararea mesei. S-au produs în timp modificări în repartizarea evreilor pe localuri, dar în principiu s-a păstrat - atâta timp cât au funcționat - repartizarea comunicată prefectului de Chestura Poliției Municipiului Craiova cu raportul nr. 9305 din 6 iulie 1941.

a) la Școala „Obedeanu”, lagăr de bărbați, dintre care valizi 128 și invalizi 110, deci un total de 238 evrei;

b) la Școala „Trișcu”, lagăr de femei și copii, dintre care femei 239 și copii 226, deci un total de 465 evrei;

c) la Școala „Lumina”, lagăr de femei și copii, dintre care au fost cazați în municipiu și readuși în lagăr, după cum urmează: femei 216, copii 63 și bătrâni (bărbați) peste 60 de ani 41, deci un total de 320 evrei.

În municipiul Craiova se mai aflau prezenți încă 17 evrei care, după cum ne încunoștințează comunitatea evreiască, nu puteau fi transportați fiind bolnavi.

Prin raportul către M.A.I., menționat mai sus (vezi anexa 11), Prefectura confirma existența acestor lagăre, dar cu efective mărite ca urmare a sosirii altor grupuri de evrei.

De asemenea, la această dată (31.07.1941) numărul celor adăpostiți la familii evreiești (fără a avea dreptul de a părăsi casa) era de 127.

Totodată se confirma menținerea în lagărul de la Calafat a 744 evrei.

Raportul revine și asupra rațiilor de alimente menționate în instrucțiunile pentru funcționarea lagărelor de evrei, rații evident insuficiente. Din aceste motive, Gütter Kalman, înlocuitorul președintelui Comunității Evreiești din Siret cerea, printr-un raport (vezi A.Dj., ds. 43/41, f. 175), „... în numele persoanelor evacuate și cazate la Școala «Lumina», ca trei persoane dintre cele evacuate să meargă zilnic la piață pentru aprovizionare, deoarece din lipsă de fonduri Comunitatea Evreiască din localitate nu este în măsură să furnizeze alimente”. Cererea nu a fost aprobată. Dar, și în condiții de război, Oltenia se dovedea a fi o zonă cu posibilități bune de aprovizionare, mai ales vara. În scrisoarea menționată mai sus (vezi anexa 7), d-na

Fany Parnafes, fostă internată în lagărul de la Școala „Trișcu” scria: „... A venit într-o zi soția colonelului, care locuia lângă lagăr, și a adus două coșuri mari cu fructe pentru copii. Femeile de la țară aduceau la gard unt proaspăt, pus pe o frunză și-l vindeau ieftin”.

Având în vedere că imediat după sosirea la Craiova s-a reglementat repartizarea evreilor pe școli, se părea că se va menține acest sistem de încartiruire. Dar la începutul lunii august 1941, autoritățile germane au solicitat clădirea școlii israelito-române „Lumina” pentru nevoi proprii. Peste noapte, cei 250 evrei cazați acolo - femei, copii, bărbați în vârstă și bolnavi au fost evacuați și plasați într-o fabrică de cărămizi dezafectată de la periferia Craiovei.

Iată cum descrie Abraham Parizer - președintele Comunității Evreilor din Siret, într-un memoriu trimis primarului Craiovei la 4 august 1941, situația:

„În urma unui ordin al autorităților locale, întregul grup a fost mutat în ziua de 2 august într-o țiglarie situată la Mofleni, în care abia încap câteva zeci de oameni.

Femei, copii, bătrâni și bolnavi stau sub cerul liber, lipsiți de apă, departe de oraș, fără posibilitate de aprovizionare, într-un punct de colectare a canalelor orașului, expus la o gravă contaminare de tot felul de boli infecțioase.

Nu credem că jumătate dintre acești nenorociți vor putea suporta acest regim, nici măcar câteva săptămâni”¹².

În continuare el propunea ca soluție cazarea în localul sinagogii Comunității de Rit Occidental, iar bolnavilor să li se încuviințeze plasarea în familiile evreiești din Craiova.

Până la urmă și celelalte două școli („Obedeau” și „Triscu”) au trebuit să fie eliberate, întrucât războiul, întepându-se, făcea necesară amenajarea unor spitale militare. Cele două comunități evreiești din Craiova au comunicat atunci Primăriei că sunt de acord cu folosirea localurilor de care dispun pentru cazarea evacuaților¹³.

Acest incident a avut și un epilog. Despre intenția scoaterii evreilor din locurile de cazare inițiale și despre o variantă pentru cazarea lor - construirea unor barăci în afara orașului - a aflat Uniunea Comunităților Evreiești din Vechiul Regat care, sub semnătura președintelui dr. W. Filderman și a secretarului general M. Carp, a protestat pe lângă Ministerul Afacerilor Interne, care, la rândul său, a cerut explicații Prefecturii Dolj¹⁴.

¹² Referat adresat primarului municipiului Craiova de președintele Comunității evacuaților din Siret, județul Rădăuți, înregistrat la Primăria Craiova cu nr. 019164/4 august 1941. A.Dj., fond Prefectură, ds. 53/41, f. 235.

¹³ Adresa nr. 160/06.08.1941 a Epitropiei Comunităților Israelite de Rit Occidental Craiova, înregistrată la Primărie cu nr. 019391/07.08.41, A.Dj., fond Prefectură, ds. 53/41, f. 231.

¹⁴ Scrisoarea Uniunii Comunităților Evreiești din Vechiul Regat nr. 197/iulie 1941, adresată Ministerului Afacerilor Interne, A.Dj., fond Prefectură, ds. 53/41, f. 209.

Prefectura a încercat să justifice acest demers, dar între prefect și comunitățile evreiești a survenit o perioadă de răceală, toate contactele urmând a se desfășura în viitor doar sub formă scrisă.

Evacuații au fost cazați în sinagogi, dar au continuat cererile individuale și colective pentru aprobarea mutării în locuințele evreilor din Craiova. Este greu de stabilit acum pe ce criterii au fost date aceste aprobări. Cel puțin oficial, această favoare era cerută pentru oamenii în vârstă și bolnavi. Ne vom referi la aceste aspecte mai jos. Acum dorim să comentăm un tabel nominal în dublu exemplar (A.Dj., ds. 35/41, f. 129, 335) semnat, primul, pentru conformitate de dr. Goșa Vasilescu. El se referă la „evacuații internați, intelectuali sau bolnavi, propuși pentru a fi cazați în oraș”, se pare că majoritatea din orașul Siret. Al doilea, întocmit mai târziu, se referă la „evreii din lagărele din localitate și cazați în oraș”, conform Raportului nr. 9437/1941 și Ord. Prefecturii județului Dolj nr. 1416/1941, ca fiind bolnavi. Conținutul nominală a tabelelor este identică și cuprinde, în general, oameni tineri sau încă în putere: din 36 de persoane propuse pentru cazare în oraș, 17 aveau vârsta între 20-40 ani, 12 între 41-50 ani, 5 între 51-60 ani și 3 peste 60 de ani. Ca profesii, ei reprezintă: 1 medic, 4 avocați, 4 farmaciști, 1 droghist, 2 dentiști, 1 director de bancă, 1 moșier, 1 industriaș, 1 rabin, 13 comercianți, 7 funcționari. Se impune concluzia că insistau să fie cazați în oraș cei care aveau posibilitatea să închirieze o cameră sau mai multe, să-și asigure hrana.

Un grup de evrei originari din Dorohoi (3 medici, 2 farmaciști, 1 dentist, 7 avocați, 1 industriaș, 2 proprietari, 1 rabin, 6 comercianți, 3 funcționari) a solicitat același lucru, declarând deschis mobilul intervenției: „... să locuim în orașul Craiova în condițiile compatibile cu viața noastră de intelectuali și fruntași ai vieții comerciale din Dorohoi, fiecare dovedind posibilitate personală de întreținere” (vezi anexa 5).

Strâns legate de aceste probleme apar cele privind selecționarea bărbaților apti de muncă și a celor suferinzi sau bătrâni care nu vor putea să facă față cerințelor muncii de folos obștesc care, după evacuare, a început să fie prezentată ca mobilul principal al deplasării unor mase de oameni.

La începutul șederii evacuaților în municipiul Craiova, Serviciul sanitar antrenat în acțiunea de supervizare a lagărelor de evrei a propus, printr-un referat, înregistrat la 10 iulie 1941, ca evreii bolnavi să fie trecuți în familiile din oraș, având în vedere că în școli nu există condiții potrivite pentru tratarea lor. La 12 iulie 1941 Prefectura a aprobat această măsură și a dispus să fie încunoștințate comunitățile evreiești. Legat de aceasta, Serviciul sanitar a solicitat ca medicii evrei, dintre evacuați, să locuiască și ei în oraș. Analizând situația igienico-sanitară a celor internați, s-a realizat o repartizare a medicilor evrei și a moașelor, pe lagăre. Totodată, s-a pus în discuție posibilitatea lărgirii spațiilor de cazare prin repartizarea de noi școli. (După cum se va dovedi ulterior, acest deziderat nu va fi realizat, din contra și spațiile de cazare folosite inițial vor fi repartizate în alte scopuri).

Se pare că solicitările au fost aprobate¹⁵.

Preocupată de buna funcționare a serviciilor medicale, circumscripția medicală urbană nr. VI Craiova a înaintat un tabel cu cei 6 medici evrei evacuați și adresele lor din Craiova, astfel încât să poată fi solicitați la nevoie. Prefectul nu a fost însă preocupat de situația igienico-sanitară a evreilor din lagărele craiovene, unde se găseau și sute de femei și copii mici. Când primarul din Calafat, avocatul Catană, l-a rugat pe acesta să detașeze în oraș un „domn medic evreu”, întrucât în lagărul de la țiglarie erau oameni bolnavi, prefectul a trimis la Calafat patru medici (primii de pe tabel), ceilalți urmând să-i însoțească la muncile agricole pe cei din Craiova (vezi documentele de la filele 151, 153, A.Dj., fond Prefectură, ds. 53.41).

Un mecanism care a început să funcționeze relativ repede a fost trimiterea evreilor la muncă cum, de altfel, se preciza și în telegrama M.A.I. menționată mai sus.

La câteva zile după sosirea evacuaților, Serviciul sanitar al municipiului Craiova a comunicat prin adresa nr. 707, din 5 iulie, că șoferul evreu Schtruhl V. va lucra pe o autosalvare. În continuare, au început cererile din partea proprietarilor agricoli din zonă, care solicitau forță de muncă pentru lucrările de sezon, mai ales că mulți țărani fuseseră trimiși pe front.

La 9 iulie, prefectul județului Dolj, ocupându-se de repartizarea evreilor la muncă, a precizat locurile unde se aflau aceștia:

- la Serviciul sanitar Craiova - 1;
- la moșia d-lui Popescu Ioan din comuna Dovrești-Dolj - 5;
- la moșia d-lui Florea Gabroveanu din comuna Belcinu-Dolj - 50;
- la Fabrica de Tăbăcărie M. Encioiu - Calafat - 7;
- la Primăria Calafat - 30.

Au fost multe alte asemenea repartizări la muncă, printre care 29 de evrei la munci agricole în județul Romanați și, pentru că numărul de evrei disponibili începuse să se epuizeze, dintre cele 52 de persoane trimise în comuna Câmpeni, 32 au fost femei.

Paralel se punea problema trimiterii evreilor și la alte activități. Primăria municipiului Craiova solicita meseriași evrei, și Prefectura a aprobat: dintre cei aflați la Calafat - 2 tinichigii și 3 salahori, de la Craiova 2 tinichigii, 3 tâmplari și 38 salahori. Plata - 35 lei/zi (ds. 53, f. 132, 133, 141).

Între timp, organele centrale au început să se preocupe mai intens de munca evreilor. La începutul lunii august 1941, la Prefectură a sosit telegrama nr. 6713 a Ministerului Afacerilor Interne, prin care se dispunea ca și evreii stabiliți ulterior în județ să fie luați în evidența Cercului de Recrutare și să fie scoși la munca de folos obștesc. Ei vor fi plătiți cu 25 lei pentru hrană și 10 lei întreținere.

În continuare, telegrama menționa: „Conform ordinului domnului general Antonescu, dacă nu muncesc cum trebuie nu li se dă mâncare, nici nu sunt lăsați să

¹⁵ Referat al Serviciului sanitar, Circa III Craiova nr. 178, iulie 1941. A.Dj., fond Prefectură, ds. 53, f. 356.

primească sau să cumpere. Dacă fug, se împuşcă unul din 10". Semnează ministru subsecretar de stat, general de divizie I. Popescu (A.Dj., fond Prefectură, ds. 53/41, f. 243).

Tot subsecretarul de stat, general de divizie I. Popescu, a semnat un alt ordin telegrafic - nr. 6713/41 - prin care solicita să se pună la dispoziția Serviciului Lucrărilor Publice 1.000 de evrei. Ei urmau a fi aleși din cei aflați pe listele Cercului de Recrutare și vor fi verificați de o comisie medicală. Plata - 25 lei hrana, 10 lei întreținerea (ds. 53/41, f. 213).

Serviciul Lucrărilor Publice al județului Dolj, cu adresa nr. 4472 din 25 iulie, încunoștințat de măsurile preconizate de București, a propus următoarea repartizare a lucrătorilor evrei:

- pentru rectificarea cursului râului Amaradia și amenajarea drumului Craiova-Amaradia - 150 (40) de lucrători. Cazarea la școlile din comunele Isvor și Simnic;

- amenajarea drumului județean Melinești-Zaicoi (30) km. 0-20, demontarea podului de la km. 0-459 - 100 (30) de oameni. Cazarea la școlile Amărăști, Melinești, Talpasu, Zaicoi;

- amenajarea drumului județean Predești-Brabova - 150 (30) lucrători. Cazarea la școala Predești.

În general, plecarea evreilor la muncile de folos obștesc s-a desfășurat fără dificultăți. Desigur, au fost și cereri ale unor evrei de a fi declarați inapți; unele s-au aprobat, altele nu. Prefectura a ordonat mai multe contravizite și verificări care au dus la o situație aproximativ stabilă. Printre documentele cercetate nu se găsesc plângeri ale celor trimiși la muncă, cu o excepție, unde sesizarea aparține nu celor în cauză, ci organelor comunale. În ziua de 18 iulie 1941, primarul, agentul sanitar și șeful postului de jandarmi din Drănic, comuna Belcin, au încheiat, astfel, un proces-verbal în care se menționează că cei 50 de evrei ceruți pentru munci agricole de moșierul Florică Gabroveanu au fost cazați într-o încăpere care a fost folosită până atunci drept cocină de porci. Moșierul îi ținea în câmp de la 5 dimineața până la ora 21-22 seara. În comună fusese, cu un an în urmă, un caz de tifos exantematic și reprezentanții autorităților locale se temeau să nu se nască un focar de epidemie.

În tot timpul celor două luni petrecute în Oltenia, cei evacuați, în special intelectualii, nu au încetat să trimită organelor centrale și locale memorii în care subliniau loialitatea lor față de țară, contribuția lor la viața economică și solicitând înapoierea în localitățile de baștină (vezi anexele 4 și 5). Sesizările celor în cauză au dus, pe parcurs, la nuanțarea atitudinii autorităților față de unele categorii de evacuați.

Uneori, scrisorile celor evacuați trezeau suspiciuni. Astfel, două cărți poștale scrise de Abraham Parizer, activul și bătaiosul președinte al Comunității din Siret, au fost interceptate, conform unui raport al Statului Major al Diviziei a 2-a, Biroul 2, de cenzura militară, care a constatat că sunt exprimate nemulțumiri, că există

frază care ar putea fi interpretate ca tendențioase. După traducerea textelor (scrise, probabil, în limba germană), s-a ajuns la concluzia că nemulțumirile nu aduceau atingere prestigiului autorităților locale și incidentul a fost închis (ds. 53/41, f. 292, 420-423, 425, 426).

Situațiile speciale semnalate au dus la unele soluții indicate de organele centrale. Astfel, într-o telegramă a M.A.I. (nr. 16815, înregistrată la 13 august 1941) se cerea: „Luați măsuri ca soțiile de origine evreiască ale românilor ce locuiesc în țară să fie lăsate să se înapoieze la domiciliul soților, cu atât mai mult cu cât unii sunt astăzi pe front” (ds. 53, f. 278). O altă indicație, venită de la București, preciza că evreii supuși străini nu vor fi trimiși la muncă (f. 216).

De asemenea, Ministerul Afacerilor Interne a cerut insistent și eliberarea din lagăre a președinților de comunități și a rabinilor: „Luați măsuri ca rabinii și șefii de comunități israelite internați sau reținuți ca ostatici să poată veni la București pentru a primi dispozițiuni de la dl Filderman, președintele Comunității Evreilor din Vechiul Regat, cu privire la subscrierea evreilor la împrumutul pe care-l lansează acum Ministerul de Finanțe”, preciza ordinul telegrafic al M.A.I. nr. 7000, din 7 august 1941, semnat de generalul de divizie I. Popescu (A.Dj., ds. 53/41, f. 246). Au mai fost reveniri la acest ordin. Până la urmă au fost eliberați Abraham Parizer și 8 rabini (din care nu au putut fi identificați nominal decât doi - N. Smezler din Dorohoi și Baruh Hager din Siret).

Se pare că, într-o oarecare măsură, deciziile luate la București au grăbit măsurile pentru înapoierea celor evacuați în locurile natale, în ideea ca și ei să contribuie la împrumut. Din păcate, numai unii au ajuns acasă.

Spre deosebire de drumul din nordul Moldovei spre Craiova, care a durat 12 zile, transportul plecat în noaptea de 25 spre 26 iulie din Craiova a ajuns la Rădăuți-Bucovina la 29 iulie, deci în aproximativ 4 zile. Și totuși, în gara Roman, în vagonul 22 s-a găsit un copil decedat¹⁶.

Adeverința semnată de Șeful Poliției orașului Rădăuți la 29.08.1941 certifica faptul că s-au primit tabelele cu toți evreii prevăzuți în ele de la plutonierul Pârnu Constantin, delegatul trenului cu evrei care au fost evacuați din orașul Siret și județul Rădăuți¹⁷. Din păcate, nici în dosarele Prefecturii, nici în cele ale Comunității, nu se găsesc tabelele evreilor plecați (vom continua investigațiile la arhivele din Bucovina).

Pentru o bună parte din evreii retrimiși spre locurile natale, stabilirea ca destinație finală a localității Rădăuți-Bucovina avea să producă noi dificultăți, ei trebuind să meargă în altă direcție, la Dorohoi, unde au ajuns până la urmă.

După înapoierea însoțitorilor trenului, locotenent-colonelul Andrei Ionescu, comandantul Legiunii de Jandarmi Dolj, a întocmit un raport către Prefectură, la

¹⁶ Proces-verbal întocmit la 28.08.1941 în gara Roman de către șeful trenului cu evrei evacuați, jand. Plutonier Constantin Pârnu și Dovada eliberată de dr. M. Segal. A.Dj., fond Prefectură, ds. 53, f. 429.

¹⁷ Adeverința semnată de șeful Poliției orașului Rădăuți cu privire la primirea evreilor evacuați și a tabelelor, la 29.08.1941. A.Dj., fond Prefectură, ds. 53, f. 428.

care a anexat dovada de predare a transportului. S-a menționat decesul copilului lănta Dărăbăneanu, adăugând: „Pe tot timpul transportului nu s-au produs incidente” (A.Dj., fond Prefectură/1941, ds. 53, f. 427).

Înaintea plecării spre casă, reprezentanții Comunităților Evreiești din Siret, Rădăuți, Dorohoi și Dărăbani au adresat o scrisoare prefectului județului Dolj în care au menționat: „... Vă rugăm să primiți prin aceasta expresia mulțumirilor noastre călduroase, pentru felul cum am fost tratați la Craiova.

Aplicarea plină de omenie a dispozițiilor oficiale, purtarea perfect corectă a personalului de supraveghere, grija permanentă de starea noastră sanitară sunt motive temeinice pentru a vă arăta întreaga noastră recunoștință”¹⁸.

Scrisori de mulțumire au sosit, la câțva timp după plecarea celor din județele nordice și pe adresa Comunității Israelite de Rit Occidental din Craiova.

Astfel, rabinul Baruh Hager, îndrumător spiritual al evreilor din Siret, a arătat: „Ajuns cu ai mei și cu toți evreii din Siret bine la Rădăuți... mă grăbesc să vă exprim cele mai călduroase mulțumiri pentru felul amabil și prietenesc cum m-ați tratat pe mine și pe cei din jurul meu cât timp am stat în mijlocul dvs.

Voiu ști totdeauna să apreciez nobila dvs. atitudine în zilele ce le-am petrecut acolo, iar dacă s-au ivit cândva neînțelegeri cu cineva, scuz pe toți știind că n-a fost reavoință ci numai un efect al nervozității, ușor explicabile.

Vă doresc din toată inima ca D-zeu să vă răsplătească faptele dvs. bune și să vă ferească de neplăceri pe voi și pe toți cei care vă sunt dragi”¹⁹.

Trei scrisori au sosit la Craiova din partea celor din Rădăuți-Prut. Gratiudinea celor găzduiți aproape două luni la Craiova este exprimată astfel: „cine are atâtea putere, cine are atâtea voință, cine are atâtea cuvinte pentru a vă exprima cât și ce ați făcut pentru noi în ceasurile grele”²⁰.

Gânduri asemănătoare a exprimat și Șef Rabinul comunităților din Rădăuți-Dorohoi, David Burstein, care a adresat craiovenilor și urări cu prilejul anului nou evreiesc: „D-zeu atotputernic să vă binecuvânteze cu sănătate, viață îndelungată, fericire și prosperitate în meritele bunătății și umanității ce ați manifestat pentru noi în momente grele”²¹.

O scrisoare de mulțumire a sosit din Dorohoi și din partea comunității locale, ai căror conducători nu fuseseră la Craiova: „Dorohoiienii reîntorși din Craiova ne-au adus la cunoștință frățească ospitalitate ce ați înțeles să le-o acordați tot timpul cât au stat în orașul dvs.

¹⁸ Scrisoare adresată de reprezentanții evacuărilor din Siret, Rădăuți, Dorohoi și Dărăbani prefectului de Dolj. A.Dj., fond Prefectură, ds. 53/41, f. 377.

¹⁹ Scrisoare adresată de rabinul B. Hager comunității Israelite din Craiova, Rădăuți, 2 septembrie 1941. Arhiva C.S.I.E.R., ds. Comunitatea Israelită de Rit Occidental Craiova, 1941, f. 372.

²⁰ Scrisoarea de mulțumire a Comunității Evreilor din Rădăuți-Dorohoi nr. 3/12.09.1941, înregistrată la C.I.R.O.Cv. cu nr. 141/17.09.1941. A.C.S.I.E.R., ds. C.E.R.O.Cv./1941, f. 362.

²¹ Scrisoarea Comunității Evreilor din Rădăuți-Dorohoi nr. 2/12.09.1941, înregistrată la C.I.R.O.Cv. cu nr. 151/17.09.1941. A.C.S.I.E.R., ds. C.E.R.O.Cv./1941, f. 360.

Am apreciat condițiile dificile în care a trebuit să funcționeze sprijinul dvs. și vă mulțumim călduros pentru tot ce ați făcut.

În special, mulțumiri d-nilor dr. Saphir, Mulu Mendel, Aronovici, avocat Foreanu, dr. Hirsch, Teodoru, Amadu.

Mulțumiri tuturor celor ce au colaborat alături de aceia al căror nume am amintit mai sus, cu rezerva numai pentru acea redusă minoritate dintre craioveni care n-a putut înțelege suficient chemarea momentului”²².

*

* *

Scrisorile evacuațiilor, după înapoierea din Craiova, ne-au ajutat să înțelegem, după aproape 60 de ani, gândurile celor care au fost pentru aproape două luni oaspeți involuntari ai municipiului nostru. Datorită unor conducători pricepuți ai Comunității Israelite de Rit Occidental din Craiova, de la începutul secolului, care au pus bazele unei arhive temeinic organizate, completată cu grijă în deceniile următoare și păstrată, sistematizată cu competență științifică, dar și cu suflet de personalul bogatei Arhive a Centrului de Studiere a Istoriei Evreilor din România, ne facilitează schițarea unor prime concluzii ale acestui studiu inițial*:

- introducerea în același ordin și a măsurii evacuării evreilor din localitățile rurale și unele orașe nereședință de județ, din toată țara, a avut, fără îndoială, ca scop realizarea unei intenții declarate a guvernului Antonescu - aceea de a-i scoate pe evrei din mediul sătesc, sub aparența unor necesități de război. Măsura a avut însă consecințe economice nefaste pentru multe localități rurale și orașe mici;

- ordinul Ministerului Afacerilor Interne nr. 7689/41, care se referea la un alt ordin nr. 7886/14.08.1941 al Președinției Consiliului de Miniștri, de a-i înapoia pe evreii evacuați în capitala județului de unde provin, recunoștea o greșeală și încerca să creeze aparența îndreptării ei. Dar încercarea de a pune aceste evacuații numai pe seama Marilor Unități Militare, când documente oficiale arată cine a dat ordinul, a fost de la început sortită eșecului;

- faptul că evreii nu s-au putut înapoia în micile orășele de unde proveneau (Siret, Darabani, Săveni, Rădăuți-Prut și altele), aglomerarea lor în orașele reședință de județ, așa cum descriu în scrisorile menționate, evreii proveniți din Siret și Rădăuți, reveniți de la Craiova, au creat probleme insurmontabile. Din unele informații rezultate din studierea materialelor, reiese că pentru o parte din evrei, „soluția” a fost drumul spre Transnistria;

- evacuările, primele măsuri antievreiești aplicate în masă după începerea ostilităților germano-sovietice, la care au participat și trupe românești, au fost, fără îndoială, pentru mii de familii evreiești un șoc, o deșărădăcinare brutală, o primă

²² Scrisoarea de mulțumire a Comunității Evreilor din Dorohoi nr. 409/17.09.1941, înregistrată la C.I.R.O.Cv. cu nr. 158/21.09.1941. A.C.S.I.E.R, ds. C.E.R.O.Cv./1941, f. 354.

* Trebuie relevată, de asemenea, grija cu care se păstrează documentele la Filiala Oltenia a Arhivei Naționale, unde ne-au fost puse la dispoziție cu solicitudine, o mare parte a materialului folosit în prezentul studiu.

confruntare, cu prevederile dure, umilitoare, ale legislației rasiale, ale măsurilor stabilite de la o zi la alta, de către M.A.I.;

- în aceste condiții, la care se adăugau și tensiunea, lipsa de coordonare specifică începutului de război, efortul făcut de autoritățile din Craiova: Prefectura, Primăria, Poliția, Jandarmeria, Serviciul sanitar și, nu pe ultimul loc, cele două comunități evreiești pentru organizarea, cazarea, hrănirea, supravegherea sanitară a noilor veniți, au fost meritorii;

- investigația noastră s-a referit la soarta evreilor evacuați într-un singur oraș. Dar au fost marcate limitele în timp ale acțiunii, s-au prezentat ordinele, dispozițiile care au stat la baza plecării și înapoierii grupurilor de evrei, unele norme care au reglementat viața lor în cele două luni de evacuare. Ele vor ușura munca celor care, eventual, ar încerca să cerceteze situația evacuaților în fostele județe Călărași, Vlașca, Teleorman și în alte zone din sudul țării. În ce ne privește, vom încerca, în perioada următoare - în limita resurselor ce ne vor sta la dispoziție - să cercetăm situația evreilor dislocați la începutul războiului, în alte localități ale Olteniei.

Prof. Albert ZIMBLER
Centrul de Studii și Cercetări a Istoriei,
Culturii și Civilizației Evreilor din Sud-Estul Europei
al Universității din Craiova

Adresa Nr.1197 a Uniunii Comunităților Evrești din Craiova
Regat, către Ministerul Afacerilor Interne Cabinet, înreg.
15621/21 Iulie 1941.-

=====

DOMNULE M I N I S T R U,

Evacuații din Craiova au fost scoși din locuințele particulare și plasați în geoli.-

Acum au fost chemați conducătorii Comunității și li se cere să construiască bărăci pentru cei 1.800 evacuați de la Craiova și Calafat, la Balta Verde, la circa 5 Km.de centrul orașului.-

În cazul când Comunitatea nu ar avea mijloacele să construiască bărăciile, i s'a pus în vedere că drept sancțiune, evacuații vor fi duși la muncă în diferite puncte ale județului, fără a li se plăti vre-o indemnizație și fără muncă a li se plăti hrana, regulă care se va aplica fără nici-o distincție de situație socială, întreținerea urmând a fi suportată de comunitate.-

Fără a discuta terenul și faptul că se pedepsesc evacuații pentru neaverea altora și fără a mai insista asupra faptului că nici nu există chereșteaua necesară, observăm că construcția barăcilor ar costa milioane de lei, de care comunitățile evrești nu dispun.-

Respectuos vă rugăm să binevoiți a aproba plasarea lor în case particulare.-

Primiți vă rugăm, Domnule Ministru, asigurarea deosebitei noastre considerațiuni.-

PREȘEDINTE ss.D.-W.Filderman

Secretar General

ss.M.Carp

INSTRUCȚIUNI

Întru menținerea ordinii în lagărele de evrei din C R A I O V A

- 1/. Nici un internat nu are voie să părăsească curtea lagărului, decât însoțit de un agent polițienesc, sau pe baza unui bilet de voie, eliberat de către Chestura Poliției Craiova.-
- 2/. Chestura Poliției nu va elibera bilete de voie, decât în cazuri de forță majoră, iar în oraș nu se va circula decât între orele 8-9 și 16-17.-
- 3/. Nici un locuitor din Craiova sau împrejurimi, nu are voie să staționeze în jurul lagărului, pe o rază de 200 metri.-
- 4/. Dela ora 21 până la ora 5 dimineața, este interzis total să se facă focuri, sau să se aprindă lumânări.-
- 5/. Toate murdăriile se vor depozita în locurile indicate către agenții polițienesci, fiindcă în curtea lagărului și dormitoare, trebuie să se păstreze o curățenie perfectă, sub controlul organelor polițienesci.-
- 6/. Vizitele medicale generale, se vor face de două ori pe săptămână, adică Marțea și Vinerea după amiază, de către Medicii Municipali.-
- 7/. Bărbații își vor tunde părul cu mașina Nr.3.-
- 8/. Ca hrană se permite, pentru fiecare individ, următoarele cantități:
 - a) 500 gr. mămăligă pe zi;
 - b) un castron de ciorbă sau mâncare, făcută din tot felul de zarzavaturi; (unul la prânz, unul seara);
 - c) 20 gr. zahăr;
 - d) ceai de tei.
- 9/. Se interzice totală cumpărare și aprovizionare cu ouă, carne, pâine și pasări, întrucât toate acestea lipsesc sau se găsesc în cantități mici, insuficiente pentru populația locală.-
- 10/. Orice aprovizionare se va face prin delegații comunității evreiești, recunoscuți de Chestura Poliției și numai după piață.-
- 11/. Orice plângere se va adresa, prin delegați, D-lui Chestor Poliției Craiova.-

PREFECTUL JUDEȚULUI DOLJ

COLONEL, *[Signature]*

TELEGRAMĂ

Nr. 130/14

1 D

URGENT

fügen - prefectura judt kaonn judului kraiova

*to read
to copy
writing paper*

1941
19 5/6

Prezentată la _____ Nr. _____ cl. _____ cuv. _____ data _____ ora _____ m. _____ timpul _____
(bucuresti 19-19418-63.-30-18/45) ora _____ m. _____ timpul _____

din ordinul dlui ministru subsecretare de stat de 1300- evrei
evacuati din regiunea radautzi aflati in gara kraiova se
pun la dispozitia prefecturii dobj pentru munci agrycole
Ister obuzgati proprietarii agrycolii sai Iintrebuintzeze la munci
si se Iintretzin din produsul muncii Icr Ite copiii si femeile
in gnija comunitatii Ievreesti ,= sekretar grab Kctchel n

patruitoiu n 4631, /30/8, /1941

p. Conformitate,

PREFECTURA JUD. DOBJ
CABINET
Intrarea No. 1314
1941 luna Iunie ziua 30
M. O. Impremens Nationala

Form. 315. (176X350) 1939.

90 de ani de la înființarea Uniunii Evreilor Pământenii

„Faptele noastre toate sunt spre binele poporului român cu care ne știm una prin grai și prin trai, prin gândire și prin simțire. Numai credința ne deosebește, dar această deosebire nu scade nici iubirea noastră pentru poporul român, nici dragostea ce el ne-o păstrează în straturile sale adânci”.

(Din *Petiția Evreilor Pământenii adresată Corpurilor Legiuitoare*, - februarie, 1910).

La 27 decembrie 1909/8 ianuarie 1910, la sugestia Asociației filantropice B'nei B'rith a fost întemeiată la București Uniunea Evreilor Pământenii (UEP). Într-o existență de câteva decenii, această organizație a militat pentru apărarea intereselor fundamentale ale evreilor din România, pentru dobândirea dreptului la încetățenirea colectivă. În 1923, după consfințirea acestui drept în Noua Constituție a României, UEP - transformată în Uniunea Evreilor Români (UER) - și-a continuat activitatea pentru menținerea și garantarea drepturilor cucerite, pentru integrarea evreilor, cu particularitățile lor culturale și etno-culturale, în viața societății românești. Activitatea UER a fost întreruptă în anii celui de-al doilea război mondial. Reconstituită după 23 august 1944, a avut o existență efemeră, fiind desființată de regimul comunist în 1948.

Pentru evocarea momentului de constituire a uneia dintre cele mai importante organizații ale evreimii din România, reproducem câteva fragmente dintr-o lucrare memorialistică datorată lui S. Grosman, unul din fondatorii UER. Amintirile sale se referă la pregătirea și desfășurarea congresului de constituire a Uniunii, la începuturile activității ei pentru emanciparea și autoemanciparea evreimii române.

Pregătirea Congresului.

„Înainte de congres avu loc în Cancelaria Templului Coral o conferință a câtorva fruntași evrei din București... Convocările au fost lansate de mine și Labin, de acord cu dr. Ad. Stern. Au fost chemați la consfătuire domnii Ad. Salomon, S. I. Halfon, I. B. Brociner, dr. Erdrich, I. Sterian I. Hussar, Max Gaster și Jacques Katz. Întrunirea a fost prezidată de dr. Ad. Stern.

Îmi amintesc și acum frigul din sala de consfătuire. Dar atmosfera era caldă. Eram cu toții pătrunși de convingerea că acțiunea trebuia începută cu amplexare și dusă cu o vigoare ce n-ar mai fi îngăduit un avort din acelea care jalonaseră până atunci activitatea evreilor români”.

Desfășurarea Congresului.

„Congresul a avut loc în una din sălile școlii «Iacob și Carolina Löbeb». Veniseră delegați din mai toate orașele, și fruntași simandicoși cu renume și reprezentanți ai sărăcimii obscure. Atmosfera era încărcată de durere și griji. Cuvântările au fost pline de miez. Un suflu nou de acțiune băntuise în sală, contaminând și pe cei predispuși scepticismului. După dezbateri lungi și pasionate se hotărâse constituirea Uniunii Evreilor Pământenii și alegerea unui Comitet Central, denumit „Reprezentanța Uniunii”, a cărui directivă fu exprimată prin următoarea moțiune: «Adunarea generală a Evreilor Pământenii hotărăște crearea unei Reprezentanțe a Evreilor Pământenii care, până la recunoașterea lor ca cetățeni, să lupte pentru înlăturarea nedreptăților ce li se fac prin confundarea lor, în toate legiuirile și în toate ocaziunile, cu străinii». În Comitetul Central au fost aleși domnii Ad. Stern, I. B. Brociner, S. Halfon,

M. Gaster, dr. Erdrich, I. Sterian și I. Hussar. În prima ședință a Comitetului a fost desemnată o delegație permanentă de acțiune compusă din domnii dr. Ad. Stern și I. B. Brociner ca președinți, S. Labin și S. Grosman ca secretari”.

Prima petiție către Parlament a U.E.P.

„Odată încheată, în nucleul ei principal, prima grijă a U.E.P. a fost de a rosti Parlamentului doleanțele evreilor români. Labin și cu mine primăram însărcinarea de a întocmi un memoriu care să exprime aceste doleanțe. Eu am scris Petiția către senatori și deputați, Mesajul Evreimii Române către Corpurile Legiuitoare. Labin a scris minunatul capitol polemic, intitulat Cuvântul Evreilor Pământeni, iar un om de legi, d. Bucov, secretarul de avocatură al domnului dr. Ad. Stern, a făcut, după codul Hamangiu, un sfâșietor pomelnic al legilor și regulamentelor care, lovind în străini, constituiau martirilogul evreilor români. Lucrarea, efectuată în câteva zile și nopți, fu dată la tipar și putu fi astfel împărțită Reprezentanților Națiunii la data dorită”.

Comentariile unui deputat pe marginea memoriului.

„Țiu să-ți spun că citirea Memoriului mi-a făcut o mare plăcere literară. Stilul, limba și argumentarea sunt fără greș. Atâta vă pot spune! Drepturi nu vă pot da niciodată! Hotărât nu!”.

Brazda n-a fost trasă cu ușurință.

„Trebuia deștelenit un câmp petrificat de inerție... Aratul a smuls buruieni și mărcini, ca noua sămânță să încolțască. Munca lui Labin a fost picătura care a săpat piatra. A făcut din Uniune o vietate. Munca de mai târziu a lui Filderman a purtat ființa Uniunii pe căile succesului. E omul acțiunii într-o vreme de înfăptuiri anevoioase”.

Oamenii care au fost.

„*Solomon I. Halfon*: era reprezentantul autorizat al evreilor spanioli. Prin cultura lui aleasă, prin via lui inteligență a știut să se ridice deasupra hotarului ce desparte cele două rituri. Deși era persona grata la Curtea regelui Carol I, deși făcea parte din cercurile cele mai înalte ale societății românești, el își simțea sufletul alături de evrei. Prin fibrele inimii sale vibra obșteasca suferință evreiască. Halfon n-a rămas, însă, mult timp în mișcarea începută. După ce a făcut unele demersuri în favoarea cauzei, s-a retras... Motive de sănătate șubredă l-au îndemnat să se retragă.

J. B. Brociner: avea merite deosebite în mișcarea politică și culturală a evreilor. Luase o vie și cinstită parte la luptele de emancipare din 1879. Publicase o serie de lucrări documentate despre vechimea evreilor în România. Dar nici colaborarea lui n-a fost de lungă durată. Au mai fost și alte personalități remarcabile dar cei care și-au pus amprenta asupra activității Uniunii au fost în primul rând Labin, dr. Adolf Stern și apoi dr. Wilhelm Filderman”.

(„Curierul Israelit”, Anul XVII, nr. 7, din 24 februarie, 1924.)

¹ Reproducem, în Anexă, extrase din primele două documente și din lista legilor, din care am eliminat repetările, revenirile și prevederile privind restricțiile pentru evrei în ocuparea de funcții în aparatul de stat general și în cadrul armatei în special.

Petiția Evreilor Pământeni adresată Corpurilor legiuitoare

februarie, 1910

„Domnilor Senatori,
Domnilor Deputați,

În prezența unor noi măsuri menite să le sece aproape cele din urmă izvoare de trai, Evreii pământeni vin înaintea Domniilor-Voastre, Aleșii Națiunii, ocrotitorii lor firești, spre a-și spune păsul și a Vă cere dreptate.

De aproape o jumătate de veac, ei - fi credincioși ai țării - sunt scoși din cuprinsul Națiunii prin nesocotirea drepturilor lor din vechime.

Pe pământul pe care s-au născut și au crescut, de care îi leagă amintirile trecutului și nădejdele viitorului, ei sunt socotiți de străini, loviți ca străini, putând fi oricând surghiuniți din țara lor, ca oameni fără căpătâi și fără patrie.

Stânjeniți în libertatea muncii și înlăturați de la focarele culturii naționale, suntem priviți, în Patria noastră, mai rău ca străinii adevărați, care nu sunt pârâți ca dușmani ai țării. Ni s-a lăsat numai tributul sângelui și sarcinile cetățeanului, pe care cu drag le purtăm.

Până azi am suferit în tăcere, nădăjduind că din excesul răului va răsări în sfârșit binele și socotind că ni se va face dreptate din însuși imboldul nevoilor țării.

Dar acum, când vedem că în loc de a se pune o stavilă măsurilor de îngădire care duc la pieirea noastră, se pregătesc noi lovituri împotriva-ne, noi ne este iertat să mai tăcem.

Avem dreptul și datorita, către Țară și către noi înșine, de a ne apăra pe toate căile legiuite.

Ani de-a rândul am fost jefuiți și osândiți fără să ne spunem cuvântul.

Azi îl rostim înaintea Domniilor-Voastre, Aleșii Națiunii, și vă rugăm, în puterea sfântului drept de apărare, să-l ascultați cu bună voință și cu nepărtinire să judecați.

Venim cu încredere în fața Domniilor-Voastre, căci niciodată, în mijlocul obidei, n-am pierdut nădejdea că mântuirea ne va veni de la Țară și prin Țară”. [...]

Cuvântul Evreilor Pământeni

„În anii din urmă, împrejurările au luat o astfel de întorsătură, încât a ajuns o chestiune de viață pentru noi evreii români ca să ieșim din rezerva pe care am păstrat-o până acum și să supunem opiniei publice românești, spre judecare, pricina noastră. Nimeni, dintre oamenii de bună credință care urmăresc mersul lucrurilor în țara noastră, nu va găsi că rău și fără cale am luat cuvântul. A fi continuat să tăcem, în starea de azi, ar fi însemnat să ne subscriem singuri osânda de moarte, fără a fi încercat măcar o apărare.

Este mult de când suntem pînta unei campanii înverșunate de ură și defăimare și a unei legislațiuni care, sub cuvânt că suntem străini, ne strâmtează tot mai mult din mijloacele de trai; dar niciodată lupta aceasta nu a fost dusă cu atâta lipsă de cruțare ca în timpul din urmă.

Vreme de zecimi de ani s-au votat fără încetare legi, încetul cu încetul au micșorat numărul de îndeletniciri la care avem voie să ne dedăm. Ele au fost așa de numeroase, încât, la un moment dat, am fost în drept să socotim că ocupațiunile ce ni s-au lăsat ne vor fi, cel puțin ele, asigurate pe viitor și că nimeni nu se va mai găsi să ne scoată dintr-insele. Ne ziceam că, până în momentul

când concetățenii noștri români se vor convinge de nedreptatea dușmăniei ce ni se arată, se va păstra statul-quo în privința mijloacelor de trai lăsate liberului nostru exercițiu.

În toamna anului 1909, s-au dat publicității două proiecte noi de legi: 1) asupra încurajării industriei naționale și 2) asupra reformei legii sanitare. Ambele aceste proiecte continuă, împotriva noastră, cunoscuta politică de eliminare. Proiectul asupra încurajării industriei naționale nu face nici o deosebire între străinii cu adevărat străini și evreii-români. Punându-i pe aceștia din urmă, pe nedrept, în rândul celor dintâi, ei nu vor mai putea să intre, în caz că proiectul va deveni lege în forma-i actuală, în industrie și meserii decât într-o măsură foarte scăzută și nici nu vor putea să îmbrățișeze, în măsura de dinainte, profesiunile liberale ce le rămăsese deschise. Proiectul acesta este unul din cele mai grave pentru interesele evreilor români, odată votat, li se va închide pe trei sferturi atât industria mare cât și cea de mijloc. Proiectul asupra reformei sanitare aduce și el partea lui de stânjenire. Exercițiul medicinei, una din nu tocmai numeroasele cariere la care mai au drept evreii români, va fi îngreuiată dacă proiectul va deveni lege [...]"

Legi, regulamente și măsuri administrative îndreptate împotriva străinilor și aplicate evreilor pământenii²

I. Dispozițiuni generale

Constituția din 1 iulie 1866 cu modificările din 1879 și 1884.

Art. 7. §5. - Numai românii sau cei naturalizați români pot dobândi imobile rurale în România.

Art. 10. - Toți românii sunt egali înaintea legii. Ei singuri sunt admisibili în funcțiunile publice, civile și militare.

Străinii nu pot fi admiși în funcțiuni publice decât în cazuri excepționale și anume statornicite prin legi.

Art. 65. - Spre a fi eligibil trebuie: a) a fi român din naștere sau a fi primit marea împământenire.

Codul de procedură penală din 2 decembrie 1864, cu modificările din 1867, 1868, 1875, 1877 și 1902.

Art. 259. - Nimeni nu va putea îndeplini funcțiunea de jurat, dacă nu se va bucura de drepturile politice, civile și de familie

Legea pentru constituirea corpului de avocați din 6 decembrie 1864.

Nimeni nu va putea exercita profesiunea de avocat pe lângă Tribunale, Curți sau Curtea de Casație, de nu va fi român sau naturalizat român.

Legea electorală din 30 iulie 1866.

Art. 17. - Pentru a fi alegător trebuie: a) a fi român de naștere sau a fi dobândit împământenirea.

Art. 22. - Pentru a fi eligibil la Adunarea deputaților trebuie: a) a fi român de naștere sau a fi primit marea împământenire.

Art. 23. - Spre a putea fi ales la Senat trebuie: a) a fi român de naștere sau naturalizat.

Condițiuni generale pentru antreprize de lucrări publice. Decret din 3 februarie 1868.

Art. 1. - Pentru a putea concura la adjudcări de lucrări publice de orice natură, concurenții urmează să justifice următoarele: a) că posedă drepturile politice și civile.

² Conform prevederilor Constituției din 1866, evreii nu aveau dreptul la cetățenia română. Modificările din 1879 au acordat acest drept unui număr limitat de persoane. Statutul juridic al evreimii române până la Noua Constituție din 1923 a fost acela de *străin*.

Vor putea fi dispensați de condiția de naturalizare numai acei străini care vor dovedi că posedă specialitatea de ingineri de poduri și șosele sau arhitecți și că au exersat aceste profesii, executând lucrări importante, în mod satisfăcător, în țară sau în străinătate.

Decret pentru concursul doctorilor în medicină din 15 decembrie 1869.

Art. 1. - Toți doctorii în medicină români, cu dreptul de liberă practică în țară, sunt admiși la concurs.

Decret pentru concedarea dreptului de a deschide farmacii în țară prin concursuri, din 25 octombrie 1869.

Art. 1. - Dreptul de a deschide o farmacie nouă se acordă numai prin concurs.

Art. 2. - La concurs se admit numai farmaciștii români. În lipsă de farmaciști români se admit la concurs și străini.

Regulament pentru serviciul sanitar al județelor din 11 septembrie 1873.

Medicii primari de județe se numesc în urma unui concurs. Se admit la concurs numai doctori în medicină români.

Legea asupra serviciului sanitar din 16 iunie 1874.

Art. 31. - Medicii primari de districte se numesc după propunerea făcută de ministrul de interne. Se admit în aceste funcțiuni numai doctori în medicină români.

Art. 84. - Deocamdată se va putea da și farmaciștilor străini drept de diriginți până la 1878; iar de aci încolo nu se va mai da din nou dreptul de diriginte farmaciștilor străini, decât în lipsă de farmaciști români.

Legea asupra străinilor din 7 aprilie 1881.

Art. 1. - Străinul care își are domiciliul sau reședința în România și care ar compromite siguranța, va putea fi constrâns de guvern de a părăsi țara.

Legea sanitară din 3 aprilie 1886 cu modificările din 1893, 1896 și 1898.

Art. 32. - Pentru a putea fi numit în oricare din posturile serviciilor sanitare, se cere calitatea de cetățean român.

Art. 82. - Cetățenii români săraci, de orice rit, au dreptul la căutarea gratuită în toate spitalele statului, județelor și comunelor.

Art. 83. - Străinii pot fi admiși în căutarea acestor spitale în schimbul unei plăți.

Art. 84. - Numărul paturilor ocupate în același timp de străini în spitalele statului, județelor și comunelor nu poate fi niciodată mai mare decât 10 la sută din totalitatea paturilor spitalului respectiv.

Art. 95. - La spitalele Eforiei și Epitropiei generale medicii vor fi numiți în urma unui concurs ad-hoc.

Numai doctorii în medicină români sunt primiți la aceste concursuri.

Art. 123. - Concesiunile de farmacii se pot vinde numai farmaciștilor români.

Art. 128. - Farmaciile definitive trebuie să aibă personalul următor: un diriginte responsabil, cel puțin un elev român sau asistent. Ținerea de elevi străini este permisă numai farmaciștilor care au deja elevi români.

Art. 130. - Sunt considerați ca farmaciști diriginți: proprietarii și arendașii farmaciilor particulare.

Ei vor însuși calitățile următoare... b) să fie români sau naturalizați.

Art. 131. - Farmaciștii-ajutori, care lucrează sub direcția farmacistului dirigent, pot fi străini licențiați în farmacie.

Legea pentru alegerea consiliilor comunale din 15 iunie 1886.

Art. 2. - Pentru a fi alegător comunal trebuie: a) a fi român de naștere sau a fi naturalizat.

Legea pentru constatarea, perceperea și urmărirea veniturilor comunale din 20 februarie 1887.

Art. 4. - În comunele rurale întreprinzătorii percepției acestor venituri sau impiegații lor trebuie să fie români sau naturalizați români.

Legea pentru organizarea judecătorească din 1 septembrie 1890.

Art. 52. - Pentru a fi numit în funcțiuni judecătorești sau serviciile auxiliare, este necesar: 1) a fi cetățean român.

Regulament pentru aplicarea legii Creditului agricol din 31 decembrie 1892.

Art. 43. - Funcționari nu vor fi numiți decât dacă vor fi români sau naturalizați români.

Regulament pentru serviciul interior al spitalelor din 1893.

Art. 12. - Medicii consultanți ai spitalelor, dispensarelor și ai serviciilor contagioase trebuie să fie români.

Pentru a putea ocupa postul de moașă primară, candidata va trebui să prezinte actul de naționalitate română.

Legea pentru reorganizarea Ministerului Afacerilor Străine din 13 februarie 1894.

Art. 53. - Dragomanii, interpreții și ceilalți impiegați auxiliari (ai serviciului consular) pot fi scutiți de orice condițiune de admisibilitate.

Legea pentru organizarea impiegaților auxiliari ai corpului telegrafo-poștal din 10 aprilie 1894.

Art. 5. - Pentru a fi admis ca impieगत auxiliar, candidatul trebuie să fie român sau naturalizat.

Regulament asupra serviciului interior al spitalelor Eforiei din București din 20 noiembrie 1894.

Art. 16. - Moașă primară, directoarea institutului Maternitatea, se numește dintre moașele române.

Art. 17. - Moașele interne se numesc dintre moașele care au obținut diplome. În lipsă de acestea se pot numi provizorii și alte moașe. În acest caz româncele vor avea preferința înaintea străinelor

Legea pentru serviciul inspectorilor sanitari din 4 iulie 1894.

Art. 2. - Candidații trebuie să se adreseze ministrului de interne cu cererea în scris, alăturând pe lângă cerere actele prin care să se constate că sunt cetățeni români.

Regulament pentru serviciul veterinar al zonei preventive, din 11 septembrie 1894.

Art. 22. - Revizorii de vite se numesc dintre absolvenții cursurilor pregătitoare, la care se vor admite români sau naturalizați.

Regulament pentru birourile de plasare din 18 martie 1895.

Art. 3. - Pentru ca cineva să poată deschide un asemenea birou trebuie: a) să fie român sau naturalizat, iar de va fi străin, să posede documente legale cerute străinilor pentru libera ședere în țară, în toată regula.

Regulament pentru serviciul interior al Înaltei Curți de Conturi din 25 iunie 1895.

Art. 3. - Condițiile generale pentru a ocupa un post oarecare la Curtea de conturi, sunt: a) să fie român sau naturalizat.

Regulament pentru serviciul interior al Epitropiei generale Sf. Spiridon din 6 februarie 1896.

Art. 7. - Pentru serviciile clinicilor se va putea admite de asemenea ovrei, dacă boala lor prezintă un interes particular pentru instruirea studenților, dar numai până cel mult o treime din numărul total al paturilor.

Regulamentul legii asupra alienațiilor din 13 noiembrie 1896.

Art. 4. - Autorizația pentru dirijarea unei case de sănătate, ospicii ori spital în general, în care se caută alienați, se va da la medicii români sau naturalizați români.

Regulament pentru concursul la externatul și internatul spitalelor Epitropiei generale Sf. Spiridon din Iași din 14 ianuarie 1897.

Art. 1. - Pentru a fi admis la concurs ca extern trebuie să fie român.

Legea pentru organizarea administrației finanțelor Statului din 6 martie 1897.

Art. 34. - Nimeni nu poate ocupa o funcțiune, de nu va întruni condițiile următoare: a) să fie român sau naturalizat.

Regulament pentru concursurile medicilor primari etc. din 13 iunie 1898.

Art. 5. - La concurs se admit numai doctorii în medicină și medicii veterinari cetățeni români.

Regulament pentru chimiștii sanitari (chimiști experți) din 20 iunie 1898.

Art. 1. - Ministrul de interne poate investi cu titlul de chimist sanitar (chimist expert) pe persoanele care însușesc titlurile următoare: a) Cetățeni români...

Legea pentru modificarea și complectarea art. 30 etc. din legea pentru exploatarea căilor ferate ale Statului din 6 februarie 1899.

Art. 34. - Nici un candidat nu poate fi primit dacă nu dovedește: a) că este român sau naturalizat.

Regulament pentru concursurile posturilor medicale din 11 martie 1900.

Art. 17. - Condițiile de admisibilitate sunt următoarele: a) Actele prin care să probeze cetățenia română.

Legea asupra sindicatului ziariștilor din 6 aprilie 1900.

Art. 4. (din statute):

Membrii activi pot deveni toți ziariștii din București îndeplinind condițiunile următoare:...3) să fie de naționalitate română.

Legea pentru organizarea comunelor rurale din 1 mai 1904.

Art. 5. - Străinul care va vrea să se stabilească într-o comună rurală, va trebui să obțină autorizarea Consiliului comunal.

Asemenea autorizare nu se va putea da decât dacă străinul va dovedi, cu un certificat emanat de la autoritatea competentă a locului de unde a plecat, că s-a bucurat de o bună purtare, că a satisfăcut obligațiile legii de recrutare, dacă este major, că nu a fost condamnat pentru crime sau delictе și că are meserie sau capital de 1 000 lei.

Autorizația Consiliului nu se va putea executa decât după ce va fi aprobată de prefectul județului.

Statutul Societății funcționarilor publici din 10 aprilie 1905.

Art. 8. - Spre a fi admis în Societate ca membru activ se cere: a) să fie român naturalizat.

Legea pentru organizarea corpului de ingineri silvici etc. pe lângă Eforia Spitalelor Civile din București, din 21 februarie 1906.

Art. 2. - Sunt ingineri silvici acei care vor satisface condițiile următoare: a) să fie români naturalizați.

Legea pentru declararea de persoană morală a „Ligei Culturale” din 22 februarie 1907.

Art. 6. - Numai români pot fi membrii Ligii.

Legea pentru organizarea corpului de avocați din 12 martie 1907.

Art. 1. - Pentru a exercita profesiunea de avocat, se cer următoarele condiții: a) a fi român sau naturalizat român.

Art. 65. - Secretarii de avocați trebuie să întrunească aceleași condiții ca și avocații, afară de condițiile de etate și studii.

Regulamentul școlii de moașe gradul I, de pe lângă institutul Grigore Ghica-Vodă din 15 iunie 1907.

Art. 3. - Conform Hrisovului se primesc în școală două categorii de eleve: interne și externe.

a) Aceste din urmă pot fi de orice naționalitate.

Regulament pentru înființarea și funcționarea Căminului moașelor rurale din 10 noiembrie 1907.

Art. 13. - Pentru a fi admise în căminul moașelor rurale, elevele vor trebui: a) să fie românce, născute din părinți români, săteni plugari.

Legea pentru recunoașterea calității de persoană morală a Societății Generale a funcționarilor comerciali din 12 aprilie 1907.

Art. 7. - Poate fi membru activ în Societate orice funcționar comercial fără deosebire de sex și naționalitate.

Art. 37 - Președintele, doi vicepreședinți, controlorii, secretarii și 8 membrii consilieri trebuie să fie români; restul membrilor din comitet pot fi străini.

Regulament pentru înființarea școlilor de notari din 3 septembrie 1908.

Art. 3. - Cererea de înscriere la concurs va fi însoțită de : 1) un certificat doveditor că este român.

Regulament pentru admiterea și recunoașterea geometrilor-arpantori din 8 octombrie 1908.

Art. 1. - Aspiranții, pentru a fi recunoscuți și autorizați de ministerul lucrărilor publice trebuie să îndeplinească următoarele condiții: a) să fie român sau naturalizat.

Legea pentru exploatarea stațiunilor balneare din 18 aprilie 1909.

Art. 2. - Acțiunile normative nu vor putea fi posedate decât de români.

Legea pentru darea în exploatare a terenurilor petrolifere de pe proprietățile Statului de la 18 aprilie 1909.

Art. 1. - A doua pătrime se va scoate în licitație numai către societățile căror acțiuni vor fi nominale și rezervate exclusiv detentorilor români.

II. Serviciul militar

Legea pentru înaintarea în armată din 12 aprilie 1874.

Art. 5. - Nimeni nu poate fi numit sublocotenent: a) de nu este român sau de nu este naturalizat român.

Legea pentru recrutarea armatei, din 5 martie 1876, cu modificările din 21 noiembrie 1882.

Art. 1. - Toți locuitorii țării sunt datori personal cu serviciul militar.

Art. 63. - Orice român poate contracta de bună voie o angajare în armată.

Legea pentru organizarea serviciului sanitar al armatei, din 21 aprilie 1882.

Art. 12. - Doctorii în medicină, licențiații în farmacie și medicii veterinari români sau naturalizați, pot fi primiți în cadrele armatei cu gradul de medic de batalion.

Regulamentul școlii de administrație, din 29 mai 1896.

Art. 7. - Pentru a fi admiși, candidații vor trebui să prezinte: ... b) un certificat al primăriei unde locuiește, prin care să se constate că este născut din părinți români sau naturalizați români.

Regulamentul internatului medico-militar din 15 august 1898.

Art. 6. - Sunt admiși studenții români, naturalizați români sau născuți din părinți naturalizați înainte de nașterea lor.

Regulamentul angloaiților civili și submecanicilor militari de marină, din 29 noiembrie 1900.

Art. 3 și 27. - Acest personal se recrutează cu următoarele condiții: a) să fie român naturalizat.

Legea asupra organizării serviciului sanitar al armatei, din 7 aprilie 1900.

Art. 16. - Elevii Institutului (medico-militar) sunt recrutați dintre baccalaureați. Ei trebuie să fie români sau naturalizați români.

III. Învățământ

Legea asupra instrucțiunii din 25 noiembrie 1864.

Art. 31. - Instrucția elementară este obligatorie pentru toți copiii de ambele sexe, începând de la opt până la doisprezece ani împliniți.

Legea asupra învățământului primar și normal primar din 23 mai 1893, cu modificările din 1896, 1900, 1901, 1903 și 1904.

Art. 1. - Învățământul primar este obligatoriu și gratuit pentru români.

Toate actele relative la învățământul primar sunt scutite de timbru. Străinii, afară de acei care locuiesc în Dobrogea, vor plăti o taxă ce se va fixa prin regulamentul de aplicare a legii de față.

Ministrul, în cazuri excepționale, va putea acorda dispense. În caz de insuficiență de locuri, se vor prefera copiii de români.

Art. 37. - Școlile normale sunt așezăminte de stat. Românii singuri sunt admisibili în aceste școli.

Legea asupra învățământului secundar și superior din 24 martie 1898 cu modificările din 1900, 1901, 1904 și 1905.

Art. 2. - Instrucția secundară și superioară este gratuită pentru fiii de români.

Fiii de străini pot fi primiți în școlile de diverse grade de învățământ, dacă vor fi locuri disponibile, după ce se vor satisface cererile fiilor de români. Ei vor plăti atunci o taxă. Ministerul poate dispensa, în parte sau în total, de plata acestei taxe pe școlari meritoși și săraci.

Art. 22. - Elevii interni pot fi bursieri sau solvenți.

Bursele se pot da numai la fiii de români.

Art. 24. - Pentru ca cineva să poată fi numit profesor la un gimnaziu sau liceu, trebuie să fie român.

Art. 31. - Pentru a ocupa postul de maestru, candidatul va trebui să fie român.

Regulament pentru numirea profesorilor, maiștrilor secundari din 15 decembrie 1898, cu modificările din 1901, 1902, 1903, 1904 și 1906.

Art. 6. - Candidații trebuie să fie români naturalizați.

Legea învățământului profesional din 29 august 1901.

Art. 3. - Învățământul profesional în școlile publice este gratuit pentru fiii de români.

Fii de străini pot fi numiți, dacă vor fi locuri disponibile, după ce se vor satisface cererile fiilor de români. Ei vor plăti atunci o taxă.

În nici un caz numărul străinilor admiși nu va putea trece peste a cincea parte din numărul total al elevilor.

Art. 58. - Străinii nu pot fi bursieri.

Regulamentul școlii de menaj externe, din 1 august 1903.

Art. 3. - Elevele de naționalitate străină vor plăti o taxă lunară.

Regulamentul școlii de menaj «Principesa Maria» din 14 august 1903.

Art. 3. - Comitetul școlii va putea admite și străine ca eleve externe, solvente și în mod excepțional.

Regulamentul pentru internatele liceelor și ale școlilor de fete din 26 august 1903.

Art. 8. - Cererea de înscriere trebuie însoțită de următoarele acte: a) actul de naționalitate română.

Regulament pentru numirea profesoarelor la școlile secundare de fete de gradul I și II și la școlile normale primare de fete din 11 februarie 1904.

Art. 2. - Pentru ca cineva să poată fi numită profesoară la școala de fete secundară pentru una din secțiunile literară sau științifică, trebuie să fie româncă

Legea pentru numirea profesorilor și conferențiarilor de curs teoretic și practic la școlile centrale de agricultură de la Herăstrău și Școala specială de silvicultură de la Brănești, din 22 februarie 1904.

Art. 1. - Pentru a putea fi numit profesor sau conferențiar, candidatul trebuie să fie român.

Regulament pentru școlile elementare de meserii din 16 martie 1904.

Art.10. - Învățământul în școlile publice elementare de meserii este gratuit pentru fii de români. Străinii pot fi primiți, dacă sunt locuri disponibile, după ce se vor satisface cererile fiilor români. Ei vor plăti o taxă de 60 lei pe an.

Art. 11. - În schimbul taxei, străinii nu pot beneficia decât de învățământul teoretic și practic. Întreținerea, furniturile privesc exclusiv pe părinții lor.

Art. 12. - Regimul este externatul. Pentru a înlesni elevilor români puțința de a frecventa regulat, se va înființa o cantină.

Regulament pentru școlile superioare de comerț din 23 mai 1904.

Art. 9. - Admiterea în școală se face în ordinea următoare:... d) în ultima linie se vor admite fii de străini.

Art. 14. Fiecare școlar, fiu de străin, va plăti o taxă anuală de 150 lei.

Art. 234. - Fiecare școală de comerț are câte 20 burse pe care le va acorda prin concurs elevilor români.

Regulament pentru școlile de adulți din 3 iunie 1904.

Art. 3. - În școlile de adulți se poate înscrie orice român. Pentru a cincea parte din locuri se pot admite și străini.

Regulament pentru învățământul farmaceutic din 10 iunie 1904.

Art. 66. - Un număr de stipendii se vor împărți între studenții români.

Regulament pentru cursurile comerciale de seară și Duminică, din 20 august 1904.

Art. 8. - Se va da preferință fiilor de români în locurile disponibile.

Art. 9. - Străinii vor plăti taxă.

Art. 11. - c) În ultima linie se vor admite fii de străini.

Regulamentul școlilor secundare din 6 septembrie 1905.

Art. 24. - A. Pentru fii de români taxa va fi de 30 lei pe an pentru școlarii de curs inferior și de 50 lei pentru cei de curs superior. Fii de străini vor plăti 60 lei pe an pentru cursul inferior și 90 lei pentru cursul superior.

Regulamentul școlilor superioare de arte și meserii din 21 mai 1906.

Art. 7. - Personalul de învățământ practic va trebui să fie compus numai din români și numai în lipsa acestora din străini.

Art. 46. - Învățământul în aceste școli este gratuit pentru fii de români; ei pot fi interni sau externi.

Art. 47. - Străinii nu pot fi decât externi și vor plăti o taxă.

Art. 119. - Străinii vor putea fi numiți (la cursurile libere ale ucenicilor) dacă sunt locuri.

Regulamentul școlii naționale de poduri și șosele din 2 august 1906.

Art. 5. - Școala admite și elevi de naționalitate străină, acești elevi vor fi întotdeauna externi, neavând drept de bursă de internat.

Decret de modificări și dispoziții în regulamentul școlilor profesionale de fete din 3 august 1904.

Art. 10. - În clasa I se admit înscrierile în ordinea următoare:

- 1) elevele care au 11 ani împliniți și sunt fiice de români;
- 2) elevele care au dispensă de vârstă și sunt fiice de român;
- 3) elevele repetente pentru prima oară, ale clasei;
- 4) elevele repetente a doua oară, ale clasei;
- 5) repetentele altor școli similare;
- 6) elevele care au 11 ani împliniți și sunt fiice de străini.

Art. 20. - Fiecare elevă admisă într-o școală profesională a statului, dacă este fiică de străin, va plăti o taxă.

Art. 20 bis. - Fiicele de părinți naturalizați după nașterea lor, vor fi străine.

Regulamentul Conservatorilor de muzică și artă dramatică din 6 octombrie 1907.

Art. 19. - Dacă vor mai rămâne locuri libere în ele, se vor putea admite elevi străini.

Art. 24. - Elevii străini vor plăti taxa de studiu îndoită.

Regulament pentru numirea profesorilor și maeștrilor la școlile de comerț, din 29 noiembrie 1907.

Art. 2. - Pentru ca cineva să poată fi numit profesor la o școală comercială elementară de băieți, trebuie să fie român.

Art. 53. - a) Pentru ca cineva să poată fi numit profesor de științe comerciale, trebuie să fie român.

Legea pentru introducerea câtorva modificări în legea asupra învățământului secundar din 19 august 1901, din 1 martie 1908.

Art. 9. - Articolul 27 se suprimă și se înlocuiește cu cel următor: «Când numărul candidaților înscriși în tabelele de capacitate pentru limbile moderne străine nu va fi suficient pentru a satisface nevoile învățământului, ministrul va putea admite la examenul de capacitate și străini. Candidații de acest fel nu vor fi însă admiși a concura decât pentru limba lor maternă și naturală.

Regulamentul pentru organizarea școlilor de arte frumoase din 25 aprilie 1908.

Art. 3. - Se poate admite și școlari de naționalitate străină, într-o proporție care se va fixa de minister.

Regulamentul școlilor secundare din 17 mai 1908.

Art. 10. - Înscrierile la clasa I. Școlarii români care au trecut examenul de admitere, vor fi trecuți pe o listă, după aceeași normă.

Art. 11. - Admiterile în clasa I se vor face urmând dispozițiile următoare:

- a) la școlile cu externat se vor rezerva locurile pentru bursierii și solvenții ce urmează a se primi.
- b) Se vor admite repetenții.
- c) Elevii români rămași după clasificarea stabilită de medie.

Regulament pentru numirea maeștrilor în învățământul școlilor profesionale de gradul I și II de fete, afară de atelierele de aplicație, din 4 iunie 1908.

Art. 6. - Cererea de înscriere trebuie să fie însoțită de următoarele acte:

- b) un act din care să se constate că este româncă.

Regulament pentru administrația interioară a școlilor urbane, din 4 septembrie 1908.

Art. 21. - Mai rămânând locuri disponibile în sălile de clasă, în urma înscrierii tuturor copiilor în vârstă și supuși obligativității, se vor înscrie copiii de străini, ai căror reprezentanți vor fi obligați ca până la 15 septembrie să prezinte direcției recipisa de plată a taxei. Copiii românilor din alte țări nu sunt supuși la taxe școlare.

Art. 26 bis. - Copiii români care au certificate de clasă, eliberate la finele anului școlar precedent la școlile publice și care de la începutul anului școlar curent s-au pregătit la institute private, vor putea fi permanenți în cursul trimestrelor I și II la școlile publice.

Copiii străini, aflați în situația de la al. 1, nu se vor putea permuta la școlile publice decât până la 15 octombrie.

Decret pentru modificarea art. 7 și 11 din Regulamentul Conservatorilor de muzică și artă dramatică din 17 septembrie 1908.

Art. 3. - După al. 11 al art. 11 se adaugă un nou alineat cu următorul cuprins: „Străinii nu se vor admite ca elevi decât dacă rămân locuri disponibile, după ce se vor satisface toate cererile elevilor români”.

Regulament pentru administrația interioară a școlilor primare rurale din 18 septembrie 1908.

Art. 24. - Rămânând locuri disponibile în sălile de clasă, în urma înscrierii tuturor copiilor în vârstă de școală și supuși obligativității, se vor înscrie copii de străini, ai căror reprezentanți legali vor fi obligați ca până la 15 septembrie să prezinte dirigintei recipisa de plata taxei.

Copii românilor din alte țări nu sunt supuși taxelor școlare.

Decret pentru modificările introduse în regulamentul școlilor superioare de comerț din 30 decembrie 1908.

Art. 11. - Școlarii străini admiși în școală vor fi obligați ca, până în 3 zile de la afișarea listei, să prezinte directorului chitanța unei Case publice că a depus a patra parte a taxei anuale.

Art. 14. - Fiecare școlar, fiu de străin, admis în școală, va plăti o taxă anuală de 150 lei.

Regulamentul școlii județene de meserii din Craiova, din 2 august 1909.

Art. 26. - Condițiile de admitere în școală sunt: 1. A fi român.

Legea pentru organizarea școlii superioare de medicină veterinară din 4 iunie 1909.

Art. 1. - Învățământul medicinei veterinare se dă în școala superioară de medicină veterinară.

El este gratuit pentru fiii de români.

Fiii de străini vor fi primiți dacă vor fi locuri disponibile, după ce se va satisface cererile de fii de români. Ei vor plăti atunci o taxă.

• Art. 7. - Consiliul profesorilor va avea dreptul de a recomanda pentru locul vacant pe un candidat. Recomandarea se poate face:

a) Dintre românii care ocupă o funcție echivalentă cu cea de profesor într-o școală veterinară străină.

b) În mod excepțional dintre oricare alte persoane.

Art. 29. - Numirea farmacistului diriginte se va face după aceleași reguli ca și a diriginților de farmacie publice.

Art. 31. Maestrul potcovar-șef va trebui să fie român.

Art. 10. - În clasa I-a se admit înscrierile în ordinea următoare:

1. Elevele repetente pentru I-a oară ale clasei.

2. Elevele care au 11 ani împliniți și sunt fiice de român.

3. Elevele ce au dispensă de vârstă și sunt fiice de român.

4. Elevele repetente a II-a oară ale clasei.

5. Repetentele altor școli similare.

6. Elevele care au 11 ani împliniți și sunt fiice de străini.

Se va avea în vedere la aceste înscrieri ca numărul străinelor în școală să nu se treacă peste a cincea parte din numărul total al elevilor școlii.

Art. 20. - Fiecare elevă admisă într-o școală profesională a statului, dacă este fiică de străin, va plăti o taxă.

Art. 20 bis. - Fiicele de părinți naturalizați sau recunoscuți, vor fi socotite ca românce, oricare ar fi momentul nașterii lor, față de data naturalizării părinților.

Art. 23. - Elevele, fiice de străini, merituose și lipsite de mijloace, vor putea fi cu timpul dispensate de minister de plata sumei.

Legea pentru școlile de copii mici (grădini de copii) din 12 iunie 1909.

Art. 4. - Maestrele vor fi românce.

Decret pentru modificarea regulamentului de aplicare a legii învățământului primar și normal a legii învățământului primar și normal primar din 24 iunie 1909.

Art. 1. - Copiii românilor din alte țări care frecventează școlile primare nu sunt supuși la taxe școlare. Nici copiii părinților împământeniți nu sunt supuși la taxe școlare, oricare ar fi epoca împământenirii.

Regulamentul școlilor comerciale elementare din 14 august 1909.

Art. 8. - Admiterile în școli se fac în ordinea următoare.... 3) în ultima linie se vor admite fii de străini.

Art. 10. Școlarii străini, admiși în școală, vor fi obligați ca până în trei zile de la afișarea listei să prezinte directorului chitanța unei Case publice că au depus a patra parte a taxei anuale de frecvență.

Regulamentul școlii superioare de medicină din 4 septembrie 1909.

Art. 14. - Studenții de naționalitate străină vor plăti o taxă de 100 lei pentru fiecare an de studiu.

IV. Comerț și industrie

Legea asupra vânzării tutunurilor din 6 februarie 1872.

Art. 15. - Impiegații întreprinderii precum și toți debitanții de tutun vor trebui să fie români.

Legea asupra băuturilor spirtoase din 1 aprilie 1873.

Art. 8. - Pentru a putea obține licența, trebuie să fie înscrși ca alegători într-una din listele unei comuni române.

Legea pentru înființarea unei bănci de cont și circulație din 17 aprilie 1880.

Art. 21. - Guvernatorul băncii va fi român.

Art. 22. - Directorii și cenzorii vor fi români.

Legea asupra burselor, mijlocitorilor de schimb și mijlocitorilor de mărfuri din 4 iulie 1882.

Art. 21. - Spre a putea să fie prezentat ca mijlocitor de schimb sau mijlocitor de mărfuri, trebuie să însușească următoarele condiții:

a) să fie român de naștere sau naturalizat.

Art. 24. - Nu pot fi mandatarî decât numai români sau naturalizații.

Art. 25. - Oamenii de serviciu nu pot fi luați decât românii sau naturalizații români.

Legea generală a vămilor din 17 martie 1882.

Art. 51. Toți comisionarii și expeditorii, care nu vor fi funcționari ai vreunei direcții de căi ferate sau vreunei companii de navigație, nu vor avea dreptul de a îndeplini, pe lângă vreun birou din țară, nici un fel de operații vamale decât numai în urma unei autorizații speciale din partea ministerului; pentru obținerea ei vor trebui:

a) să prezinte un certificat de moralitate,

b) să fie recomandați de către Camera de Comerț respectivă,

c) să depună o cauțiune de 5 000 până la 10 000 lei.

Legea asupra Camerelor de comerț și industrie din 10 mai 1886.

Art. 6. - Sunt alegători toți comercianții și industriașii care se bucură de drepturile civile și politice.

Regulamentul pentru vânzarea produselor farmaceutice și materiilor toxice din 4 iunie 1886.

Art. 5. - Se vor înmatricula ca droghști numai persoanele care îndeplinesc condiția de a fi român sau naturalizat.

Legea monopolurilor tutunurilor din 28 februarie 1887.

Art. 13. - Impiegații administrativi ai regiei trebuie să fie români sau naturalizați.

Art. 56. - Debitanții trebuie să fie români sau naturalizați.

Legea de măsuri generale pentru a veni în ajutorul industriei naționale din 12 mai 1887.

Art. 1. - În termen de 6 ani de la înființarea unei fabrici, două-trei din lucrători trebuie să fie români.

Legea pentru construirea și exploatarea căilor ferate din inițiativă privată din 28 martie 1900.

Art. 25. - Concesionarul este obligat ca, ca în exploatarea liniilor sale, să întrebuițeze cel puțin 60% impiegați români.

Regulament de administrarea și exploatarea pescăriilor aparținătoare statului din 19 august 1900.

Art. 12. - Administratorii pot fi aleși dintre cei care întrunesc condițiile următoare: a) să fie român sau naturalizat român.

Legea pentru organizarea meseriilor din 5 martie 1902.

Art. 4. - Străinii pentru a fi admiși vor trebui să dovedească că există în țara lor dreptul de reciprocitate pentru români.

Art. 44. - În orice comună meseriașii pot constitui o corporație. Spre acest sfârșit se cere ca numărul meseriașilor să fie cel puțin de 50 care să aibă exercițiul drepturilor civile și politice.

Art. 56. - Corporațiile sunt datoare... 3) să înființeze sau să subvenționeze școli speciale și de adulți.

În aceste școli numărul școlărilor români va fi, în orice caz, cel puțin $\frac{1}{4}$.

Art. 64. - Pot lua parte la Adunarea Generală toți membrii corporației care n-au pierdut exercițiul drepturilor civile și politice.

Art. 70. - Numai membrii care se bucură de drepturile civile și politice pot fi aleși în comitetul corporației.

Art. 74. - Alegerea membrilor și supleanților în comisia de arbitri se face în adunări deosebite de patroni și lucrători. Acești patroni și lucrători se vor bucura de exercițiul drepturilor civile și politice.

Art. 95. - În toate întreprinderile și furniturile statului, românii vor fi preferați, chiar dacă ofertele lor vor fi mai scumpe cu 5 la sută decât ale celorlalți concurenți. Societățile de meseriași români vor fi admise a depune numai jumătate din garanția cerută la licitațiile publice.

În caietele de sarcini se va prevedea clauza că antreprenorul nu va putea întrebuița meseriași străini în proporția fixată de administrație.

Legea asupra băncilor populare sătești și a Casei lor Centrale din 23 martie 1903.

Art. 8. - Administratorii, directorii sau lichidatorii băncilor populare nu pot fi decât români majori care se bucură de drepturile civile și politice.

Legea asupra burselor de comerț din 9 mai 1904.

Art. 3. - În localitățile unde nu sunt burse, se vor putea numi mijlocitori autorizați români.

Toată autoritatea recunoscută prin această lege comitetului bursei o va avea o comisie constituită din secțiunea locală a Camerei de Comerț, sau, în lipsa acesteia, de trei membrii români.

Art. 16. - Comitetul va alege din sânul său 1 președinte și 2 vicepreședinți, care au exercițiul drepturilor politice.

Secretar se va numi un secretar special având drepturile politice.

Pentru a fi prezentat Ministerului ca mijlocitor oficial, candidatul trebuie: a) să aibă exercițiul drepturilor civile și politice.

Art. 53. - Pentru constituirea camerei arbitrale și de conciliație, adunarea generală va alege un număr de 10-20 din membrii săi având drepturile politice.

Regulament asupra candidaților ce trebuie să îndeplinească căpitanii, secunzii, mecanicii și piloții pe bastimentele comerciale sub pavilion român, din 4 decembrie 1905.

Art. 3. - Candidații spre a fi admiși la examenul pentru funcția de secund de mare sau fluvial, mecanic de vas, vor îndeplini condițiile următoare:

a) să fie români sau naturalizați români.

Art. 9. - Candidații, spre a putea depune examenul de brevet de căpitan de mare sau fluvial, pe lângă condițiile arătate la art. 3, vor trebui:

1) să aibă etatea de 25 ani, 2) să fi fost îmbarcat minimum doi ani în calitate de secund.

Art. 12. - Candidații spre a putea depune examenul de pilot fluvial, vor trebui să îndeplinească condițiile următoare: ...3) să fie români sau naturalizați români.

Regulament de concurs pentru darea concesiunilor de deschidere de farmacie noi din 11 decembrie 1905.

Art. 4. - Pentru a fi admiși la concurs, se cere candidaților... b) să fie români sau naturalizați.

Legea pentru înființarea de secretari inspectori pe lângă Camerele de Meserii din 17 martie 1906.

Art. 3. Secretarul inspector trebuie să însușească următoarele condiții: a) să fie român.

Regulament de administrația și exploatarea serviciului maritim român din 25 aprilie 1906.

Art. 23. - Candidații provin dintre tinerii ce îndeplinesc condițiile următoare: a) să fie român sau naturalizat...

Art. 24. - Mateloții se primesc a) dintre candidați, b) dintre mateloții în rezervă, c) dintre mateloții în activitate în marina militară d) dintre români.

Art. 25. - Timonierii sunt numiți a) dintre mateloții... b) dintre timonierii în rezervă, c) dintre timonierii brevetati, d) dintre români.

Art. 26. - Cărbunarii se primesc dintre români.

Art. 27. - Fochiștii sunt numiți... d) dintre români.

Art. 28. - Ungătorii sunt numiți... e) dintre români.

Regulament pentru crearea Consiliului Superior al Comerțului din 17 februarie 1907.

Art. 3. - Consiliul Superior al Comerțului se compune din 16 membrii români;

Art. 4. - Consilierii comerciali onorifici sunt în număr de 60, dintre care 10 pot fi străini ori supuși protecției române.

Legea pentru organizarea marinei comerciale din 21 februarie 1907.

Art. 7. - Vasele sub pavilion român trebuie să aibă o treime a personalului ofițeresc de punte și de mașină de naționalitate română.

Personalul inferior, până la 2/3 din efective, va putea fi străin.

Străinii vor fi primiți în aceleași condiții ca și românii.

Legea pentru monopolul vânzării băuturilor spirtoase în comunele rurale etc. din 7 martie 1908.

Art. 23. - Cărciumarul trebuie să fie cetățean român.

Art. 15. - Se vor primi la licitații și asociațiile anume formate pentru luarea cărciumilor în arendă. Membrii acestor asociații trebuie să fie cetățeni români.

Prepusul împuternicit de cărciumar trebuie să îndeplinească toate condițiile ce se cer cărciumarului.

Toți servitorii cărciumii sau ai cărciumarului trebuie să fie români.

Legea pentru modificarea legii licențelor din 22 martie 1908.

Art. 5. - În comunele rurale, spre a dobândi brevetul, trebuie să se confirme întru toate dispozițiile legii pentru monopolizarea vânzării băuturilor spirtoase.

Debitorii cu ridicata din aceste comune trebuie să fie înscrși ca alegători comunali în vreuna din comunele României.

Decret pentru modificarea titlurilor II, III, IV și XIV din regulamentul asupra privegherii sanitare a alimentelor etc. din 6 august 1908.

Art. 26. - Prepararea băuturilor alcoolice artificiale nu se va putea face decât de distilieri.

Atât proprietarul cât și conducătorul tehnic al distilierii vor fi cetățeni români, respectându-se drepturile câștigate. În orice caz, conducătorul tehnic trebuie să se bucure de drepturile civile și politice.

(Texte reproduse din broșura: *Petiția Evreilor Pământeni adresată Corpurilor Legiuitoare, februarie 1910*).

Prezentarea, selecționarea textelor, note și subtitluri: Lya BENJAMIN

Documente despre istoria evreilor din Grecia

La Atena a apărut (în editura Kastaniotis, 472 p.), sub egida Ministerului de Externe al Greciei și a Universității din Atena - Departamentul de științe politice și administrație publică, volumul *Documents on the history of the greek Jews* (Documente despre istoria evreilor din Grecia). El se datorește d-lor Photini Constantinopoulou și prof. Thanos Veremis.

Volumul se întemeiază pe documente oficiale, istorice și diplomatice, aflate în arhivele Ministerului de Externe elen. El evocă o lungă și trainică coexistență între cele două popoare, începând cu epoca lui Alexandru cel Mare, continuând cu stabilirea în Grecia a evreilor sefarzi alungați din Spania la sfârșitul sec. XV și terminată cu crunta tragedie a Holocaustului. Perioadă care a însemnat ultimul și cel mai dramatic prilej al poporului grec și al guvernelor sale de a-și asuma riscuri și sacrificii pentru ajutorarea concetățenilor lor de credință mozaică.

Culegerea de documente este precedată de un Cuvânt înainte al d-lui Theodoros Pangalos, ministrul de externe al Greciei, care a ținut să explice între altele:

„Scopul acestei publicații este acela de a pune în lumină o seamă de aspecte ale istoriei cetățenilor greci de credință iudaică rămase mult timp ignorate. Statul grec are o îndelungată datorie de a face lumină asupra istoriei evreilor veniți în Grecia încă pe vremea lui Alexandru cel Mare, au folosit limba greacă în viața lor de fiecare zi și în textele lor religioase și au stabilit puternice legături cu o țară față de care ei au dezvoltat o puternică afinitate... Sprijinul acordat de guvernul lui Elefterios Venizelos pentru crearea unui stat evreu în 1917, cu patru luni înainte de declarația Balfour, a strâns și mai puternic legăturile dintre elementul evreiesc și patria sa de adopție. Evreii și-au adus contribuția la istoria socială și militară a Greciei, participând la lupta împotriva fascismului și invadatorilor naziști.

Cel de al doilea război mondial a fost o perioadă extrem de grea pentru greci, dar cel mai mult au suferit evreii, în ciuda eforturilor depuse de popor, clerici și chiar de oficialii care au colaborat cu forțele de ocupație și au încercat să-i salveze. Scrisoarea arhiepiscopului Damaschinós către ambasadorul nazist Altenburg este pe drept cuvânt considerată un monument de curaj și umanitate. Datorită eforturilor Bisericii, întreaga comunitate evreiască din Zakynthos (Zante) a putut fi astfel salvată, fenomen unic în Europa.

De altfel, grecii au știut, în genere, să reziste fenomenului degradant al rasismului. Toate constituțiile grecești, de la prima Constituție Provizorie de la

Epidaurus, din 1822, au înscris principiul libertății în alegerea religiei și a celebrării practicilor religioase.

... Volumul este dedicat memoriei victimelor Holocaustului și eroilor anonimi care s-au sacrificat pe ei înșiși spre a-i salva“.

Fapt extrem de semnificativ, unul din ultimele documente cuprinse în lucrare, documentul numărul 159, cuprinde – printre altele – componența Comitetului diriguitor al Uniunii pentru conservarea și reabilitarea memoriei evreilor din Salonic, care au fost practic nimicți în timpul ocupației naziste. El a fost alcătuit din următoarele personalități: Primul ministru al Greciei, Președintele Parlamentului elen, ministrul de finanțe, ministrul justiției, președinții tuturor partidelor politice, membri ai Parlamentului grec și reprezentanți ai presei din Atena și Salonic.

MINISTRY OF FOREIGN AFFAIRS OF GREECE
UNIVERSITY OF ATHENS
DEPARTMENT OF POLITICAL SCIENCE AND PUBLIC ADMINISTRATION

DOCUMENTS ON THE HISTORY OF THE GREEK JEWS

RECORDS FROM THE HISTORICAL ARCHIVES
OF THE MINISTRY OF FOREIGN AFFAIRS

RESEARCHED & EDITED BY
PHOTINI CONSTANTOPOULOU - THANOS VEREMIS

KASTANIOTIS EDITIONS

Gala Galaction și evreii

Mulțumită strădaniei d-lui Teodor Vârgolici, neobositul istoric și critic literar, a putut vedea lumina tiparului – e adevărat mai demult – al doilea volum din *Jurnalul* lui Gala Galaction (Editura „Albatros”, 378 pagini).

Scriitorul și părintele Gala Galaction nu au nevoie, desigur, de nici o „prezentare”. Opera sa îl recomandă din plin de mai multe generații și va dăinui, la fel de vie, și pentru cele ce vor mai veni de aci înainte.

Iar aceste câteva rânduri nu se doresc o evocare a perioadei descrise în acest al doilea volum din *Jurnal* – întreprindere care ar reclama un spațiu larg – ci-și propune doar să semnaleze, pentru cititorii „Buletinului”, măcar câteva din pasajele semnificative pentru relația autorului cu concetățenii săi evrei în primii ani ai veacului nostru. Subiect, căruia, de altfel, i-ar putea fi consacrată o amplă cercetare de cert interes.

Dar iată pasajele de care aminteam:

31 octombrie, 1904 – Și în preziua iernei și cu nerăbdarea de-a vedea isprăvit și acest semestru, fac, aproape în fiecare zi, de 4 ani, drumul de acasă la reședință. Cernăuții sunt oraș tihnit și fără evenimente. Oricând și pretutindeni aceeași desfășurare de viață calmă și mediocră, aceiași mici neguțători, același potrivit învălmășag de interese și de apetituri provinciale. Ovreii sunt nota specială a Cernăuților. Egali în drepturi cu toată lumea, înfățișează, ei între ei, toate inegalitățile risipirei sociale: de la cele onorate funcțiuni municipale până la clasicul comerț cu haine vechi. Nu pot să urăsc pe acești oameni, dimpotrivă: în taina sufletului meu, îi admir și îi iubesc, pentru că, sub prihana lor de dinafară, au în ei comoara năpraznicei credințe în Dumnezeu cu toate diamantele însoțitoare.

14 noiembrie, 1906 – Astă-vară, pe când hălăduiam pe dealul lui Radu-Vodă, Demetrius mi-a adus un ziar puțin celebru – mai mult o efemeridă – și m-a invitat să citesc niște foiletoane, dintr-un șir cu titlul: *Confesiunile unui actor*. Nu erau decât 2 și m-am executat „stante pede”. Fără de codeală, i-am spus că autorul lor îmi pare cu talent. Aceasta i-a dat coraj amicului, i-a dezlegat limba. Da, cu talent, și, după cum mă voi

convinge, treptat, cu mare talent. Atunci a început să-mi spună cine e omul pentru care venise, într-adins, ca să mi-l facă cunoscut și cum au legat prietenie. După câteva zile, Demetrius a venit la noi acasă, Calea Plevnei, cu prețiosul lui descoperit, după cum odinioară, în strada Semicerc – își amintea Demetrius – el însuși venise la brațul altcuiva. Acest necunoscut astăzi e un prieten vechi de aproape o jumătate de an, un tovarăș nou, în grupul nostru, o speranță și-o mângâiere mai mult. Nu-mi luați în nume de rău să vă amintesc că pe Demetrius eu l-am botezat așa. Îmi era dat să mai am un fin de acest gen și anume pe recomandatul lui Demetrius. Mirați-vă, însă, botezatul meu este, de neam, ovrei ! Îl chema Rudolf Bernhaut; îl cheamă azi Radu Baltag. Amicii mei îndepărtați, pe care nu vă știu, nu v-am văzut și, probabil, nu mă veți fi văzut niciodată, când veți citi prezentarea de mai sus, peste 30 de ani, poate că vă voi face impresiunea acelui fiu de împărat care se înapoiază în lumea muritoare, din țara tinereții fără de bătrânețe și a vieții fără de moarte. Vi-l înfățișez pe Radu Baltag, cum, într-un sens invers, fiul de împărat, întreba despre tatăl său, Roșu-Împărat, ale cărui oase erau putrede de veacuri. Voi veți ști, în vremea voastră, mult mai bine decât mine cine a fost Baltag. Ei bine, el e finul meu. Numele lui, celebru și istoric în zilele voastre, este invențiunea mea, a cronicarului obscur din strada Popa Savu*. L-am găsit după o dimineață întreagă de șovăială și de zbucium. Voiam, întâi, să-l botez pe Bernhaut: Dinu Măghiran, apoi Toma Alimoș, în fine, după transe curioase, Radu Baltag. Îi căutam un nume neaș românesc și popular, acestui evreu despre care o presimțire tainică îmi spunea că va răspândi odată, în pământ românesc și în razele graiului românesc, soarele puterii sale literare, părțicică rumptă din nebuloasa eternului geniu al Poporului Ales.

Dar voi râdeți de mine ? Baltag a murit tânăr ? Baltag s-a întors în Franța ? Baltag vă e necunoscut ? Nu se poate, nu se poate! Viguroasa-mi convingere despre puterea lui mă face să despici, cu siguranță, blocul acestor 30 de ani ce ne despart și să găsec în el, ca pe un enorm filon de aur, numele și opera lui Baltag**. Tot ce am citit până acum, de mâna lui, mi-a spus cu elocință, talent nativ, talent titanice. Ieri am citit, de el, vreo 12 foiletoane, dintr-o serie nouă: *Numai o stradă*. Autorul lor e romancier născut. Baltag scrie, cu călcâiele pe jăraticul necesității, poruncei ca să scrie. E redactorul prim și unic al ziarului *Prezentul*. Articolele politice ori semi-

* M-am înșelat, dar nu prea grozav. N-a fost să-l cheme Radu Baltag, fiindcă s-a exilat la Paris și l-a chemat: Adrien Le Corbeau... A murit tocmai când începea să fie celebru (10 martie, 1950). (n.a.)

** Da și nu... Opera scrisă în franțuzește, a lui Adrien Le Corbeau mi-e aproape necunoscută... (n.a.)

politice, pe care i le reclamă și impune directorul, curg gârlă din pana lui. Dar directorul îi sugestionează, dacă nu-i poruncește, și foiletonul literar al gazetei. Astfel, amicul Baltag a scris și-a trebuit să scrie, rând pe rând, *Memoriile unui funcționar de la Poste-Restante, Memoriile unui judecător de instrucție*, confesiunile actorului de mai sus – vreo 40 de foiletoane, care au pus, neclintit, temelia convingerii mele – și încă alte feluri de memorii. Lucru curios, Baltag primește altoiul cu o facilitățe și cu o ușurință rare, și în câteva zile înflorește și rodește minunat. Ce i-ar trebui acestui om, ca să scape, în capul lui, comoara fabuloasă pe care i-o presupun, deplin convins: ar fi numai 200 de franci lunar și sub acoperișul unei case de țară ori de foburg, deplina libertate. Dar de unde! Viața aceasta e atât de curioasă și planurile Providenței atât de neajunse! Baltag e sărac lipit pământului și are de hrănit și de îmbrăcat o soră și un frate. Dar acest fiu de evreu s-a născut milionar ! Mamă-sa, evreică spaniolă, avea titluri de nobleță. Tatăl său a învățit, între Paris și București, afaceri de milioane, și-a pierdut averea în speculațiuni de Bursă, a fost câțva director plătit, într-o fabrică de alcool, la Bolintin, și-a murit într-o mizerie rezervată numai oamenilor extraordinari.

17 februarie, 1907 – Au trecut zile multe peste cea dintâi în care am legat prietenie cu Baltag. Opiniunea mea despre sufletul lui, germen bun, din capul locului, a crescut și a înflorit deplin. Acest băiat cu talent mare e și un suflet mare. În inima lui poți să poposești și să te odihnești, fără teamă de trădare. Suntem prieteni din ce în ce mai mult și ne-am dat unul altuia încrederi ilimitate. Bietul Baltag e ovrei ! Sufletul lui caută spre mine cu un avânt pe care curioasa mea simpatie pentru Israil îl înzecește. I se pare lucru extraordinar ca eu să am înclinare către neamul din care a ieșit, după trup, Domnul și Mântuitorul meu și i s-a părut interesant peste măsură, când, mai serile trecute, i-am arătat, în Sf. Pavel - „Epistola către Romani”, cap. 11 – temeiul sentimentelor mele pentru Poporul Ales. „Tu nici nu-ți închipuiești, Grigore, cât țin eu la tine. Nici un amic al tău, fie el chiar Theo, de la Geneva, nu te iubește cât te iubesc eu”. Bietul meu Baltag ! Îi doresc din toată inima să fie și să lumineze atât de sus și de viu cât am văzut eu, în apocalipsa mea profetică. Și când numele lui va fi celebru în țara și literatura noastră și romanele lui, scrise în bună limbă românească, vor fi citite de o lume întreagă – să nădăjduim că împământenirea, pe care o dobândesc, la noi, atâți străini nevrednici, nu va fi o răsplată nemeritată pentru Radu Baltag.

7 martie, 1907 – În nordul Moldovei se petrec evenimente grave. Scânteia antisemitismului basarăbean a sărit dincoace, peste Prut, și sate numeroase, din câteva județe, s-au aprins de focul răzvrătirii și-al

devastării. E sigur că printre cei care au început sunt mulți lipoveni și câțiva studenți basarabeni. O! neapărat că țărani răzvrățiți nu se mișcă din placul imitărei faptelor de dincolo de Prut. Pricini nenorocite și adânci i-au smuls din atitudinea lor lung răbdătoare și le-au dat brânci peste curțile arendașilor evrei și peste târgușoarele moldovenești. Sărmanii, ca să-și iasă din sărite a trebuit ca răbdarea lor să roadă și să străpungă vasul ei de aramă. Și-au luat ciomegile, și-au luat furcile și-au tăbărât pe cei ce li se par a fi nenorocirea lor. Au dreptate! o dreptate disperată, oarbă, jalnică. Dar marfă furată și zdrobită, case dărâmate, vandalism! și pe ici, pe colo: sânge. Mai au dreptate bieții mei țărani ?!

Cât e de greu să judeci drept, în lumea aceasta ! Priviți pe nenorociții de evrei, spăimântați, sărăciți, dezbrăcați și cu copii în brațe, fugind spre gări, prin omăt și prin noroi. Care e vina lor, care e crima pe care o ispășesc? Au fost economi, au fost pricepuți și, speculând vițiile d-tale și ale mele, au strâns acolo un pumn de parale. Căci toți acești nenorociți, care fug cu copiii în cărcă, sunt oameni nevoiași, negustorași de ață și de spirtoase, și au agonisit cu destule sudori micul lor avut, căzut pradă urgiei. Cei câțiva vinovați mari sunt intangibili; casele lor sunt la oraș și bine apărute, banii lor sunt depuși la băncile Apusului. Care e atunci folosul acestor triste represalii? Cum ar putea să-i doară pe adevărații vinovați pumnii și ciomegile care plouă pe spinarea și pe cocioabele celor mai săraci dintre evrei? Că sunt evrei, ca și exploatorii, că sunt economi și meșteri să se îmbogățescă... nu poate fi cap de acuzare și atât mai puțin de osândire.

„Nu lăsați pe streini să se înrădăcineze la țară, căci s-a dovedit că atingerea țaranului nostru cu streinul este distrugătoare pentru ael dintâi...” Ideea aceasta, deși nu chiar cu aceste vorbe, am citit-o în gazete, ca spusă nu știu de cine (student ori altceva), la una din întrunirile prilejuite de întâmplările din Moldova. Tristă idee! Trebuie să închidem țara noastră cu un zid chinezesc, pentru că, în atingere cu streinii ce pătrund între noi, ne prăpădim!

Și se pare că ideea aceasta nu e goală de adevăr. Din fericire, îmi vine să cred că streinul în fața căruia românul se ofilește e numai evreul. Ei, dar înaintea evreilor s-au ofilit și s-au uscat toate popoarele istoriei. Menirea ori blestemul lui Israil e mai presus de puterea de scrutare a minței omenești. Ne ofilim în fața evreilor – ei ! s-au ofilit și Faraon, și Goliat, și Olofern, și Amon! Cu hotărârile lui Dumnezeu nu se poate pune nimeni și cu poporul predilect Domnului nici o putere omenească nu se poate măsura.

Dar e vorba de bieții noștri țărani moldoveni și de bieții noștri ovreiași din Podul-Iloaiei. Mă doare inima și de unii și de alții ! Pe unii îi văd ajunși

în săpă de lemn și pe ceilalți îi văd pribegi pe drumuri, desculți și fugăriți. Sunt oameni și unii și alții, deci frații mei, deopotrivă. Le-aș dori împăcare, bună înțelegere, tihnă și deopotrivă folosită viețuire laolaltă. Dar... îmi dau seama că nu se poate. Acolo sus, în nordul Moldovei, urzeala puterii noastre s-a tăiat și pace. Seva trunchiului nostru nu mai urcă până la acele ramuri și - fatal! – vâscul străinismului s-a ivit în creștetul copacului. Dacă este cineva de vină, în această gravă și tristă conjuncțiune, apoi este boierimea moldovenească. În capul acestor boieri și boiernași, care și-au lăsat de lene ogorul strămoșesc la cheremul arendașului evreu, ar trebui îndreptată toată furia țăranilor exasperați. Acești nevrednici, ca să aibă ce cheltui prin tavernele Apusului, au dat ugerul Moldovei în gura evreimei și a tuturor streinilor. În fine, cu drepturi egale la dispreț și la înfierare, apar toți acei trădători de neam, care – ca slujbași ai statului, în diferite grade și competențe – au vândut și vând, pe bani evreiești, brațele nefericitului nostru de țăran.

15 octombrie 1908 – Am citit, acum câteva zile, nuvela „Haia Sanis” de Sadoveanu. Dintre toți cititorii acestui scriitor poate că eu sunt cel care îl admir mai mult, pentru curioasa pricină că nu-l urmăresc deloc, ci-l citesc numai arar, când mi-l scoate înaintea întâmplarea. Am auzit, de la cei care l-au urmărit de aproape, că, de la o vreme, Sadoveanu ajunge obositor, ca unul ce se repetă fără habar. Cui îi place, cui nu: atâta pagubă. Robustul Sadoveanu scrie valuri-valuri, cu aceleași ticuri, cu aceleași gesturi, cu aceleași proceduri, cu aceleași nepăsare.

Eu, însă, sunt departe ca să fi simțit sațiul acesta, fiindcă m-am întâlnit cu minunatul povestitor numai din când în când. Dar am mai auzit că „Haia Sanis” a plăcut chiar celor mai blazați lectori ai scriitorului. Mie, socotesc că mi-a plăcut mai mult ca tuturor. Întâi pentru dragostea mea pentru ovrei. Iată, mi se pare, întâia plăsmuire literară românească (scrisă de un român) care îmi descrie viața ovreilor de la noi. Și cu ce relief, și cu cât adevăr, și cu ce putere de trezire și de rechemare ! Autorul găsea, în mine, împrejurarea favorabilă că sunt unul care am trecut prin Pașcani, prin Piatra, prin Tg. Neamțu... Această împrejurare mă făcea să constat și să admir, îndoit, adevărul și vânjoșia răstâlmăcirii sale literare. Sadoveanu e mare artist. Cine e în stare să te facă să vezi, printr-o treanță de hârtie, trecută prin mașina lui Gutenberg, atâta potrivire aidoma cu cele ce ți-au trecut și ție pe sub ochi, atâta lumină și culoare. Și atâta viață, cu autenticele ei bătăi de inimă – e un mare artist. Am citit, la Agapia, prin August, *Père Goriot* al lui Balzac. Să mă credeți că precisa și strălucita rechemare a acestui zeu al artei nu face să pălească, în amintirea mea, neclintitele oglinzi din „Haia Sanis”.

Dacă Sadoveanu ar avea mai multă bună creștere literară, ar îngriji mai mult de frumoasa-i abundență de condei, i-ar păsa mai mult de codul sintaxei, ar fi, în sfârșit, ceva mai atic: aș fi dispus să cred că este cel mai mare purtător de condei, din toată literatura românească.

Am stat și am gândit, după ce am citit minunata nuvelă: iată, prin urmare, că acești curioși oameni, ovreii, au mizerii, patimi, și pot să ne inspire tot atâta dureroasă simpatie ca și cealaltă lume. Și ei sunt necăjiți, păcătoși, vrednici de milă, ca și noi creștinii, și uneori chiar mai mult decât noi. De fapt, din nuvela lui Sadoveanu, lumea ovreiască apare mai cumsecade și mai morală decât cea românească. Ioan Rusu și Ștefan Bucșan sunt niște ticăloși, care nu-și dovedesc pereche printre ovrei. Când vom ajunge noi să înțelegem și să ne înduioșăm de durerile acestui oropsit norod, când vom ajunge să expulzăm blestemul și prăpastia ce ne despart ?

14 decembrie, 1908 – Sunt prietin cu mult inteligentul și prestigiosul ziarist Ștefan Enric Streitman și într-o sâmbătă am fost cu el la sinagogă, unde am urmărit și eu – mai de departe – cursul rugăciunilor, pe cărțile sinagogale, iar când am citit Thora, întâmplându-se să fie un pasaj familiar, l-am tradus cu cea mai mare libertate. Am fost foarte atent la tot ce se petrecea în juru-mi. Impresiunea mea a fost și de data aceasta, ca și acum vreo 10 ani, că un neam care știe să se roage ca ovreii e invincibil, e inexpugnabil. Cu neamul acesta, eu aș vrea, cu spăimântată grabă, ca neamul meu să facă alianță. Dacă însă îmi veți răspunde: De prisos! căci și cu alianță și fără alianță, tot înfrângerea ne așteaptă, atunci îmi voi ascunde capul în glugă și voi tăcea din gură.

H.D.

Azilul „Elisabetheu”

Printre documentele aflate în arhiva Centrului pentru Studiul Istoriei Evreilor din România am depistat, recent, unul ce oferă date semnificative asupra existenței unei alte instituții de caritate a Comunității Evreilor din București, și anume Azilul „Elisabetheu”, o instituție cunoscută după nume, dar despre care – cel puțin până în acest moment – nu existau elemente care să îngăduie o reconstituire a activității sale. O activitate, după cum vom vedea, benefică și îndelungată, dar brusc întreruptă în 1948 de autoritățile vremii.

Este vorba, în speță, de o mărturie semnată de Henrietta Zissu, fosta directoare a „Elisabetheu”-lui între 1918-1948. Pentru interesul ei, redacția „Buletinului”, o publică integral, respectând stilul autoarei, care contribuie și el la restituirea unei anume culori a timpului.

*

La intersecția străzii Romulus cu Ion Filibiliu se ridică o clădire, Casa de odihnă pentru bătrâni, fostul azil „Elisabetheu”, de pe lângă Comunitatea Evreilor din București.

Obârșia acestei instituțiuni, care datează din anul 1879, arată că germele carității a luat formă atunci când un mănunchi de zece oameni, nevoiași și ei, au pus la cale crearea unui azil unde cei obișnuiți și loviți de soartă să găsească un adăpost pe care nenorocirea vieții lor a făcut ca să nu și-l poată înfăptui. Mânați de această dorință și secundați de doctorul Blumenfeld au colectat diverse sume de bani prin care au putut duce la bun sfârșit preconceptul lor vis: „Azilul”, pe locul donat de răposata Ana Rosentzweig.

Ticluit la început dintr-o cameră, două, s-a ajuns, încetul cu încetul, printr-o muncă asiduă, la un număr de douăzeci și cinci de odăi, clădire care fu inaugurată în 1881, când au fost introduși primii bătrâni nevoiași, care au trăit în tihnă la adăpostul zilei grele de mâine.

După un interval de ani, la 1912, acest Azil, devenit neîncăpător pentru numărul mare de solicitanți care cereau internarea, Comitetul de atunci, în frunte cu răposatul președinte Adolf Popper, a pus la cale dărâmarea vechiului Azil și clădirea unui altul nou, cu confort modern. Prin contribuții personale și donațiile oamenilor de bine, s-a putut îngheba o clădire cu patruzeci și cinci de camere de locuit, sufragerie, dependințe, instalație electrică, calorifer, băi etc., clădire care fu inaugurată în 1914.

Izbucnind războiul în 1916, bătrânii au fost evacuați și plasați în case particulare, din cauză că s-a amenajat aci spitalul militar nr. 108. Au revenit, însă, în Azil în 1918, când s-a încheiat pacea.

După o existență de 61 ani, Azilul a suferit cea mai mare nenorocire prin izgonirea pensionarilor din adăpostul lor, sub urgia antonesciană, de către C.N.R., în 1942.

În acest an, cam în luna septembrie, camarila legionară antonesciană, pe lângă diferite nelegiuiri și răutăți impuse evreilor, a luat hotărârea de a rechiziționa și locuințele lor și, pe această listă, fu trecut și Azilul .

Trista veste a produs mare jale și chiar consternare printre pensionarii instituției și indignare în sânul Comunității, că se lovește în niște sărmani nevinovați, fără alt adăpost, fără copii, ori rude.

Eforia Azilului și Comunitatea au făcut demersuri la cei în drept spre a împiedica acest sacrilegiu.

Miniștrii Leca și Dragoș au venit la fața locului, spre a cerceta cazul, au văzut starea precară și nenorocită a celor 120 bătrâni, pe cei 600 copii plâpânzi, de la diverse școli, cari așteptau îmbucătura de la cantina asistenței Comunității, plasată tot aci, și au promis că vor lăsa instituția în pace.

Dar în zadar. N-au trecut decât câteva săptămâni și Azilul fu vizitat de către două doamne, de la o Casă de corecție pentru minori, din provincie, care au avut veleitatea și dorința expresă de a căpăta această instituțiune pentru căminul lor.

Am intervenit la domnii Antonescu, Dragoș și Leca, care și-au călcat cuvântul dat și le-au cedat Azilul, izgonind bătrânii din cuibul lor fericit.

Jalnica știre a evacuării a îmbolnăvit mulți dintre pensionari, iar bătrâna Lifșa Kimel, într-o surescitare disperată că trebuia să plece din Azil, a suferit un atac de inimă și a sucombat. Astfel că, în ziua de 22 oct., în momentul când sărmanii bătrâni pribegi, cu desagii în spinare, ieșeau prin poarta Azilului, mergând spre Str. Bradului 19A, unde li s-a dat, la o parte din ei, un adăpost impropriu, deteriorat și neamenajat încă pentru Azil, corpul neînsuflețit al bătrânei Lifșa Kimel, jertfa legionară, trecu pe un car funebru, spre locul de veci, cimitirul Giurgiului.

Iar în locul bătrânilor, foști gospodari și muncitori, fură introduse ca pensionare în Azil minorele casei de corecție, filiala închisoarei Văcărești.

Au trecut ani grei de lipsuri, persecuții și amenințări. După 23 aug. 1944, Comunitatea a putut recăpăta Azilul, denumit acum Casă de odihnă și care, în frunte cu un Comitet inimos și destoinic, a putut efectua, prin donații personale și diverși colaboratori generoși, renovarea și repararea parterului deteriorat și suprapunerea unui etaj, înzestrat cu tot confortul modern.

Instalația astfel alcătuită, reprezintă o casă de odihnă model care face cinste țării și celor ce au făcut-o și înzestrat-o, un adăpost pentru cei 230 pensionari care vor duce o viață tihnită, mulțumită generozității celor care și-au asigurat un mare merit pe altarul binelui obștesc.

C.V.

Studiul Holocaustului - o provocare pentru educație în secolul XXI

În apropierea unui nou mileniu, Yad Vashem este angajat într-un vast program de înnoire, care se va exprima, între altele, și prin inaugurarea a două noi clădiri în campus. Noua clădire a Arhivelor și Bibliotecii și Școala Internațională pentru studiul Holocaustului au fost proiectate de David Guggenheim, în colaborare cu Daniel Mintz de la Grupul Guggenheim de arhitecți și urbanști.

Situată foarte sus, dominând pădurea Ierusalimului, clădirea Arhivelor și Bibliotecii va adăposti colecțiile mereu înnoite ale bibliotecii, arhivei de documente, arhivei de fotografii și film și arhivei de mărturii orale. Ea a fost realizată grație contribuției semnificative a organizației „Claims Conference“ de sub conducerea rabinului dr. Israel Miller – președintele ei – și a altor contributory.

Mutarea vastelor fonduri de documente de arhivă și a bibliotecii a făcut necesară închiderea pentru public a vechilor sedii și o foarte detaliată și minuțioasă planificare a reșezărilor „Există o mare investiție în gândirea logistică, în planificarea, în pregătirea mutării, precum și în reorganizarea sălii de lectură în vederea asigurării unei mai bune serviri a publicului“, a declarat directorul bibliotecii dr. Robert Rozett.

Cele 100 000 de fotografii cu multiplele aspecte ale Holocaustului au fost scanate pentru ca publicul să aibă acces prin calculator la ele – și la filme.

În afara celor 80 000 cărți ce alcătuiesc biblioteca, există 50 milioane de documente, înregistrate în mii de fișiere organizate pe 300 de grupe de înregistrări. Deși mutarea ar fi trebuit să se termine în octombrie 1999, va mai fi nevoie de cel puțin un an pentru ca toate băncile de date să fie integrate și pentru ca salariații să poată manevra informațiile în mod fluent în noile programe pe calculator.

Singurele departamente care n-au fost închise pentru public în vederea mutării este Holul numelor – Hall of Names – și Departamentul Mărturiilor Orale (Oral Testimonies Department).

Mutată în noul sediu, Școala internațională de studiere a Holocaustului urma să fie deschisă oficial la 7 decembrie 1999. Planurile arhitecturale au fost pregătite ținându-se seama de cerințele publicului, iar Centrul pedagogic va fi, și el, mult mai primitiv pentru utilizatori.

Școala internațională pentru studiul Holocaustului a fost înființată cu sprijinul Ministerului Educației, Culturii și Sporturilor și a unor sponsori. Directorul școlii este dr. Motti Shalem, care privește mutarea ca o treaptă importantă în îmbunătățirea educației tineretului israelian de astăzi. „Suntem singura școală de acest fel din lume și clădirea a fost proiectată și construită având în vedere acest lucru... Sporirea facilităților și a spațiului de lucru vor permite primirea unui număr de elevi de trei ori mai mare”.

Sute de educatori din toată lumea participă, de asemeni, la cursurile de la Yad Vashem și învață cum să predea despre Shoah și antisemitism în universități străine cu ajutorul materialelor educative puse la dispoziție de școală.

După o primă conferință internațională în 1996, o a doua conferință internațională asupra Holocaustului și educației a avut loc în zilele de 10-14 octombrie 1999 cu tema „Memoria Holocaustului în secolul XXI – o provocare pentru educație“. Ea s-a desfășurat sub auspiciile lui International Task Force, creată la 7 mai 1998, din inițiativa guvernului Suediei, în vederea unei viitoare cooperări internaționale în educația asupra Holocaustului, reamintirea acestuia și cercetarea sa.

Prin multiple contacte între directorul pedagogic al Școlii Internaționale, d. Shulamit Imber și reprezentantul Secției de educație al Consiliului Europei, directorul general adjunct al UNESCO și directorul Memorialului Theresienstadt, s-au pus bazele unei strânse cooperări și coordonări a activității educaționale privitoare la Holocaust.

De asemenea, Societatea Americană – Departamentul de Educație – prin d-na Merlene Warshawski – Yahalom va facilita o strânsă legătură între Yad Vashem – Ierusalim și Statele Unite, ușurând accesul educatorilor la multiplele resurse educaționale de la Yad Vashem.

F.A.

Japonia - „Centrul educațional asupra Holocaustului“ (H.E.C.)

„Cum de s-a putut întâmpla o asemenea tragedie în secolul XX ?“ s-a întrebat Makoto Otsuka după întâlnirea din Israel cu Otto Frank, tatăl Annei Frank, în anul 1971. Cel din urmă i-a spus atunci: „Vă rog n-o simpatizați numai pe Anne, ci încercați să deveniți o persoană care să facă ceva pentru a ajuta Pacea“. Acest îndemn a condus la deschiderea, sub conducerea lui Makoto Otsuka, a primului Centru de Educație asupra Holocaustului (Holocaust Education Center, la Fukuyama – City – Hiroshima), în Japonia, în 1995.

De la deschidere, Centrul a fost vizitat de 32 500 de vizitatori, printre care și 300 de școli. Copiilor japonezi li s-a explicat că un milion și jumătate de copii inocenți au fost omorâți doar pentru că s-au născut evrei.

În același timp, d. Makoto Otsuka s-a întâlnit cu mulți elevi și profesori, cărora le-a vorbit în instituții de învățământ și săli publice. El le-a arătat că este important să nu uite că ostilitatea, ura și prejudecățile împotriva evreilor, au dus, până la urmă, la cumplitul fenomen al Holocaustului.

Câțiva supraviețuitori ai acestuia – ca d-na Hannah Pick, o prietenă a Annei Frank – d-na Rachel Panas, o supraviețuitoare din lagărul de la Bergen – Belsen, născută la Lodz – Polonia, arestată de Gestapo și eliberată la vârsta de 9 ani, au vorbit copiilor despre cele trăite de ele.

Un mare număr de mărturii au fost donate Centrului de personalități din mai bine de 30 de țări. Ele povestesc copiilor japonezi istoria Holocaustului despre care nu avuseseră prilejul să afle decât prea puțin până atunci.

În august 1999, la conferința „Copiii japonezi și Holocaustul” a fost invitată dr. Yaffa Eliach, de la City University din New York, care a vorbit auditoriului despre experiența ei de supraviețuitoare a orașelului Eishishok, Lituania, distrus de naziști pe când era copil și despre diferitele ei activități în legătură cu educația asupra Holocaustului: un ghid pentru copiii secolului XXI. De altfel, d-na Yaffa Eliach a inaugurat și primul Centru al

Holocaustului din Statele Unite. A petrecut mulți ani spre a strânge din toată lumea fotografiile ale foștilor locuitori din Eishishok, le-a restaurat și expus la „Tower of Life” la Holocaust Memorial Museum din Washington D.C. Șaptezeci dintre ele au fost prezentate și la H.E.C. în Japonia, unde expunerea lor a făcut mare impresie asupra vizitatorilor. D-na Eliach a împărtășit ascultătorilor visul ei de a crea la Hadera (Israel) o replică a șetelului Eisishok ca model al șetel-urilor existente în estul Europei înainte de Holocaust.

Cea mai importantă caracteristică a întâlnirii a fost, însă, indubitabil, aceea că a fost organizată de copii, pentru copii. Întâlniri similare au avut loc și în alte locuri: Okayama, Kyoto și Tokyo. Ele au fost reflectate atât de posturile de televiziune, cât și de principalele ziare sau publicațiile editate de elevi și studenți.

H.E.C. a mai fost, de altminteri, vizitat și de primarul Ierusalimului, d. Ehud Olmert și de d-na Olmert, ocazie cu care aceștia s-au întâlnit cu părintele Takeji Otsuki – care de 60 de ani se roagă pentru pace în Ierusalim - căruia i-au prezentat o menorah de la Yad Vashem având înscris pe ea numele său.

La H.E.C. funcționează un grup activ de copii, între 9 și 18 ani, denumit „Small hands” (Centrul și-a înscris ca motto „Mâinile mici crează Pacea”). Una din principalele lui activități este îngrijirea trandafirilor Annei, numiți „Souvenirs of Anne Frank” și trimiși la școli și organizații din toată Japonia. Această specie a fost cultivată în Belgia de d. Derforge și trimisă în Japonia, în 1972, de Otto Frank.

La mii de km, depărtare de Europa și de Israel, într-o țară despre care nu avem informații că se află evrei, respectiv la Tokio, se crează acum un al doilea memorial și centru educațional „Holocaust Resource Center”. El se bucură de sprijinul d-nei Genya A. Markon de la Holocaust Memorial Museum din Statele Unite, al d-nei dr. Yaffa Eliach de la City University din New York și al dr. Randolph L. Braham de la Rosenthal Institute for Holocaust Studies etc. Și H.E.C. va sprijini și coopera cu acest nou centru.

În luna august 2000, este planificată manifestarea „2000 World Children`s Conference” asupra Holocaustului, avându-l coordonator pe dr. Michail Berenbaum, președintele fundației „Survivors of the Shoah Visual History”.

(„Newsletter” , nr. 9 și 10 – 1999, H.E.C., Japonia)

Poșta Buletinului

Ca și aparițiile anterioare, și „Buletinul” nr. 3 s-a bucurat de interes și ecouri favorabile.

Am primit zeci de scrisori de la biblioteci centrale, biblioteci județene, personalități ale vieții publice și conduceri de Comunități evreiești.

Prof. dr. Dinu C. Giurescu: Lucrările Centrului contribuie substanțial la cunoașterea Comunităților evreiești din România în sec. XIX-XX. După 1990 s-a înaintat în această direcție mult mai mult decât între 1939-1989. Și acest fapt înseamnă foarte mult.

Prof. dr. Gabriel Ștrempel, directorul general al Bibliotecii Academiei Române: Vă rămânem recunoscători pentru interesul pe care-l acordați acestei instituții de cultură.

Prof. dr. Vasile Stănescu, directorul Fundației Elias: Țin să vă felicit atât pentru conținut, cât și pentru forma de prezentare. Se înscrie printre realizările remarcabile ale CSIER, punând astfel în operă ceea ce distinsul savant acad. N. Cajal numește real-semitism.

Prof. univ. dr. Ion Stoica, director general al Bibliotecii Centrale Universitare: Vă mulțumim în mod deosebit pentru gestul dv. generos de a contribui la dezvoltarea colecțiilor BCU.

Alexandru Andrei, director al Bibliotecii județene „Christian Tell”, Tg. Jiu: Dacă toți cei care vorbesc despre carte sau au responsabilități financiare în domeniu ar respecta-o cu adevărat, un gest ca al dv. nu ar fi doar excepția, ci regula ce guvernează soarta acesteia. Raritatea gestului subliniază expresia nobleței lui.

Dumitru Ghiță, director al Bibliotecii județene „Alexandru Odobescu”, Călărași: Lucrările sunt puse la dispoziția publicului cititor, fiind un adevărat câștig pentru cei care le citesc.

Prof. dr. Florin Constantiniu, prof. Norocica Maria Cojescu și prof. Alexandru Mamina, autorii primului manual de istorie, cel de clasa a VII-a, în care este tratată problema Holocaustului: Mulțumim și-l considerăm util pentru alcătuirea lecțiilor.

Dr. George Anca, director general și Luminița Cozma, șef serviciu Biblioteca Națională și Pedagogică: Vă mulțumim pentru cărțile pe care ați avut amabilitatea de a le dona, care completează fondul național al bibliotecii.

Ion Teodorescu, lector Universitatea Valahia, Târgoviște: Țin să mulțumesc în numele meu și al colegilor mei pentru cărțile trimise. Aceste materiale sunt necesare atât nouă, cât și studenților pentru o mai bună cunoaștere a istoriei evreilor și contribuția lor la istoria României.

Prof. Mariana Leferman, director și profesor, Gabriela Braun, șef serviciu Biblioteca județeană „Alexandru și Aristia Aman”, Craiova: Ne bucurăm de această colaborare cu prestigioasa dv. Instituție și sperăm în continuarea acestui schimb de informații și lucrări.

Elena Podoabă, director Biblioteca județeană Vaslui: Am primit publicațiile dv. și vă mulțumim.

Dr. în drept Betino Diamant, Medias: Vă mulțumim pentru cărțile trimise.

Ne-au scris și unele conduceri de Comunități evreiești dintre cele care ne-au ajutat în acțiunea de difuzare a lucrărilor CSIER la instituții din localitățile sau din județele respective care și-au exprimat, de asemenea, mulțumiri pentru exemplarele donate, ce îmbogățesc bibliotecile comunitare și stau la dispoziția enoriașilor (Bistrița, Galați, Iași, Ploiești, Sibiu, Suceava, Tulcea și Vaslui).

La rândul nostru, mulțumim celor care ne-au scris, cuvintele celor care ne-au scris, cuvintele lor încurajatoare fiind un imbold pentru activitatea Centrului.

Tipărit la
S.C. ROMCARTEXIM S.A.
Tel. 211.30.16; Fax: 211.27.52
București

